

তৃতীয় অধ্যায়

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষা

তৃতীয় অধ্যায়

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষা

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ জীৱন আৰু কৰ্ম :

বিংশ শতিকাৰ ষাঠিৰ দশকতেই 'ৰামধেনু' আলোচনীৰ পাতত প্ৰকাশিত 'ভাওনা' নামৰ গল্পটোৰ ৰচনাৰ মাজেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ জগতখনত ভূমুকি মৰা লক্ষ্মীনন্দন বৰা এটা চিৰপৰিচিত নাম। ছয়টা দশকৰো অধিক সময়লৈ গল্প, উপন্যাস, বিজ্ঞানভিত্তিক সাহিত্য, নাট্য সাহিত্য, জীৱনী সাহিত্যকে আদি কৰি বিবিধ সাহিত্যৰ ৰচনাৰে বৰাই অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনক সমৃদ্ধ কৰি থৈ গৈছে। ১৯৩২ চনত নগাঁও জিলাৰ হাতীচোং কুজীডাঁহ গাঁৱত লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ জন্ম হয়। বৰাৰ পিতৃ আৰু মাতৃৰ নাম আছিল ক্ৰমে ফেটুৰাম বৰা আৰু ফুলেশ্বৰী বৰা।

নগাঁও জিলাৰ বেবেজীয়াস্থিত পণ্ডিত কনকচন্দ্ৰ শৰ্মা হাইস্কুলৰ পৰা বৰাই স্কুলীয়া শিক্ষা জীৱনৰ পাতনি মেলিছিল যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত নগাঁও চৰকাৰী মাধ্যমিক মহাবিদ্যালয়ত নামভৰ্তি কৰাৰ লগতে এই মহাবিদ্যালয়ৰ পৰাই ১৯৪৮ চনত প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত সফলতাৰে উত্তীৰ্ণ হয়। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সময়ত কটন মহাবিদ্যালয়ত পদাৰ্থ বিজ্ঞান শাখাত স্নাতকৰ বাবে নামভৰ্তি কৰে আৰু ইয়াৰ পৰাই ১৯৫২ চনত স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰে। ইয়াৰ পিছত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰীৰ বাবে কলিকতাৰ প্ৰেছিডেন্সী কলেজত নাম লগায় আৰু ১৯৫৪ চনত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। অসম কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়ত কৰ্মৰত হৈ থকা সময়ছোৱাৰ মাজতেই ১৯৭৭ চনত অল্প বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা পি.এইচ.ডি ডিগ্ৰী লাভ কৰে।

বৰাই কৰ্মজীৱনৰ আৰম্ভণি কৰিছিল ১৯৫৫ চনত শ্বিলঙৰ ছেইণ্ট এণ্ঠনী কলেজত পদাৰ্থ বিজ্ঞান বিষয়ৰ প্ৰৱক্তাৰূপে। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সময়ত কটন মহাবিদ্যালয়, নগাঁও মহাবিদ্যালয়, জগন্নাথ বৰুৱা মহাবিদ্যালয়, ধুবুৰী জিলাৰ বি. এন. মহাবিদ্যালয় আদি মহাবিদ্যালয়ত অধ্যাপনাৰ সতে কৰ্মৰত হোৱাৰ উপৰি যোৰহাটস্থিত অসম কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়ত কৰ্মৰত হৈ তাৰপৰাই ১৯৯২ চনত অধ্যাপকৰূপে কৰ্মৰত পদৰ পৰা অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। বৰাই ১৯৮৭-৮৮ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ উপ-সভাপতি আৰু অসম বিজ্ঞান সমিতি উপ-সভাপতি, ১৯৯৫ চনত

অসম সেউজ সমিতিৰ সভাপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হোৱাৰ লগতে ১৯৯৬ চনৰ বোকাখাটত অনুষ্ঠিত অসম সাহিত্য সভাৰ অধিবেশনত সভাপতিত্বৰ দায়িত্বও পালন কৰিছিল। ইয়াৰোপৰি অসম প্ৰদূষণ বোৰ্ডৰ অধ্যক্ষ, 'দ্য ইকনমিক্স টাইমছ্' কাকতখনৰ সংবাদদাতা, 'ৰংপুৰ' কাকতৰ সম্পাদক আদি দায়িত্বত নিয়োগ হৈ থকাৰ লগতে মৃত্যুৰ সময়লৈকে 'গৰীয়সী' আলোচনীৰ সম্পাদনা কৰ্মত নিয়োগ হৈ আছিল।

লক্ষ্মীনন্দন বৰাই ১৯৬০ চনত মাধুৰী বৰুৱাৰ সতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হয়।

'ৰামধেনু' আলোচনীত গল্প ৰচনাৰ মাজেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনত খোজ থ'বলৈ সক্ষম হোৱা বৰাই ঐকান্তিক প্ৰচেষ্টাৰে পৰৱৰ্তী সময়ত ২৬ খনকৈ গল্প সংকলন ৰচনা কৰিছিল। তাৰোপৰি সাহিত্যৰ আন বিভিন্ন ক্ষেত্ৰলৈয়ো অৱদান আগবঢ়াই যোৱা বৰাৰ সাহিত্যৰাজিক তলত দিয়া ধৰণে শ্ৰেণীভুক্ত কৰিব পাৰি-

চুটিগল্প সংকলন : দৃষ্টিৰূপা, ব্যতিক্ৰম, সেই সুৰে উতলা, দুস্তৰ কাৰাগাৰ, গোপন গধূলি, প্ৰেয়সী, কাঁচিয়লিৰ কুঁৱলী, প্ৰেয়সী, মন মাটি মেঘ, দহন দুলাড়ী, আৱেশ, নিষিদ্ধ চেতনা, এৰাবাৰীৰ লেচেৰী, আলাস খৰিকাজাই, এই ৰূপ এই ছন্দ আদি।

উপন্যাস : নিশাৰ পূৰবী, গঙা চিলনীৰ পাখি, শিখাৰ সুৰভি, বলুকাত বিজুলী, উত্তৰ পুৰুষ, বিশেষ এৰাতি, প্ৰতিৰোধ, পতন, ঘাতক আৰু পলাতক, পাতাল ভৈৰৱী, বিপন্ন বিস্ময়, যাকেৰি নাহিকে উপাম, মৎস্যকন্যা, সেই গুণনিধি, কায়কল্প, গতি মতি ভকতি, ৰাগ-অনুৰাগ, সেই সব্যসাচী আদি।

নাট ৰচনা : সিপুৰীৰ আঁচনি আৰু একাংক যুগল

অনুবাদমূলক গ্ৰন্থ : মেঘনাদ সাহা আৰু শামুকৰ পেটত

বিজ্ঞানভিত্তিক গ্ৰন্থ : গাঁৱৰে সৰগ ৰচোঁ, মই ধনীৰামৰ ধান, মই ধনীৰামৰ খেতি, পৰিৱেশ বিজ্ঞান সাৰথি আদি।

জীৱনীমূলক ৰচনা : স্বামী বিবেকানন্দ, শংকৰদেৱ : এটি মহাজীৱন আৰু মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ

আত্মজীৱনীমূলক গ্ৰন্থ : সভাপতিৰ দিনলিপি আৰু কাল বলুকাত খোজ

ভিন্নধৰ্মী সাহিত্য ৰচনাৰে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনক সমৃদ্ধ কৰা বৰাৰ প্ৰতিবিধ সাহিত্যত অবাধ দখল। সৃষ্টি কৰি থৈ যোৱা সাহিত্যকৰ্মৰ বাবেই বৰাক বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন বঁটা-বাহন আৰু সন্মানেৰে সন্মানিত কৰা হৈছিল। ‘গাঁৱৰে সৰগ ৰচোঁ’ নামৰ গ্ৰন্থৰ বাবে বৰাক ১৯৬০ চনত ‘নিউ লিটাৰেট্ছ বঁটা’ প্ৰদানেৰে সন্মানিত কৰিছিল। ১৯৮৮ চনত ‘পাতাল ভৈৰৱী’ উপন্যাসৰ বাবে সাহিত্য একাডেমী বঁটা প্ৰদান কৰা হৈছিল। ১৯৯৬ চনত শংকৰদেৱৰ জীৱন পৰিক্ৰমাক আধাৰ হিচাপে লৈ ৰচিত ‘যাকেৰি নাহিকে উপাম’ উপন্যাসখনৰ বাবে ‘অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী বঁটা’ প্ৰদান কৰা হৈছিল। ২০০৪ চনত বৰাই লাভ কৰিছিল ‘অসম উপত্যকা’ বঁটা। ইয়াৰোপৰি কল্পবিজ্ঞানভিত্তিক উপন্যাস ‘কায়কল্প’ৰ বাবে বৰাই ২০০৮ চনত সৰ্বভাৰতীয় পৰ্যায়ৰ ‘সৰস্বতী’ সন্মান বুটলিবলৈ সক্ষম হৈছিল। উল্লেখনীয় যে লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ লগতে সমগ্ৰ উত্তৰ পূবৰ এনে প্ৰথমগৰাকী সাহিত্যিক, যিয়ে এই সন্মানেৰে স্বীকৃত হৈছে।

অসমীয়া সাহিত্যলৈ জীৱনজোৰা সাধনাৰে অৱদান আগবঢ়াই অহা এইগৰাকী বৰ্ণে কথাসিল্পীৰ ২০২১ চনৰ ৩ জুনত ক’ভিড মহামাৰীৰ সংক্ৰমণৰ ফলত মৃত্যু হয়।

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ ‘গৰীয়সী’ত প্ৰকাশিত উপন্যাসত্ৰয়ৰ প্ৰেক্ষাপট আৰু বিষয়বস্তু :

‘গৰীয়সী’ৰ পাতত উপন্যাস ৰচনাৰ মাজেৰে সমাদৰ লাভ কৰা ঔপন্যাসিকগোষ্ঠীৰ ভিতৰত লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ নাম প্ৰথমৰ ফালেই আহে। একবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম দশকলৈ আলোচনীখনত বৰাৰ তিনিখন উপন্যাস ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। সেইকেইখন হৈছে- ‘সেহি গুণনিধি’, ‘গতি মতি ভকতি’ আৰু ‘কায়কল্প’। প্ৰথম দুখন মধ্যযুগীয় সমাজৰ দুগৰাকী অন্যতম পুৰোধা ব্যক্তি মাধৱদেৱ আৰু মথুৰা দাস বুঢ়া আতাৰ জীৱন কাহিনীৰ আধাৰত ৰচিত। উপন্যাস দুখনক জীৱনীমূলক উপন্যাসৰ শাৰীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি। ‘কায়কল্প’ কল্পবিজ্ঞানৰ আধাৰত ৰচিত উপন্যাস। উপন্যাস তিনিখনৰ বিষয়বস্তু এনেধৰণৰ-

সেহি গুণনিধি :

‘গৰীয়সী’ আলোচনীৰ প্ৰতিষ্ঠাপক সম্পাদক চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়াৰ নেৰা-নেপেৰা অনুৰোধ আৰু তাগিদাত লক্ষ্মীনন্দন বৰাই ধাৰাবাহিকভাৱে লিখিবলৈ লোৱা প্ৰথমখন উপন্যাস আছিল- ‘সেহি গুণনিধি’। এই উপন্যাসখন আলোচনীখনৰ পাতত অক্টোবৰ ১৯৯৫ সংখ্যাৰ পৰা জুন

১৯৯৭ সংখ্যা সময়ছোৱাত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ পাইছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত উপন্যাসখন গুৱাহাটীস্থিত 'জ্যোতি প্ৰকাশন'ৰ পৰা পূৰ্ণাংগ মুদ্ৰিত ৰূপত প্ৰকাশ পায়। উপন্যাসখনৰ সমগ্ৰ কাহিনীভাগ একত্ৰিশটা অধ্যায়ত বিভক্ত। উপন্যাসখনৰ কাহিনীৰ মাজত মাধৱদেৱৰ সংঘাতময় জীৱন যাত্ৰা, দাৰ্শনিকতা, জীৱনৰ বিভিন্ন সময় আদিক লৈ জন্মৰ পৰা তিৰোভাৱলৈ-একশ সাত বছৰীয়া কৰ্মময় জীৱন সামৰি সমগ্ৰ সময়ৰ পূৰ্ণ প্ৰতিফলন ঘটাবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

'সেই গুণনিধি' উপন্যাসখনৰ আৰম্ভণি ঘটিছে শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰৰ বাবে বদৰিকাশ্ৰমলৈ তীৰ্থ ভ্ৰমণলৈ গৈ 'মন মেৰি ৰাম চৰণেহি লাগু' বৰগীতটো ৰচনাৰ মাজেৰে। মাধৱদেৱৰ পিতৃ বৰকণাগিৰীয়ে প্ৰথমা পত্নী অনুচিতাৰ মৃত্যুৰ পিছত বঙুকাৰ পৰা আহি টেশ্বুৱানী ঘাট পায়। তাতেই শংকৰদেৱৰ খুৰাকৰ ছোৱালী মনোৰমাৰ সতে সাক্ষাৎ হয় আৰু বিয়া কৰায়। সেই সময়তে কছাৰী ৰজাসকলৰ অত্যাচাৰ সহিব নোৱাৰি পলাই আহিবলগীয়া হোৱাত হৰিশিঙা বৰাই লগ পাই আশ্ৰয় দিয়ে। হৰিশিঙা বৰাৰ ঘৰতেই মাধৱদেৱৰ জন্ম হয়।

মাধৱদেৱে হৰিশিঙা বৰাই সত্যবাৰীত স্থাপন কৰি দিয়া ছাত্ৰশালৰ পৰাই শিক্ষাগ্ৰহণ আৰম্ভ কৰে। সেই সময়ত কামাখ্যাৰ পৰা অহা তিনিগৰাকী পণ্ডিত- শিৱানন্দ, কিন্নৰাচাৰ্য, আৰু চিন্ময় ভট্টাচাৰ্যৰ ওচৰত শিক্ষাগ্ৰহণ কৰিবলৈ লয়। পৰৱৰ্তী সময়ত শিৱানন্দ আৰু কিন্নৰাচাৰ্যই দায়িত্বৰ পৰা অব্যাহতি লোৱাৰ লগতে ভট্টাচাৰ্যয়ো ছাত্ৰশাল ত্যাগ কৰাত কিছুদিনৰ বাবে গৰলা গগৈৰ ওচৰত শিক্ষা লাভ কৰে যদিও গগৈয়েও বাৰাণসীলৈ যোৱাৰ পিছত শিক্ষা লাভৰ সকলো পথ বন্ধ হৈ পৰাত পিতৃৰ সতে কৃষিকাৰ্যত লাগে।

মাধৱদেৱ নাৰায়ণপুৰত থকা সময়ত হৰিশিঙা বৰাৰ টান নৰীয়া হৈ মৃত্যু হোৱাৰ লগতে বৰকণাগিৰি আৰু মনোৰমাও জিকিৰি ৰোগত আক্ৰান্ত হোৱাত পিতৃ-মাতৃক লৈ মাধৱ ঘাঘৰি মাজীৰ ঘৰত আশ্ৰয় লয় আৰু তাতেই সিদ্ধানন্দ নামৰ বামাচাৰী সন্যাসীক লগ পায়। সন্যাসীৰ পৰাই মাধৱে কালিকা পুৰাণ, ব্ৰহ্মৱৈৱৰ্ত পুৰাণ আৰু দেৱী ভাগৱত নামৰ শাস্ত্ৰ গ্ৰন্থ অধ্যয়ন কৰি বলি-বিধান, যাগ-যজ্ঞ আদিৰ প্ৰতি আগ্ৰহী হ'বলৈ ধৰে। ভনীয়েক উৰ্বশীৰ বিয়াৰ অন্তত মাতৃ মনোৰমাক জোঁৱায়েকৰ ঘৰত ৰাখি মাধৱ পুনৰ বঙুকালৈ আহে আৰু তাতেই ৰাজেন্দ্ৰ অধ্যাপকৰ টোলত শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ লয়। মাধৱ বঙুকাত থাকোঁতেই বৰকণাগিৰিৰ মৃত্যু হোৱাত পিতৃৰ সৎকাৰ, সকাম আদি সমাপন কৰি তামোল-পাণৰ বেপাৰত লাগে।

মাধৱে এবাৰ দুৰ্গা পূজাৰ সময়ত মাকৰ বেমাৰ হৈ থকাত ভাল হ'বৰ বাবে ছাগলী এটা বলি দিয়াৰ মনেৰে গয়াপাণি ওৰফে ৰামদাসক বিচাৰিবলৈ দিয়ে । ৰামদাসে তাৰ বিৰোধিতা কৰি মাধৱদেৱক শংকৰদেৱৰ সতে পৰিচিত কৰাই দিবলৈ ধূৱাহাটলৈ লৈ যায় আৰু তাতেই মাধৱদেৱ আৰু শংকৰদেৱৰ যুক্তি-তৰ্কৰ অন্তত মাধৱ পৰাজিত হয় আৰু শংকৰদেৱৰ ওচৰত শৰণ লয় । মাধৱদেৱে নেঘেৰিটিঙৰ ছোৱালী এজনীক বিয়া কৰাবলৈ আঙুঠি পিন্ধোৱাই থৈছিল যদিও শংকৰদেৱক সাক্ষাতৰ পিছৰে পৰা বৈষয়িক সুখৰ পৰা আঁতৰি থকাৰ সিদ্ধান্ত লয় । শংকৰদেৱে নিজ কন্যা ৰুক্মিণীকো বিয়া কৰোৱাৰ প্ৰস্তাৱ মাধৱদেৱলৈ আগবঢ়াইছিল যদিও মাধৱদেৱে সেই প্ৰস্তাৱ প্ৰত্যাখ্যান কৰি ধৰ্ম প্ৰচাৰ আৰু গুৰু সেৱাতেই আজীৱন ব্ৰতী হৈ ৰোৱাৰ সিদ্ধান্ত লয় । পৰৱৰ্তী সময়ত মাধৱদেৱ বৰপেটালৈ আহে আৰু তাতেই মনোৰমাৰ মৃত্যু হোৱাত সৎকাৰাদি সমাপন কৰে । মাধৱদেৱ বৰপেটাত থকা সময়ত শংকৰদেৱো বৰপেটাতেই আছিল যদিও গুৰুৰ সতে একেলগে নাথাকি গণককুছিত থাকিবলৈ লয় ।

শংকৰদেৱে পাটবাউসীৰ পৰা বৰদোৱালৈ যাত্ৰা কৰাৰ পিছত মাধৱেও বুঢ়ী দশম আনিবলৈ বগুলালৈ যায় । ইতিমধ্যে জীৱনৰ শেষ সময়ছোৱাও আহি পৰিছিল । শংকৰদেৱৰ পৰা দূৰত্বত থাকিবলগীয়া হোৱাত মৰ্মাহত হৈ পৰিছিল আৰু এবছৰমান পিছতেই ৰামানন্দই শংকৰদেৱৰ ইহলীলা ত্যাগৰ বাতৰি আনি দিছিল । এইখিনি সময়ত মাধৱদেৱে পাটবাউসীৰ পৰা আহি গণককুছিত থাকিবলৈ লৈছিল যদিও একাংশৰ কু-চক্ৰান্তৰ বাবে হাজোলৈ আহিবলগীয়াত পৰে । হাজোতো বিভিন্ন মন্দিৰ আৰু দেৱালয়ৰ গুৰিয়ালে মিছা অভিযোগ আনি ৰজাক গোচৰ দিয়াত মৰ্মাহত হয় আৰু ভক্ত-বান্ধৱ, শিষ্য, আত্মীয়-স্বজন সকলোকে এৰি বেহাৰলৈ যাত্ৰা কৰে আৰু কোচবিহাৰৰ মধুপুৰ সত্ৰত থাকিবলৈ লয় । সেই স্থানতেই পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে । মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰে শেষ কৃত্যৰ দায়িত্ব পালন কৰাৰ প্ৰসংগেৰে উপন্যাসখনৰ কাহিনীৰ সমাপ্তি ঘটিছে ।

উপন্যাসখনৰ মাজত উপন্যাসিকে মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ আদৰ্শময় দিশটোৰ লগতে ধৰ্ম আৰু জীৱন দৰ্শনৰ প্ৰতিফলন ঘটাবলৈও সক্ষম হৈছে । আৰম্ভণিতে বলি, যাগ-যজ্ঞ, পূজা-পাতল আদিত বিশ্বাসী হ'লেও মাধৱদেৱে পিছলৈ নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্মত শৰণ লৈছে । শৰণৰ অন্তত চিৰকুমাৰ ব্ৰত অৱলম্বন কৰি হৰি নাম আৰু গুৰু ভক্তিৰ মাজেৰে ভক্তি ধৰ্মৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰতেই

ব্যস্ত হৈ থকা মাধৱদেৱৰ জীৱন পৰিক্ৰমাৰ পূৰ্ণাংগ প্ৰতিচ্ছবি এখন অংকনত ঔপন্যাসিক সাৰ্থক হৈছে বুলিব পাৰি। তাৰোপৰি সমসাময়িক সমাজ ব্যৱস্থাত থকা চাৰি বৰ্ণৰ বিভাজন, জাতি-ভেদ প্ৰথা, ধৰ্মীয় গোড়ামী আদিয়ে যি ৰক্ষণশীল সামাজ্য ব্যৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰিছিল, তাৰ বিপৰীতত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে কিদৰে এখন নতুন সমাজৰ গঢ় দিয়াৰ প্ৰয়াস আৰু পক্ষপাতীত্ব কৰিছিল, সেয়া উপন্যাসখনত স্পষ্ট ৰূপত ধৰা দিছে।

উপন্যাসখনত মধ্যযুগীয় সামাজিক, সাংস্কৃতিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, ধৰ্মীয়, শৈক্ষিক আদি বিভিন্ন প্ৰেক্ষাপটৰ প্ৰসংগ প্ৰকাশিত হৈছে। এইক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিকে যে যথেষ্ট পুৰণি পুথি-পাঁজি, চৰিত পুথি, বুৰঞ্জী তথা আন ইতিহাস বিষয়ক গ্ৰন্থ আদিৰ উপৰিও লিখিত নথি-পত্ৰ আদিৰ অধ্যয়নৰ লগতে সহায় ল'বলগীয়া হৈছে তাক সহজেই অনুমান কৰিব পাৰি। উপন্যাসখনত সমাজ জীৱনৰ নিখুঁত প্ৰতিফলন কৰিবলৈ যাওঁতে সমসাময়িক সমাজ ব্যৱস্থাত প্ৰচলিত বিভিন্ন উৎসৱ-অনুষ্ঠান, লোকাচাৰ, সামাজিক ৰীতি-নীতি আদিক স্থান দিয়া দেখা গৈছে। তাৰোপৰি সমাজ ব্যৱস্থাত দেখা দিয়া ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা, বাল্য বিবাহৰ ব্যৱস্থা, কৃষি পদ্ধতি, বিভিন্ন সাজপাৰ আৰু আ-অলংকাৰৰ প্ৰয়োগ, বিশ্বাস-অন্ধবিশ্বাস, স্থাপত্য-ভাস্কৰ্য আৰু চিত্ৰকলাৰ উৎকৰ্ষ আদিৰ লগতে বিভিন্ন লোকসাংস্কৃতিক সমলৰ সমাহাৰেৰে উপন্যাসখনক মধ্যযুগীয় সমাজ জীৱনৰ উল্লেখযোগ্য প্ৰতিভূৰূপে পৰিচয় কৰাই দিবলৈ সক্ষম হৈছে।

গতি মতি ভকতি :

সপ্তদশ শতিকাৰ সমাজ তথা পটভূমিৰ আধাৰত ৰচনা কৰা লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ আন এখন জীৱনীমূলক উপন্যাস হৈছে- 'গতি মতি ভকতি'। এই উপন্যাসখন আদিতে 'গৰীয়সী'ৰ পাতত মাৰ্চ ২০০৩ সংখ্যাৰ পৰা মে' ২০০৪ সংখ্যাত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ পাইছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত জ্যোতি প্ৰকাশনৰ পৰা পূৰ্ণাংগ মুদ্ৰিত ৰূপত প্ৰকাশ পায়। উপন্যাসখনত গোপাল বৰুৱা ওৰফে মথুৰা দাস বুঢ়া আতাৰ জীৱন পৰিক্ৰমা আৰু সমসাময়িক সমাজৰ স্বৰূপৰ প্ৰতিচ্ছবি এখন কম পৰিসৰত সাৱলীল ৰূপত ঔপন্যাসিকে প্ৰতিফলন ঘটাইছে। সমগ্ৰ উপন্যাসখন ১৮ টা অধ্যায়ত বিভক্ত। গোপাল বৰুৱাৰ পূৰ্ব পুৰুষৰ আঁতি-গুৰি বিষয়ক তথ্যক ঔপন্যাসিকে বিৰূপাঙ্ক বৰুৱাই বীৰসাদক উদ্দেশ্যে কোৱা কথাৰ মাজেৰে উপন্যাসখনৰ আৰম্ভণি অধ্যায়ত দাঙি ধৰিছে এনেদৰে-

পিতাকে ক'লে, “চিৰাই বৰুৱাৰ বংশৰ ল'ৰা হৈ এটা মৃত্যুৱেই তোৰ হিয়া ভাঙি পেলালে নহ'ব। আমাৰ বংশৰ আদি পুৰুষ চিৰাই। তেওঁৰ পুতেক বিৰাই আৰু বিৰাইৰ পুতেক হ'ল বিৰিঞ্চি। এওঁলোক বৰ দুখত, কষ্টত ডাঙৰ-দীঘল হৈছিল, কিন্তু দুখক দুখ নুবুলি, কষ্টক কষ্ট নুবুলি তেওঁলোকে একোখন ডাঙৰ সুখী সংসাৰ কৰিছিল। ৰণে, বানপানীয়ে, ভুঁইকঁপে আৰু সোঁচৰা ব্যাধিয়ে অহৰহ ভয়াৱহ মৃত্যুৰ বাতৰি দিছিল। তেওঁলোকে বহুত আপোন মানুহ হেৰুৱাইছিল। তথাপি তেওঁলোকে এইবোৰলৈ পৰোৱাই কৰা নাছিল। বিৰিঞ্চি পিতামহৰ পুত্ৰ বিৰোচনো বৰ যোগ্য পুৰুষ আছিল। তেওঁ বহু সা-সম্পত্তিৰ অধিকাৰী হৈ পৰিছিল। তেওঁৰ পুত্ৰ বীৰপাক্ষই হ'ল মোৰ সুযোগ্য পিতৃ। তোৰ জন্ম ১৪১২ শকত। তেতিয়া তেখেত জীয়াই আছিল। তোৰ কিছুমান ভাল লক্ষণ দেখি তেখেতে মোক কৈছিল- বীৰদাস, ভাগ্যৰ বলতহে এনে পুত্ৰ লাভ কৰিলি। ই জগৎ জিনিব, ই বৰ জনাজাত হ'ব। ইয়াৰ কৰ্মবলত বহুত আতুৰে ভৱ-বন্ধনত থাকিও শান্তি লভিব।”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গতি মতি ভকতি। পৃ.প্ৰ.,পৃ.১৬)

গোপাল বৰুৱা আৰম্ভণিতে চৈতন্যপন্থী আছিল। বৰুৱাই ৰমৰমীয়াসকলৰ লগত গীত-মাত গাই ঘূৰি ফুৰিছিল। উপন্যাসখনৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ত বৰ্ণিত প্ৰসংগৰ আঁত ধৰি পাওঁ যে গোপাল বৰুৱাই আৰম্ভণিতে ব্যৱসায়ত লাগিছিল যদিও কম বয়সতেই জড় জগতত প্ৰত্যক্ষ কৰি অহা দুখ-যাতনাৰ পৰিত্ৰাণ বিচৰাৰ চিন্তাই মনত খোপনি পুতিবলৈ ধৰাত লাহে লাহে বিৰাগী হ'বলৈ ধৰিছিল। সমসাময়িক সমাজ ব্যৱস্থাত থকা বলি-বিধানৰ লগতে যোনী পূজাসদৃশ ব্যভিচাৰজনিত কু-প্ৰথাই একেসময়তেই ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্মৰ প্ৰতি বিৰাগ জন্মাবলৈ ধৰিছিল। তাৰোপৰি জহনী ৰোগত ঘৰে-ঘৰোৱাহ, আত্মীয়-স্বজন সকলোকে হেৰুৱাইছিল। ইয়াৰ পিছতেই সংসাৰৰ প্ৰতি মোহ হেৰুৱাই অসমভূমিৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিছিল। এইজন বৰুৱাই পৰৱৰ্তী সময়ত মাধৱদেৱৰ ওচৰত শৰণ লোৱাৰ পিছত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ একান্ত সেৱক হৈ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰৰ লগতে গুৰুৰ মাহাত্ম্য প্ৰচাৰৰ আদৰ্শৰে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ অন্যতম গুৰিধৰোঁতা স্বৰূপ হৈ পৰিছিল।

বৰুৱাই জন্মস্থান খনাখোকোৰা এৰাৰ অন্ততঃ ছমাহ সময় কলিয়াবৰত, এবছৰ সময় মিছামুখত, বাৰ বছৰ জলাহত, কাঁচলিত দুটা বছৰ, কুৰুৱাত তিনিমাহ থকাৰ উপৰিও পাতি দৰঙত কিছুদিন থকাৰ পিছত তাঁতীকুছিলৈ আহে আৰু ইয়াত থকা সময়তেই সনাতন কায়স্থৰ ওচৰত শিক্ষাগ্ৰহণ কৰিবলৈ লয়। তাঁতীকুছিলৈ অহাৰ পিছত গোপাল বৰুৱাৰ পৰিচয় ‘গোপাল তাঁতী’ হয় আৰু তাতেই সাংসাৰিক বন্ধনত সোমাবলৈ মন মেলে। তাঁতীকুছিলৈই ধুনতী নামৰ এগৰাকী পোহাৰীৰ সহযোগত হৰি মৰলৰ জীয়ৰী শান্তাৰ সতে চিনাকি হয় আৰু পিছত বিবাহপাশত আবদ্ধ হয়। বিবাহপাশত আবদ্ধ হোৱাৰ পিছত চৈতন্যপন্থী বমৰমীয়াসকলৰ লগত সাময়িকভাৱে দূৰত্ব বঢ়াই আনিছিল আৰু এই দূৰত্বই অস্থিৰ হৈ ঘূৰি ফুৰা গোপালৰ জীৱনক এক নতুন গতি দিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

শান্তাৰ পিছত বলাই ওৰফে বলৰামৰ আগমানে গোপাল বৰুৱাৰ জীৱনলৈ নতুন ৰং আনি দিছিল। কিন্তু সেই সুখ আনন্দৰ মাজতে হৰিমৰল ৰোগাক্ৰান্ত হৈ মৃত্যুমুখত পৰে। বলাইৰ আঁঠে বছৰমান হোৱাৰ পৰা গোপাল পুনৰ চৈতন্যপন্থীসকলৰ লগ লাগে আৰু বলৰামৰ পাঁচ বছৰ বয়সত সংসাৰত্যাগী হৈ ঘৰ ত্যাগৰ সিদ্ধান্ত লয়। ঘৰ ত্যাগ কৰি ওলাই আহিলেও চৈতন্যপন্থী আদৰ্শই গোপালৰ মনৰ গতিক স্থিৰতা প্ৰদান কৰিব পৰা নাছিল। যাৰ বাবে মাজে মাজে এনে আদৰ্শৰ প্ৰতি সন্দেহান হৈ পৰাৰ লগতে হৰিমিশ্ৰৰ লগত তৰ্কযুদ্ধত লিপ্ত হৈ পৰাৰ প্ৰসংগ উপন্যাসখনত পোৱা যায়-

“হৰি মিশ্ৰ আচৰিত ধৰণৰ ধৰ্মাচাৰ্য। চৈতন্যদেৱৰ কথা কৈ তেওঁ ইমান উত্তেজিত হয় যে তেওঁ কাণ্ডজ্ঞান হেৰুৱাই পেলায়। তেওঁ এদিন কৈছিল—
কৃষ্ণক দেখি চৈতন্যদেৱৰ দৰে বাহ্যজ্ঞান নাইকিয়া হোৱাৰ অৱস্থা পোৱাহেঁতেন মোৰ ভক্তি সাৰ্থক হ’লহেঁতেন। তাকে শুনি গোপালে মাত লগাইছিল—
মোৰ বোধেৰে চৈতন্য মহাপ্ৰভুৱে ঈশ্বৰক দেখা নাছিল। সেয়া কিজানি আমি ভূত দেখাৰ দৰে মনৰ দৃষ্টিৰ বিভ্ৰমহে আছিল। তেওঁ ইমান সঘনে মুৰ্ছা যাব কিয়? নিশ্চয় তেওঁৰ কিবা ৰোগ আছিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.৪৯)

গোপাল এৰাৰ শালি খেতিৰ সময়ত ধানৰ বীজ আনিবলৈ মনথৈলৈ গৈছিল আৰু তাতেই নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰ আতাক লগ কৰে। নাৰায়ণ দাসৰ মুখেৰে শংকৰদেৱে প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা

ধৰ্মটোৰ লগতে শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে জানিব পাৰি মাধৱদেৱৰ ওচৰত শৰণ লোৱাৰ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে। শালি খেতিৰ কঠিয়া সিঁচাৰ পিছত নাৰায়ণ দাসৰ লগতে ওঠৰজন পালিক মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ লৈ যায় আৰু তাতেই মাধৱদেৱে গোপালৰ শৰণ গ্ৰহণ কৰে। এনেদৰে শৰণ লোৱাৰ দুমাহ পিছতেই গোপাল বৰুৱা ওৰফে গোপাল তাঁতীয়ে মথুৰা দাস বুঢ়া আতা নাম পায়।

মাধৱদেৱ সুন্দৰীদিয়াত থকা সময়ছোৱাত ভালেমান কুচক্ৰী লোকৰ অত্যাচাৰৰ বলি হ'বলগীয়াত পৰে। তাৰোপৰি তেওঁলোকে সিমানতে ক্ষান্ত নাথাকি ৰজাৰ ওচৰত গোচৰ দিয়ে। এনে কাৰ্যত মৰ্মাহত হৈ মাধৱদেৱে সুন্দৰীদিয়া এৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰি বৰপেটাত উপস্থিত হয়। কুচক্ৰীসকলৰ প্ৰৰোচনাত এই পিছত মাধৱদেৱকে আদি কৰি কেইগৰাকীমান শিষ্যক সুৰানন্দ কটোৱালে ধৰি নিয়ে। ইয়াৰ পিছত হাজোলৈ আহে যদিও একেই পৰিস্থিতিৰ মুখামুখি হ'বলগীয়া হোৱাত সত্ৰৰ দায়িত্ব মথুৰা দাস বুঢ়া আতাক অৰ্পণ কৰি বেহাৰলৈ যোৱাৰ সিদ্ধান্ত লয়।

মাধৱদেৱ বেহাৰলৈ যোৱাৰ পিছত গুৰুজনাৰ সতে হোৱা বিচ্ছেদে মথুৰা দাস বুঢ়া আতাক শোকাভিভূত কৰি তোলে। ইয়াৰ পিছতেই ফাগুনমহীয়া জুয়ে ৰঙীয়াল ঘৰ ভস্মীভূত কৰে। এনে অৱস্থাৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈকে মথুৰা দাস বুঢ়া আতাই গুৰুজনাক সাক্ষাতৰ বাবে মধুপুৰলৈ যায়। মধুপুৰত থাকোঁতেই গুৰুজনাই মথুৰা দাসক সত্ৰাধিকাৰৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰে।

মথুৰা দাস বুঢ়া আতাই সমগ্ৰ বৰপেটাত এখন আদৰ্শময় সমাজ গঢ় দিয়াৰ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। কিন্তু তেনে প্ৰয়াসৰ মাজত বিভিন্ন বাধাৰ সঘন মুখামুখি হ'বলগীয়া হৈছিল। ইতিমধ্যে ভকতজনাৰ যথেষ্ট বয়সো হৈ আহিছিল যদিও সত্ৰৰ পৰিষ্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতা, নাম প্ৰসংগকে আদি কৰি বিভিন্ন কাৰ্যবোৰ পাৰ্যমানে নিজেই কৰি নিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু তেনে সময়তেই মাধৱদেৱ গুৰুজনা, বলৰাম আৰু শান্তাৰ বিয়োগে মথুৰা দাসৰ জীয়াই থকাৰ ইচ্ছা নোহোৱা কৰি তুলিছিল। এনেদৰেই এটি দিনত ভকতসকলৰ ওপৰত সত্ৰৰ দায়িত্বভাৰ গতাই দি জাগতিক বান্ধোনৰ পৰা বিদায় লোৱাৰ প্ৰসংগেৰে উপন্যাসখনৰ সামৰণি ঘটিছে।

কাৰ্যকল্প :

‘গৰীয়সী’ত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশিত লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ আন এখন উপন্যাস হৈছে-

‘কায়কল্প’। এই উপন্যাসখন ‘গৰীয়সী’ৰ পাতত অষ্টম বছৰ, চতুৰ্থ সংখ্যা, জানুৱাৰী ২০০১ ৰ পৰা নৱম বছৰ, দশম সংখ্যা, জুলাই ২০০২ লৈ সময়ছোৱাত প্ৰকাশ পাইছিল। উপন্যাসখনক ‘কল্পবিজ্ঞান’ উপন্যাসৰ শাৰীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি। উপন্যাসখনৰ বাবে ঔপন্যাসিকে ২০০৮ চনত সৰ্বভাৰতীয় ‘সৰস্বতী’ সন্মান লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। উপন্যাসখনৰ কাহিনীৰ বিষয়বস্তুগত দিশ সম্পৰ্কে পূৰ্ণাংগ ৰূপত মুদ্ৰিত উপন্যাসখনৰ ‘মুখবন্ধ’ত উদ্ধৃতকৰণ কৰিছে এনেদৰে-

পুনৰ যৌৱন লাভ, যৌৱনক বিলম্বিত কৰা আৰু আয়ু বৃদ্ধিৰ অৰ্থাৎ কায়কল্পৰ প্ৰচেষ্টা দূৰ অতীতৰ পৰা চলি আছে। জৈৱ প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ অভাৱনীয় বিকাশে মানৱ দেহ সম্পৰ্কে নতুন নতুন তথ্য দাঙি ধৰিছে।..... ভাৰতত অতীতৰ পৰা চলি থকা কায়কল্প চিকিৎসা আৰু সাম্প্ৰতিক জৰা বিজ্ঞানৰ কিছুমান চমকপ্ৰদ তথ্যৰ আলমত গঢ় লোৱা কায়কল্প বিজ্ঞানভিত্তিক উপন্যাস হৈছে বুলি আপাততঃ ক’ব পাৰি যদিও তেজ মণ্ডহৰ মানুহৰ দুখ-দুৰ্দশা, আশা-আকাংক্ষা, সংঘাত, প্ৰণয় আদি মানৱীয় মৌল প্ৰবৃত্তিসমূহ ইয়াৰ পৰা বাদপৰা নাই। গতিকে ই এখন উপন্যাসহে, মাত্ৰ ইয়াৰ বিষয়বস্তুহে বিজ্ঞানৰ পৰা আহৰণ কৰা হৈছে। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। পৃ.প্ৰ., মুখবন্ধ)

উপন্যাসখনৰ মূল চৰিত্ৰ ডঃ অনুজ কৃপালনিক কেন্দ্ৰ কৰি কাহিনীয়ে বিস্তৃতি লাভ কৰিছে। ডঃ কৃপালনি ‘ভিভিয়ান ইণ্টাৰনেশ্যনেল’ নামৰ আন্তৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰতিষ্ঠানটোৰ মুৰব্বী হোৱাৰ উপৰি বিশ্ববিখ্যাত বিজ্ঞানী। কৃপালনিৰ পত্নী নয়না কৃপালনিতকৈ বয়সত পোন্ধৰ বছৰ সৰু। প্ৰথমতে ছাত্ৰী হিচাপে পৰিচয় যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত বিবাহপাশত আবদ্ধ হোৱা কৃপালনি আৰু নয়নাৰ বৈবাহিক জীৱন মুঠেই সুখকৰ নহয়। কৰ্মসূত্ৰে আমেৰিকাত থকা কৃপালনিয়ে যান্ত্ৰিকতাৰ আবৃত কোম্পানীটোৰ বিভিন্ন দায়িত্ব আৰু কাৰ্যাৱলীত নিযুক্ত। বিপৰীতে নয়না ভোগসৰ্বস্ব বিলাসিতাময় জীৱনশৈলীত উটি-ভাঁহি যোৱাত ব্যস্ত। তাৰোপৰি নয়নাই অনুজ কৃপালনি আৰু দুই সন্তানৰ পৰা দূৰত্বত অৱস্থান কৰি ‘মেগাভিশ্যন’ নামৰ টেলিভিশ্যনটোত কৰ্মত ব্যস্ত হৈ এণ্টিনা’ মানফ্ৰেডৰিক নামৰ ব্যক্তিগৰাকীৰ সতে সম্পৰ্ক গঢ় দি তোলাৰ লগতে এখন বাফোনহীন জগতত বিচৰণ কৰিবলৈ লৈছে। ইয়াকে লৈ ত্ৰেণধাৰিত হোৱা কৃপালনিক নয়নাই প্ৰত্যুত্তৰ

জনাইছে এনেদৰে-

তোমাৰ জগতখন বসায়ন বিজ্ঞান আৰু আণৱিক জীৱবিদ্যাৰ। তুমি সেইবোৰ
লৈয়ে থাকা। সেই জগতখনত মোৰ স্থান নিতান্তই গৌণ। ইফালে কামনা-
বাসনাক ত্যাগ কৰাটো এই বয়সত অনুচিত বুলি নাভাবো। মই এজনী সাধাৰণ
স্বাস্থ্যৱতী নাৰী। মোৰ মন আকৰ্ষণ কৰা ক্ষেত্ৰখন সুকীয়া। আই লাভ দ্য
ৱৰ্ল্ড। মোৰ কেমেৰাৰ আগত দেখা দিবলৈ ভাল লাগে; ইলেক্ট্ৰনিক মাধ্যমৰ
এটা অংশ হ'বলৈ ভাল লাগে। মই জানো আৰু আনৰ মুখেৰেও শুনিছোঁ
যে মোক আচল বয়সতকৈ মোক পোন্ধৰ বছৰমান সৰু দেখি। মই যৌৱনক
পূজা কৰোঁ। তুমি নিশ্চয় গম পাইছা যে এইখন আমেৰিকাত, আনকি
ইউৰোপতো, যৌৱন অবিহনে জীৱন নিশ্চল, নিঃসংগ আৰু নিৰানন্দ। ই
খন্তেকীয়া হ'ব পাৰে। কিন্তু গোটেই জীৱনটোৱেই খন্তেকীয়া। গতিকে
খন্তেকীয়া জীৱনত জীৱনৰ প্ৰাপ্যখিনি আদায় কৰি ল'ব।

(সদ্যোক্ত, গৰীয়সী, এপ্ৰিল ২০০১, পৃ.৭৩)

চিঠিৰ মাধ্যমেৰে জনোৱা উক্ত প্ৰসংগৰ উপৰিও নয়নাই কৃপালনিৰ পৰা বিবাহ বিচ্ছেদ
বিচাৰে যদিও তেনে প্ৰস্তাৱত কৃপালনিয়ে সমৰ্থন প্ৰকাশ নকৰে। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে আমেৰিকা
এৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়। তাৰোপৰি নয়নাৰ উন্মাদনা আৰু সিদ্ধান্তক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱাৰ মনেৰে ভাৰতলৈ
উভতি আহে যৌৱন ধৰি ৰাখিব পৰা ঔষধ আৱিষ্কাৰৰ সিদ্ধান্ত লয়। ভাৰতলৈ আহি 'ভাৰত
বিজ্ঞান গৱেষণাগাৰ'ত যৌৱন ধৰি ৰাখিব পৰা প্ৰাচীন আয়ুৰ্বেদ চিকিৎসাৰ অন্তৰ্গত 'কায়কল্প'ৰ
বিষয়ক গৱেষণাত ব্যস্ত হৈ পৰে। কৃপালনিয়ে বৈদিক দৰ্শন, আসন, হঠযোগ চিকিৎসা আদি
বিষয়ক গ্ৰন্থ অধ্যয়ন আৰু হিমালয় পৰ্বতৰ এখন আশ্ৰমত থকা অমৰেন্দ্ৰ ব্ৰহ্মচাৰী নামৰ এগৰাকী
যোগী সাধকৰ পৰা এনে ঔষধৰ সন্ধান লাভ কৰে। অমৰেন্দ্ৰ ব্ৰহ্মচাৰীয়ে কৃপালনিক আশ্ৰমত
থকা এবিধ বিশেষ গুল্মজাতীয় গছৰ সতে চিনাকি কৰাই দিয়ে। কৃপালনিয়ে এইবিধ ঔষধি গছক
'হিমালয়াম অমৰেন্দ্ৰাম' নাম দি গৱেষণাৰ বাবে লৈ আহে আৰু ইয়াৰ পৰাই পৰৱৰ্তী সময়ত
'কায়কল্প-২৫' নামৰ ঔষধবিধৰ আৱিষ্কাৰ কৰি উলিয়ায়। এই ঔষধবিধক আৱিষ্কাৰৰ অন্ততঃ
গেৰিলা, গিনিপিগ, বৃদ্ধ জনক কুমাৰ, অজন্তা দীক্ষিতৰ লগতে নিজৰ ওপৰতো প্ৰয়োগ কৰি

চোৱাৰ অন্ততঃ পুনৰ যৌৱন লাভৰ প্ৰমাণ লাভ কৰে যদিও ভৱিষ্যতে এনে ঔষধৰ প্ৰয়োগৰ ফলত দেখা দিব পৰা ভয়ংকৰ পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে উপলব্ধি কৰি ঔষধবিধক জনসাধাৰণৰ বাবে মুকলি কৰি দিয়াৰ পৰা বিৰত থকাৰ লগতে চিৰদিনৰ বাবে বন্ধ কৰি দিয়াৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে।

উপন্যাসখনত ‘কায়কল্প’ আৱিষ্কাৰৰ লগতে জৈৱ প্ৰযুক্তিবিদ্যা সম্পৰ্কীয় প্ৰসংগই মুখ্য স্থান লাভ কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও অনুজ কৃপালনি আৰু নয়নাৰ বৈবাহিক জীৱন পৰিক্ৰমাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা পৰিণতিৰ লগতে আয়ুৰ্বেদ সম্পৰ্কীয় চিকিৎসাপদ্ধতিবিষয়ক প্ৰসংগয়ো অন্যতম স্থান লাভ কৰিছে। উপন্যাসখনৰ নামাকৰণলৈ চালেই কাহিনীৰ আঁৰৰ বিষয়বস্তুগত দিশ সম্পৰ্কে আনুমানিক আভাস এটা পাব পাৰি। উপন্যাসখনত ‘কায়কল্প’ বিষয়ক প্ৰসংগক ঔপন্যাসিকে উপস্থাপন কৰিছে এনেদৰে-

মই এই পৰ্যন্ত ইমানকে জানিব পাৰিছোঁ যে আসন-প্ৰাণায়ম আদিৰ অভ্যাসৰ যোগেদি যেনেকৈ যৌৱন ঘূৰাই পাব পাৰি, সেইদৰে ৰাসায়নিক দ্ৰব্য অৰ্থাৎ ঔষধৰ যোগেদিও যৌৱন ধৰি ৰাখিব পাৰি। গতিকে কায়কল্প চিকিৎসা দুবিধ; হঠযোগ ঘটিত আৰু ভেষজ দ্ৰব্য ঘটিত বা ঔষধ ঘটিত। শেষৰবিধ মানুহৰ পক্ষে সুবিধাজনক। ইয়াৰ প্ৰমাণ দিছে আয়ুৰ্বেদিক চিকিৎসাই। কায়কল্প চিকিৎসা আয়ুৰ্বেদেৰে এটা শাখা। (সদ্যোক্ত, পৃ.গ্ৰ., পৃ.৭১)

কল্পনা আৰু বাস্তৱৰ সুন্দৰ ৰূপত সংমিশ্ৰণ উপন্যাসখনত লক্ষ্য কৰিব পাৰি। ‘কাল যন্ত্ৰযান’, চুম্বকশক্তিৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ভাসমান চকী আৰু বিচনা, অতীত আৰু ভৱিষ্যতলৈ যাব পৰা ‘দি টাইম মেচিন’ নামৰ যন্ত্ৰ আদি কাল্পনিক প্ৰসংগক উপস্থাপন কৰিলেও সেয়াই বাস্তৱৰ ওচৰ চপাই পাঠকৰ মন জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। মুঠতে ক’ব পাৰি যে বৰ্ণনাৰ আকৰ্ষণীয়তা, কাহিনীৰ গতিশীলতা, বিজ্ঞানকেন্দ্ৰিক বিষয়বস্তু আদিৰ লগতে পৰিৱেশ পৰিস্থিতিৰ সতে খাপ-খোৱাকৈ ভাষাৰ প্ৰয়োগে উপন্যাসখনক আকৰ্ষণীয় কৰি তোলাত ভূমিকা লৈছে।

নিৰ্বাচিত উপন্যাসত্ৰয়ৰ ভাষা :

সকলো প্ৰকাৰৰ সাহিত্যকৰ্মৰ ৰচনাৰ আধাৰেই হ’ল ভাষা। ভাষা প্ৰয়োগৰ দক্ষতাৰ ফলতেই সাহিত্যিক একোগৰাকীৰ সৃষ্টিশীল প্ৰতিভাৰ উমান পোৱা যায় আৰু সাহিত্যকৰ্মৰ

শ্ৰেষ্ঠত্বও নিৰ্ভৰ কৰে। উপন্যাস যিহেতু সাহিত্যিক শিল্পকৰ্ম, সেইবাবে ইয়াৰ ক্ষেত্ৰতো ভাষাই শৈল্পিক সৌকুমাৰ্যৰ মূল উপাদান। জীৱন উপলক্ষিৰ মূল সূত্ৰসমূহ ইয়াৰ মাজেদিয়েই বিচ্ছূৰিত হয়। ভাষাই ঔপন্যাসিকৰ বাক। ই তেওঁৰ বক্তব্যৰ বস্তুগত ৰূপ।^১ ভাষাৰ প্ৰয়োগ কেৱল নান্দনিকেই নহয়, বাৰ্তাবাহীও হোৱা উচিত। দায়িত্বশীল সাহিত্যিকৰ ৰচনাসমগ্ৰই এইটো কাৰণতেই সমাজৰ ওপৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। স্পষ্ট, সহজ-সৰল আৰু স্বচ্ছ ভাষাই পাঠকৰ ৰাস্বাদনৰ উপলক্ষিক উপযুক্ত ৰূপত গঢ় দিয়ে। মানৱীয় অনুভূতিৰ প্ৰতি সংবেদনশীলতা, লৈংগিকতা, জাতি-ধৰ্ম, বৰ্ণজাতীয় সংবেদনশীল বিষয়সমূহৰ প্ৰকাশত ভাষাৰ বিভ্ৰান্তিকৰ প্ৰয়োগে বিৰূপ প্ৰভাৱ পেলায়। ভাষাৰ প্ৰতি সন্মানশীল, দায়িত্বপৰায়ণ লেখকে সততে এইধৰণৰ বিভ্ৰান্তিক এৰাই চলে। সাহিত্য কেৱল এখন সমাজৰেই নহয় সংস্কৃতিৰো প্ৰতিফলক। এই প্ৰতিফলনৰ ক্ষেত্ৰত স্বকীয় ভাষিক ৰীতি, লোকভাষা, স্থানীয় ভাষা, আ-অলংকাৰাদিৰ প্ৰয়োগে লেখকক প্ৰভাৱান্বিত কৰিব পাৰিলেহে সাংস্কৃতিক আৰু ভাষাগত সমৃদ্ধি আশা কৰিব পৰা যায়। সৃজনীশীলতা আৰু মৌলিকতাৰ লগতে ভাষাৰ মাধ্যমত নব্য চিন্তাকল্পনাক সমাজলৈ আগবঢ়াই দিয়াৰ দায়িত্বও সাহিত্যিকগোষ্ঠীয়ে গ্ৰহণ কৰা উচিত।

অসমীয়া সাহিত্যৰ সুদীৰ্ঘ ইতিহাসত প্ৰকাশিত অন্যান্য কাকত আলোচনীৰ দৰে ‘গৰীয়সী’ আলোচনী জন্মৰো অন্যতম উদ্দেশ্য আছিল ভাষাৰ সমৃদ্ধি। এই আলোচনীত প্ৰকাশিত সাহিত্যসমগ্ৰৰ বিষয়বস্তুৰে সমকালীন সমাজ-সংস্কৃতিৰ প্ৰতিফলন ঘটোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে ভাষিক দিশটোৱে সামগ্ৰিকভাৱে অসমীয়া ভাষাৰ সমৃদ্ধিত বহুমুখী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। ভাষিক সমৃদ্ধিৰ এই বৌদ্ধিক আন্দোলনত লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ যোগদানৰ গভীৰতা সম্পৰ্কে অনুধাৱন কৰিব লাগিলে আমি প্ৰথমেই ‘গৰীয়সী’ত প্ৰকাশিত লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ ইতিমধ্যে বৰ্ণিত উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষিক প্ৰসংগ সম্পৰ্কে খুঁটি-নাটি মাৰি অধ্যয়ন কৰিব লাগিব।

শব্দতাত্ত্বিক প্ৰসংগ :

গদ্যৰ সৃষ্টিত শব্দই প্ৰাথমিক ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। সেয়ে উপযুক্ত শব্দচয়ন, শব্দ শৃংখলা আদিৰ অবিহনে সুসম আৰু সফল গদ্যৰ সৃষ্টি হ’ব পাৰে বুলিব নোৱাৰি। সাহিত্যৰ ৰচনাত সাহিত্যিক এগৰাকীয়ে কেনেধৰণৰ শব্দ প্ৰয়োগ কৰে আৰু সেই শব্দই বিষয়ৰ ভাব তথা অৰ্থ বহনত কিমানদূৰ সার্থক হৈছে, তাৰ আধাৰতেই সাহিত্যৰ লগতে সাহিত্যিকগৰাকীৰ সফলতা-

বিফলতা বহু পৰিমাণে নিৰ্ভৰ কৰে। সেয়ে সৃষ্টিশীল অথবা চিন্তাশীল-উভয় প্ৰকাৰৰ সাহিত্য ৰচনাতেই শব্দ সংযোজনৰ প্ৰসংগই বিশেষ গুৰুত্ব লাভ কৰে।

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ নিৰ্বাচিত তিনিওখন উপন্যাসত মাতৃভাষাটোৰ প্ৰতি থকা প্ৰেম আৰু শ্ৰদ্ধাৰ লগতে আন দেশী-বিদেশী ভাষাৰ প্ৰতি থকা আকৰ্ষণো প্ৰকাশ পাইছে। জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনত বৰাই অসমীয়া সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্ৰায়োগিক ক্ষেত্ৰখনৰ পৰা হেৰাই যোৱাৰ উপক্ৰম হোৱা ভালেমান নিভাঁজ অসমীয়া শব্দক স্থান দিছে। কেতবোৰ উদাহৰণ -

গচি, বিহলঙি, পাঙিলে, খাস্তাং, আকৈ, কাজী, কেকনি গেঠনি, পীৰা, লৰক-ফৰক, বাহা, ফস্তি, ভোদা, আউচি, জহনী, গৰা, বৌটি, হালিচা, হেনা হুচা, হাগনী, ভূনি, বাওকা, দাঁতাল, ধুনতী, বুৰুলি, চৈলাং-বৈলাং, কৰছ, আধি, আমঠু, উছন, দেউ, ফাঁচজৰী, পুৰা, পেঙুৰী, ফাংফুং, পেৰা, লুংলুঙীয়া, বাপু, ভিঠি, পানী পচা, চিখা, মাৰ নাও, চেৰ, বুৰুলি, অক্ষলা, বিহান, পিতাই ইত্যাদি।

এনে ভালেমান শব্দ ‘সেহি গুণনিধি’ আৰু ‘গতি মতি ভকতি’ উপন্যাস দুখনত প্ৰাপ্ত। সাম্প্ৰতিক সময়ত বিশ্বায়নৰ প্ৰভাৱত এনে বিভিন্ন শব্দ ক্ৰমাৎ নোহোৱা হৈ আহিবলৈ ধৰিছে আৰু তাৰ ঠাই আন দেশী-বিদেশী শব্দই ল’বলৈ ধৰা দেখা গৈছে। পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতি অনুসৰি প্ৰয়োগ কৰা এনে শব্দসমূহৰ মাজেৰেও উপন্যাসিকে শব্দসমূহৰ সংৰক্ষণৰ দিশটোৰ প্ৰতি গভীৰ দৃষ্টি দিয়াও দেখা গৈছে। ইয়াক তেওঁৰ সামাজিক দায়বদ্ধতা বুলিব পাৰি।

অসমীয়া গ্ৰাম্য সমাজত প্ৰচলিত জতুৱা শব্দবোৰৰ সঘন প্ৰয়োগ বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাৰ অন্যতম ভাষিক বিশেষত্বৰূপে পৰিগণিত হৈছে। জতুৱা শব্দবোৰ অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ লগতে ভাষাটোৰো অমূল্য সম্পদ। কম শব্দতে প্ৰসংগৰ আঁৰৰ সম্পূৰ্ণ ভাব প্ৰকাশ কৰিব পৰা ক্ষমতাৰ বাবে গল্প, কবিতা, উপন্যাস আদি বিবিধ সাহিত্যৰ ৰচনাৰ মাজত লেখকে কৌশলগতভাৱে ইয়াৰ প্ৰয়োগ কৰে। জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনতো এনে ভালেমান শব্দৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। এনে শব্দৰ উদাহৰণ আৰু প্ৰয়োগ প্ৰসংগ সম্পৰ্কে পৰৱৰ্তী আলোচনাত বিশ্লেষণ দাঙি ধৰা হৈছে।

লক্ষ্মীনন্দন বৰাই নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনৰ বাগধাৰা নিৰ্মাণত সংস্কৃত, অৰ্ধ তৎসম, বিদেশী আদি ভাষাৰ শব্দাৱলীৰ স্বাভাৱিকভাৱে প্ৰয়োগ কৰিছে। এইক্ষেত্ৰত বিভিন্ন পৰিৱেশ,

পৰিস্থিতি অনুসৰি শব্দ প্ৰয়োগত দিয়া সচেতন দৃষ্টি উল্লেখনীয়। সাহিত্যকৰ্মত লেখক এগৰাকীৰ প্ৰকাশভংগীৰ ক্ষমতাৰ বিশেষভাৱে প্ৰতিফলন ঘটে শব্দচয়ন আৰু প্ৰসংগ অনুযায়ী প্ৰয়োগৰ দক্ষতাৰ জৰিয়তে। কাহিনী, চৰিত্ৰ আৰু বিষয়ৰ প্ৰয়োজন অনুসৰি লেখকগৰাকী শব্দ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত সিদ্ধহস্ত আৰু সচেতন ন'হলে তেওঁৰ সাহিত্যকৰ্মক পাঠকৰ ওচৰলৈ লৈ যোৱাত বাধাৰ সন্মুখীন হোৱাৰ সম্ভাৱনা প্ৰবল। এইক্ষেত্ৰত লক্ষ্মীনন্দন বৰাক শক্তিশালী ভাষাশিল্পী বুলিব পাৰি। বৰাই উপন্যাসসমূহত বিভিন্ন কলা-কৌশল আৰু চাতুৰ্য্যতাৰে পাঠকৰ মন জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনৰ বিশেষকৈ 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত যথেষ্ট মাত্ৰাত তৎসম শব্দৰ ব্যৱহাৰ দেখা গৈছে। বিশেষকৈ উপন্যাস দুখনত ব্যৱহৃত সংস্কৃত ভাষাৰ শ্লোকৰ লগতে শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, গোপাল আতা আদি বৈষ্ণৱ ভকতসকলৰ সাহিত্যকৰ্মৰ মাজৰ পৰা তথ্য প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে দিয়া উদ্ধৃতিসমূহত এনে শব্দৰ সঘন প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। 'কায়কল্প'তো দুই- এক স্থানত এনে শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিলেও জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনৰ তুলনাত যথেষ্ট কম। এনে শব্দৰ প্ৰয়োগৰ মাজেৰে উপন্যাসিকে বিষয়ৰ গুৰুত্ব প্ৰকাশৰ লগতে ভাবৰ গাভীৰ্য আনিবলৈ সক্ষম হৈছে। উপন্যাস তিনিখনত প্ৰাপ্ত এনে কিছুমান শব্দৰ উদাহৰণ -

মুক্ত, বুদ্ধি, দৃষ্টি, পবিত্ৰ, তুষ্ট, বক্ত, ভক্ত, পঞ্চৰত্ন, দৃশ্য, ধৰ্ম, উত্তম, শাস্ত্ৰ, আত্মা, সত্য, শিষ্য, মুগ্ধ, শ্ৰাদ্ধ, বহস্য, জ্ঞান, ভাগ্য, জন্ম, সৃষ্টি, সৰ্বদা, যুক্তি, পাপ, মুক্তি, আদ্যভূমি, মৃত্যু, আকাশ, মন্দিৰ, তপস্যা, নাশ, সংশয়, ক্ষমা, সৰ্বদায়, ভৱ, পুণ্য, যৌৱন, শস্য, আদ্যাশক্তি, দ্বাৰ, মুগ্ধ, জ্যোতিষ, শূন্য, হৃদয়, অগ্নি, ব্যাধি, স্বৰ্গ, পুষ্প, স্তোত্ৰ, সন্ধ্যা, মন্ত্ৰ, স্নান, মনুষ্য, শস্য, বন্ধন, দন্ধ, স্বামী, বৰ্ণ, ব্ৰাহ্মণ, কৰ্ম, কাম্য, ভাৰ্যা, পিতৃ, অন্ন, নক্ষত্ৰ, স্মৰণ, গ্ৰাস, নিত্য, বাদ্য, জ্যোতি, উৎসৱ, নিদ্ৰা, প্ৰিয়, চন্দ্ৰ, ব্ৰহ্ম, পুত্ৰ, স্থিৰ, শত্ৰু, মূৰ্ত্তি, যজ্ঞ, আস্থা, লৌহ, সংগী, বৈকুণ্ঠ, পৰিত্ৰাণ ইত্যাদি।

তৎসম শব্দ যথেষ্ট মাত্ৰাত ব্যৱহাৰ কৰিলেও উপন্যাসিকে পাঠকৰ পৰিচিত তথা দৈনন্দিন প্ৰায়োগিক ক্ষেত্ৰত স্বাভাৱিকভাৱে ব্যৱহৃত শব্দৰলীৰ প্ৰয়োগতহে গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। জটিল দুৰ্বোধ্যময় বা পাঠকৰ অচিনাকি তৎসম শব্দৰ অন্তৰ্ভুক্তকৰণেৰে পাঠকৰ মনক ভাৰাত্ৰান্ত কৰাৰ প্ৰয়াস বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাত দেখা নাযায়।

সংস্কৃতৰ পৰা অহা কিছুমান শব্দই সামান্য সৰলীকৰণ আৰু পৰিৱৰ্তনৰ মাজেৰে প্ৰয়োগ হোৱাকেই অৰ্ধতৎসম বুলি কোৱা হয়। নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনৰ বিশেষকৈ জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনত এনে শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। উদাহৰণ -

বিয়াধি, বৰণ, তপত, পৰশ, সৰগ, জনম, যতন, সন্ধিয়া, সইত, বিমৰিষ,
বৰষিছে, শইচ, মুকুতি, ধৰম, কৰম, অধৰমী, শূইন, বিৰিষৰ, ভাইগ, ভগন,
সোৱাদ, বিৰিখ, গিয়ানী, গুপুত, অগনি, মৰণ, ভকত, শিচ, চেনেহ, বিৰকতি,
মগন, খেমা, সৰগ, মুৰুখ, কিৰীতি, কৰম, হৰিষ, পছন, মুৰুতি, ধৰম, পুইন,
বৰষা, সুৰুয, শতৰু, ধিয়ান ইত্যাদি।

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ আলোচ্য প্ৰথম দুখন উপন্যাস যিহেতু বৈষ্ণৱ যুগৰ দুগৰাকী স্বনামধন্য গুৰুৰ জীৱন বৃত্তান্তৰ আধাৰত ৰচিত, এই দুখন উপন্যাসত তৎসম আৰু অৰ্ধতৎসম শব্দৰ প্ৰয়োগ অধিক। বৈষ্ণৱ যুগৰ সন্ত-মহন্তসকলৰ প্ৰতি সাধাৰণ মনুষ্যৰ ভাব-ভক্তি অতিশয় বেছি। বিশেষতঃ এইসকল সন্ত-মহন্তই আধ্যাত্মিক জীৱনকে অধিক গুৰুত্ব দিয়ে। এনেধৰণৰ আধ্যাত্মিক বিষয় সম্বলিত বৰ্ণনাবোৰ জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাত লিখি দিলে লেখাই গান্ধীৰ্য হেৰুওৱাৰ ভয় থাকে। আকৌ সাধাৰণ মানুহখিনিয়ে যিহেতু কাঠিন্য অথবা উচ্চাৰণ প্ৰযত্ন লাঘৱৰ হেতু গাঁৱলীয়া বিশেষকৈ অৰ্ধতৎসম আৰু কথিত শব্দৰ অধিক ব্যৱহাৰ কৰে, সেয়েহে জনসাধাৰণৰ ওচৰ চাপিবলৈ হ'লে অতি কঠিন প্ৰযত্নসাধ্য সংস্কৃত শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিলেও পাঠকৰ বাবে সেয়া সহজে বোধগম্য নহ'ব। এই দুই দিশলৈ লক্ষ্য ৰাখি বৰাই তৎসম, অৰ্ধতৎসম আৰু কথিত ভাষাৰ শব্দৰ সম্ভুলিত ব্যৱহাৰেৰে 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ৰ ভাষিক অৱয়বটো নিৰ্মাণ কৰিছে। কৌশলী ঔপন্যাসিকৰ শব্দ প্ৰয়োগৰ এনে চতুৰতাক নিঃসন্দেহে পাঠকৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা বুলিব পাৰি।

বৰাৰ কল্পবিজ্ঞান আধাৰত ৰচিত 'কায়কল্প' উপন্যাসখনত বিদেশী ভাষাৰ, বিশেষকৈ ইংৰাজী ভাষাৰ শব্দাৱলীৰ যথেষ্ট মাত্ৰাত প্ৰয়োগ দেখা যায়। 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত আৰবী-পাৰ্চীমূলীয় ভাষাৰ দুই-এটা শব্দৰো উল্লেখ স্থানবিশেষে পোৱা যায় যদিও অতি সীমিত। উপন্যাস তিনিখনত প্ৰাপ্ত আৰবী-পাৰ্চীমূলীয় ভাষাৰ কিছুমান উদাহৰণ এনেধৰণৰ-

চাহাব, গৰজ, গোলাম, কাগজ, জুলুম, বজাৰ, আদালত, ৰাষ্টা, আইন, তাৰিফ,

খবৰ, চৰকাৰ, হুকুম, কলম, আৰামী, জাহাজ, কায়দা, চৰকাৰ, তাৰিখ ইত্যাদি।

‘কায়কল্প’ত লেখকে ইংৰাজী ভাষাৰ শব্দৰ প্ৰয়োগত বিশেষ গুৰুত্ব দিছে। এনে শব্দ প্ৰয়োগৰ সময়ত অসমীয়া বৰ্ণৰে ইংৰাজী শব্দাৱলীক বা অসমীয়া লিপ্যন্তৰিত ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিছে। এনে কেতবোৰ শব্দৰ উদাহৰণ-

ছাৰ্ভাৰ, প্ৰাইভেট, টিম, ফৰ্মেলিটি, মেনেজমেণ্ট, ভিডিঅ’, কনভেয়াৰ, চফট্‌ৱেয়াৰ, ছৰ্ট চাৰ্কিট, গেইট, শ্বুটিং, পেয়াৰ, ক্লনিং, ৰুম, ডিনাৰ, ডেটিং, ফাইন, ডিফাৰেঞ্চ, লয়াৰ্ছ, অল্‌ছ, গড, ট্ৰুপ, লাইফ, ইলেকট্ৰনিক, ডাইভ’ৰ্চ, মাৰ্কেটিং, আইডিয়ে, ৰিছাৰ্চ, ৰিপোৰ্টাৰ, ছিক্ৰেচি, চেণ্টাৰ, ব্লাড, ট্ৰেড, টেক্‌ন’লজি, হিপোক্রিট, ৰেকৰ্ডাৰ, মেৰেজ, লিভিং, প্ৰপ’জেল, ট্ৰেন্সমিটাৰ, বিলিভ, পাৰ্চেণ্ট, ড্ৰেছিংৰুম, কেমিকেল, গেষ্ট হাউছ, ইঞ্জিনিয়াৰিং, ইন্সটিটিউশ্যন, ইণ্টাৰনেশ্বনেল, কলেজ, থিংকিং, মেটাৰ, পৰ্জিশ্যন ইত্যাদি।

অসমীয়া লিপ্যন্তৰিত ৰূপত ব্যৱহৃত এনে কেতবোৰ শব্দৰ প্ৰয়োগৰ সময়ত পাঠকে যাতে সহজে অৰ্থ বুজি ল’ব পাৰে তেনে উদ্দেশ্যৰে বন্ধনীৰ ভিতৰত অসমীয়া পৰিভাষাটোকো ব্যৱহাৰ কৰিছে। উদাহৰণ-

ৰবট (যন্ত্ৰ দানৱ), জিন থেৰাপি (জিন চিকিৎসা), আৰ্কিটেক্ত (স্থপতি), টেনছন (দেহ মনৰ বিশ্ৰামহীন অৱস্থা), থেছিছ (গৱেষণা গ্ৰন্থ), কল গাৰ্ল (দেহোপজীৱীণী), ফ্ৰী ৰেডিকল (মুক্ত মূলক), মনোপলি (একচেতিয়া), টেক্‌নোলজি (প্ৰযুক্তি), ডিপ্লোমেচি (কূটনীতি), অল্টিমিটাৰ (উচ্চতা মাপক যন্ত্ৰ), এৰছট্ৰেক্ত (বিমূৰ্ত), জিনম (সকলো জিনৰ সমষ্টি) ইত্যাদি।

‘কায়কল্প’ত বিজ্ঞান তথা গৱেষণামূলক প্ৰসংগৰ সম্পৰ্কিত অসমীয়া ভাষাৰ শব্দ প্ৰয়োগৰ সময়ত ব্যৱহৃত শব্দত ইংৰাজী পৰিভাষিক ৰূপটো বন্ধনীৰ ভিতৰত দিয়া পৰিলক্ষিত হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও অসমীয়া ৰূপত ব্যৱহৃত শব্দতো বন্ধনীৰ ভিতৰত ইংৰাজী পৰিভাষিক ৰূপটোকো স্থান দিয়া দেখা গৈছে। কেতবোৰ উদাহৰণ-

আণৱিক জীৱবিদ্যা বিশাৰদ (molecular biologist), বাৰ্ধক্যবিজ্ঞান (gerontology), কায়কল্প (rejuvenation), হৃদবিজ্ঞান (cardiology),

টেছটছটেষণ (testosterone), জৰা বিজ্ঞানী (gerotologist), পৰীক্ষা নিৰীক্ষাৰ নমুনা (sample), কৃত্ৰিম বৃদ্ধিৰ হৰ্মন (synthetic growth hormone), কোষ চিকিৎসা (cell therapy), শ্ৰোণী প্ৰদেশ (pelvic region), ছ'ফ'ম'ৰ (sophomore), কম্পিউটাৰাইজ (computerise), জিনম (genome), ক্ৰেইগ ভেণ্টাৰ (craig venter), বিশ্বায়ন (globalisation), কথাৰ সুৰ কোমল (soft spoken), ৰোগ প্ৰতিৰক্ষণ (immunity), গৱেষণা সহযোগী (research associate), স্বতঃ জ্ঞান (intuition), বিপৌষী (degenerative), উতক সংবৰ্ধন (tissue culture), সাংশ্লেষিত উপাদান (synthetic constituents), সেউজ গৃহ (green house), জনন গ্ৰন্থি (gonad), আণৱিক জীৱবিদ্যা (molecular biology) ইত্যাদি।

ইয়াৰ উপৰিও উপন্যাসখনত কেতবোৰ শব্দক ঔপন্যাসিকে চুটি ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰি বন্ধনীৰ ভিতৰত সম্পূৰ্ণ ৰূপটো দিছে। উদাহৰণস্বৰূপে-

এম.আই.টি (মাছাছুছেট ইন্সটিটিউট অৱ টেকন'লজি), চি.এম.ডি (চেয়াৰমেন কাম মেনেজিং ডাইৰেক্টৰ), TM (Transcendental Meditation), DHEA (dehydroepian drosterone) ইত্যাদি।

তৎসম আৰু অৰ্থতৎসম শব্দ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত লেখকে প্ৰদৰ্শন কৰা দায়বদ্ধতা উল্লিখিত শব্দসমূহৰ প্ৰয়োগতো দেখা যায়। ঔপন্যাসিক হিচাপে বৰাই ভালকৈয়ে জানে তেওঁৰ কোনো এখন উপন্যাসেই বিশেষ একশ্ৰেণী পাঠকৰ বাবে ৰচিত নহয়। 'কায়কল্প'ৰ ক্ষেত্ৰতো একে কথাই খাটে। বিজ্ঞানভিত্তিক উপন্যাস হ'লেও যে এইখন উপন্যাস কেৱল বিজ্ঞান বিশাৰদসকলেহে পঢ়িব, তেনে কথা নহয়। কিন্তু সাধাৰণ শাখাৰ পাঠকৰ বাবে বিজ্ঞানৰ সতে জড়িত অভিধা আৰু শব্দসমূহ বুজাতো ইমান সহজ নহয়। একে কথা ইংৰাজী শব্দৰ ক্ষেত্ৰতো খাটে। শব্দসমূহৰ অৰ্থ নুবুজাৰ কাৰণেই যাতে পাঠকে উপন্যাসখন পঢ়াৰ প্ৰতি আগ্ৰহ হেৰুৱাই নেপেলায়, সেই দিশক দৃষ্টিৰ সন্মুখত ৰাখিয়েই ঔপন্যাসিকে বিজ্ঞানৰ সতে জড়িত আৰু ইংৰাজীমূলৰ কঠিন শব্দসমূহৰ অসমীয়া অৰ্থ বা পৰিভাষাটো বন্ধনীৰ ভিতৰত উল্লেখ কৰি

গৈছে। ইয়ে তেওঁৰ উপন্যাসখনৰ ভাষাক পাঠকৰ ওচৰ চপাই অনাত বিশেষভাৱে সহায় কৰিছে।

তিনিওখন উপন্যাসতে কম-বেছি পৰিমাণে হিন্দী ভাষাৰ শব্দ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। বিশেষকৈ চৰিত্ৰৰ মুখত দিয়া কথোপকথনৰ মাজত এনে শব্দাৱলীয়ে ঠায়ে ঠায়ে ব্যৱহাৰ কৰাৰ ফলত বিশেষ পৰিস্থিতি আৰু ভাব প্ৰকাশত আকৰ্ষণীয়তা বৃদ্ধি পাইছে। বৰাৰ উপন্যাসত প্ৰাপ্ত এনে কিছুমান শব্দ হ'ল-

দখল, দেহ, দমন, হুকুম, তদন্ত, মছবুত, কুচ, জাহিৰ, মজুত, মতলব, চুন্দৰ,
বদনাম, মজপুত, হাম, জোৱান, জৰিমনা, চোৰাংচোৰা, পৌচাই, বেছ জোৱান,
ৰাত, লায়ক, চিজিল, চাথ, কামাল, জগৰা, ইস্তফা, মতলব, মাফ, দৰৰ,
চাক্বাইচ, চমৰা, হাজিৰ ইত্যাদি।

যুৰীয়া শব্দৰ বহুল মাত্ৰাত প্ৰয়োগ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাত পোৱা যায়। “যুৰীয়া শব্দ সাধাৰণতে চাৰিপ্ৰকাৰে গঠিত হয়— (১) একেটা শব্দকে দুই বা ততোধিকবাৰ ব্যৱহাৰ কৰি—যেনে, ঘৰে-ঘৰে, মুখে-মুখে। ২) শব্দৰ লগত একে অৰ্থবাচক আন শব্দ এটি সংযোগ কৰি—যেনে, ৰন্ধা-বঢ়া, হাট-বজাৰ ইত্যাদি ৩) এটি শব্দৰ লগত অন্যৰ্থ বা অনিৰ্দিষ্টতাৰ বাচক দ্বিতীয় শব্দ এটি সংযোগ কৰি— যেনে, ঔষধ-পাতি, বিচনাপাটী, কান্দি-কাটি, আপদ-বিপদ, ভাবনা-চিন্তা, ধাৰ-ধূপাল, কাজিয়া-পেচাল ইত্যাদি। ৪) অনুকাৰ আৰু অনুৰূপ শব্দৰ সংযোগত যেনে- টুক-টাক, টন-টন, কাঁহী-বাটি, ভাত-চাত, ধাৰ-ধূৰ ইত্যাদি।”^২ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসত এই চাৰিপ্ৰকাৰৰ যুৰীয়া শব্দৰ উপৰ্যুপৰি ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে -

দ্বিৰুক্তিবাচক শব্দ :

লগে লগে, প্ৰান্তৰে প্ৰান্তৰে, কোমল কোমল, সৰু সৰু, ঘন ঘন, বেলেগ বেলেগ, হেঙ্গেলিয়াই হেঙ্গেলিয়াই, মুখে মুখে, পোনে পোনে, ভিন ভিন, আপোন আপোন, সুধিম সুধিম, ওখ ওখ, যুগে যুগে, সুকীয়া সুকীয়া, বাৰে বাৰে, পাছে পাছে, যাওঁ যাওঁ, কাহিলী কাহিলী, লাহে লাহে, দিনে দিনে, বিধ বিধ, কাণে কাণে, ছন্দে ছন্দে, মনে মনে, বাটে বাটে, দহাই দহাই, যুগ যুগ, গদ গদ, ৰিণিকি ৰিণিকি, অবাইচ অবাইচ, লহৰে লহৰে, বাগৰি বাগৰি, দহাই দহাই, বেয়া বেয়া, চুটি চুটি, পিছে পিছে, ছোৱা ছোৱা, পাণ্ডুলি পাণ্ডুলি, পাৰি পাৰি, পদে পদে, ঘৰে ঘৰে, শ

শ, ফেৰুঁৰি ফেৰুঁৰি, লগে লগে, তন্ন তন্ন, বুলাই বুলাই, দি দি, উদাস উদাস, আঁটি আঁটি, দোষী
দোষী, উদং উদং, মোহাৰি মোহাৰি, খালি খালি, কঁপি কঁপি ইত্যাদি।

সমাৰ্থবাচক শব্দ :

আত্মীয়-কুটুম, বাটে-পথে, গুৰু-গস্ত্ৰীৰ, শোক-দুখ, ধীৰে-সুস্থিৰে, কথা-বতৰা, বাটে-
পথে, বল-শক্তি, কাপোৰ-কানি, দায়-জগৰ, দুখ-বেদনা, টকা-সিকি, চুটি-চাপৰ, বিপদ-বিঘিনি,
চাফ-চিকুণ, গেলি-পচি, লেপি-মচি, ভাবি-চিন্তি, সোধ-পোছ, শোক-দুখ, হকা-বাধা ইত্যাদি।

অনুৰূপ শব্দ :

গৱেষণা-চৰেষণা, খেলি-মেলি, গতি-মতি, খোৱা-শোৱা, পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা, উশাহ-নিশাহ,
মাছ-কাছ, হেলাই-হেফাই, নাৰৰীয়া-চাৰৰীয়া, হক্ষিলে-মক্ষিলে, ধুৱলি কুঁৱলী, তম্ব-মম্ব, যেনি-
তেনি, নদন-বদন, ইনাই-বিনাই, ইফাল-সিফাল, লাচনি-পাচনি, লঙ-ভঙ, আথে-বেথে, থত-
মত, সকাম-নিকাম, ডকা-হকা, আলহ-দুলহ, আদৰ-সাদৰ, লটি-ঘটি, ধৰ-ফৰ, অঙহী-বঙহী,
ধোৱা-কোৱা, জহনী-গহনী, য'লৈ-ত'লৈ, মানুহ-দুহুহ, গা-পা, গাই-বাই, উধাই-মুধাই, খোৱা-
বোৱা, ধৰ্ম-কৰ্ম ইত্যাদি।

ইয়াৰ উপৰিও ধ্বন্যাঙ্ক আৰু অনুকাৰ শব্দৰো ভালেমান প্ৰয়োগ বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাত
প্ৰাপ্ত। “প্ৰায় সকলো ভাষাতে কিছুমান শব্দ আছে যিবোৰ উচ্চাৰণ কৰাৰ লগে লগে অৰ্থটো
স্পষ্ট হৈ উঠে।”^{১০} সাহিত্যত ব্যৱহৃত এনে শব্দবোৰক ধ্বন্যাঙ্ক শব্দ বুলি কোৱা হয়। বৰাৰ
তিনিওখন উপন্যাসতে কম-বেছি পৰিমাণে এনে শব্দ প্ৰাপ্ত। ইয়াৰ উদাহৰণসহ আলোচনা
ৰীতিতাত্ত্বিক আলোচনাত আগবঢ়োৱা হৈছে।

অনুকাৰ শব্দবোৰ কোনো এটা ভাষা অমূল্য সম্পদ। এই শব্দবোৰবৰাই বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ
স্পষ্টতা আৰু ধ্বনি মাধুৰ্যতাৰ মাজেৰে আকৰ্ষণীয়তা বৃদ্ধিৰ বাবে ধ্বন্যাঙ্ক শব্দবোৰৰ দৰে
অনুকাৰ শব্দৰো আটাইকেইখন উপন্যাসত প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। কিছুমান উদাহৰণ—

হুক হুক, কট কট, হাও হাও, খিল-খিল, ভুন ভুন, গুণ গুণ, ফুচ ফুচ, ধপ
ধপ, ৰিব ৰিব, থক্ থক্ ইত্যাদি।

বিপৰীত অৰ্থ প্ৰকাশক যুৰীয়া ভালেমান শব্দকো লক্ষ্মীনন্দন বৰাই উপন্যাসৰ ভাষাত
প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। এনে কিছুমান শব্দ হ'ল -

সুখ-দুখ, জয়-পৰাজয়, আজি-কালি, বাহিৰে-ভিতৰে, পুৰুষ-নাৰী, স্বামী-
স্ত্ৰী, লেন-দেন, সৰু-বৰ, বুঢ়া-বুঢ়ী, আস্থা-অনাস্থা, অহা-যোৱা, দেৱ-দেৱী,
পিতৃ-মাতৃ, ৰ'দ-বৰষুণ, দিনে-নিশাই ইত্যাদি।

এনে অনুকাৰ, ধ্বন্যাঙ্ক, অনুৰূপ, সমার্থবাচক, দ্বিৰুক্তিবাচক আদি শব্দৰ প্ৰয়োগে
উচ্চাৰণত ব্যঞ্জন আনি দিয়াৰ লগতে ধ্বনি মাধুৰ্যতাৰ সৃষ্টি কৰিছে।

লোকভাষাৰ প্ৰয়োগ :

‘গৰীয়সী’ত প্ৰকাশিত উপন্যাস সমগ্ৰলৈ লোকভাষাৰ প্ৰয়োগ প্ৰসংগত বৰাৰ প্ৰথম দুখন
উপন্যাসত বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰিবলগীয়া দিশটো হ’ল- শব্দসজ্জাৰ ব্যৱহাৰ। শব্দসজ্জাৰ ক্ষেত্ৰত
দুয়োখন উপন্যাসতে বিশেষভাৱে উজ্জ্বলি উঠিছে অসমীয়া লোকসমাজৰ সৈতে সততে সংপৃক্ত
ফল-ফুল, জীৱ-জন্তু, বৃত্তিবাচক আদি বিবিধ শব্দ, যিবোৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ আধুনিক যুগত প্ৰায়
অচিনাকি হৈয়ে পৰিছে বুলিব পাৰি। এনে কেতবোৰ শব্দৰ উদাহৰণ তলত দাঙি ধৰা হ’ল—

- ক. ফল-ফুলবাচক শব্দ : নাহৰ, কাঞ্চন, তগৰ, নয়নতৰা, যুঁতি, বকুল, থেকেৰা, বেল,
নাৰিকল, শেৱালি, কনকচম্পা আদি।
- খ. শস্যবাচক শব্দ : লাহি, ফৰমা, মঠঙা, ফাফৰি, মাহগুটীয়া, নেঘেৰী ধান, কেৰোঁৱা
ধান, মাটিমাহ, বুট মগু ইত্যাদি।
- গ. গছ-গছনিবাচক শব্দ : বকুল, আম, জামু, পাৰলি, কদম, চোম, বিহলঙনি, কেঁহৰাজ,
এৰা, চেৰা, তামোল-পাণ, বগৰী, লাও, বেত, খেৰ, বৰগছ ইত্যাদি।
- ঘ. বৃত্তিবাচক শব্দ : বনিয়া, সূতাৰ, কমাৰ, কৰ্মকাৰ, কুমাৰ, তেলী, কাটনী, হীৰা,
চমাৰ, শালৈ (মিঠাই প্ৰস্তুতকাৰক), তাঁতী, মাছমৰীয়া, সোণাৰী আদি।
- ঙ. জীৱ-জন্তু, পোক-পতংগ আৰু চৰাই-চিৰিকতিবাচক শব্দ : বাঘ, সিংহ, বৰটোকোলা,
হৰিণা, ম’ৰা, গুবৰুৱা, নিগনি, লালুকী, হাতী, গাই, বলদ, বনগাহৰি, কুকুৰনেচীয়া
বাঘ ইত্যাদি।
- চ. বাদ্যবাচক শব্দ : খোল, মৃদং, ডম্বৰু, তাল, খুটিতাল, পাতিতাল, বৰতাল, বৰঢাক,
নেগেৰা, মন্দিৰা, মঞ্জিৰা, কৰতাল, বাঁহী ইত্যাদি।

লোকভাষাৰ প্ৰয়োগক দায়বদ্ধ অসমীয়া লেখকসকলে গুৰুত্বপূৰ্ণ দায়িত্বৰূপে পূৰ্বৰে

পৰাই মানি আহিছে। অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ অন্যতম পথ প্ৰদৰ্শক মাধৱ কন্দলিৰ দিনৰে পৰা বৈষ্ণৱ কবিসকলকে আৰম্ভ কৰি বৃটিছৰ আগমন আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী কাল আনকি বৰ্তমান পৰ্যন্তও লোকভাষা লেখকৰ কলমত বিশেষ আবেগেৰে ব্যঞ্জিত হৈছে। ওপৰত উল্লিখিত শব্দসমূহৰ ব্যৱহাৰে বৰাৰ হৃদয়তো লোকজীৱন আৰু লোকভাষাৰ প্ৰতি থকা আবেগ তথা শ্ৰদ্ধা পৰিস্ফুট কৰি তোলে। এইফালৰ পৰা চাবলৈ গ'লে 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'কো সাহিত্যিক গুণআশ্ৰিত কেৱল উপন্যাসেই নুবুলি পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ দুখন ক্ষুদ্ৰ কিন্তু দুৰ্লভ শব্দ সংকলনো বুলিব পাৰি। প্ৰাচীন অসমীয়া-সাহিত্যিকসকলৰ সাহিত্য অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত যে ঔপন্যাসিক বৰা বিশেষ পৰিশ্ৰমী আছিল, সেই কথা এইধৰণৰ শব্দ নিৰ্বাচনৰ পৰাই বুজিব পাৰি। নহ'লে নৱৈ আৰু একবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম দশকত প্ৰকাশিত দুখন উপন্যাসত এনে বিস্তৰ ৰূপত ছয়-সাতশ বছৰ পুৰণি সমাজ এখনক কেৱল ভাষাৰ জৰিয়তেই পাঠকৰ চকুত মূৰ্তমান কৰি তোলাটো ইমান উজু ব্যাপাৰ নহয়।

নিভাঁজ অসমীয়া আৰু ঔপভাষিক শব্দৰ বিস্তৃত প্ৰয়োগ 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত দেখিবলৈ পোৱা যায়। বৰ্তমান যুগ হৈছে বিজ্ঞানৰ যুগ, বিশ্বায়নৰ যুগ। তথ্য আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ যিমনে উন্নতি হৈছে সিমনেই বৰ্তমানৰ নাগৰিকে অসমীয়া নিভাঁজ জতুৱা শব্দবোৰ ব্যৱহাৰৰ প্ৰতি মনোযোগ কমাই দিছে। বিশেষতঃ ইংৰাজী ভাষাৰ আধাসনে অলেখ খাঁটি অসমীয়া শব্দক পাহৰণিৰ গৰ্ভত পোত খোৱালে বুলিলেও অত্যাুক্তি কৰা নহ'ব। এনে প্ৰেক্ষাপটত আলোচ্য উপন্যাস দুখনত প্ৰাপ্ত অলেখ ঔপভাষিক আৰু জতুৱা শব্দৰ সংৰক্ষণ এক জাতীয় দায়িত্ব আৰু সম্পদৰূপে পৰিগণিত হ'ব পাৰে বুলি আমাৰ বিশ্বাস। উপন্যাস দুখনত প্ৰাপ্ত এনে অলেখ শব্দৰ কেইটামান উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল-

জাগ, গাখীৰতী, বিহলঙনি, ভোজ, হৰক-তৰক, খাস্তাং, লৰক-ফৰক, ফাঁচজৰী,
 পেঙুৰী, জহনী, গৰা, বিসূচিকা, পচৰা, হৈ-পাক, বৌটি, পেৰা, মাউৰ, হালিচা,
 পুঙা, জোক, পিঠি, শ', কঠ, চাৰা, চৈ, মাৰি-মৰক, খাইতেল, বুৰলি, বাওকা,
 তোচক, পীৰা, বহতিয়াৰ, লান্দাচাৰ, দাতাঁল, ভেম, হাগনী, কৰছ, চচপেন,
 হান্দি, পানীপটাঁ, আধি, হাক, অন্ধলা, বিহান, খচি আদি।

যিকোনো সাহিত্যিকৰ সাহিত্য সৃষ্টিৰ অন্তৰালত সামাজিক প্ৰেক্ষাপট একোটা অন্তৰ্গত

হৈ থাকে। কাজেই এই প্ৰেক্ষাপটৰ সৈতে সংগতি ৰাখি সমসাময়িক সমাজখনৰ বুকুত প্ৰাপ্ত চলতি শব্দ আৰু লিখিত শব্দৰ জ্ঞাতসাৰে বা অজ্ঞাতসাৰে কৰে। বৰাৰ দ্বাৰা ৰচিত আৰু 'গৰীয়সী'ত প্ৰকাশিত উপন্যাসত্ৰয়ৰ ক্ষেত্ৰতো এনে অলেখ শব্দৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। কেইটামান উদাহৰণ-

তযু, যেবে, তাহাৰ, সবাকো, সহিতে, লৈয়ো, সেহি, এহিসৰ, মাষ, হামাকু,
আবাৰ, যিটো, অগিয়ান, বৈষ্ট্ৰ (বৈষ্ণৱ), আচন্ত, পতিকাৰ (প্ৰতিকাৰ), দান্ত
(দাঁত), তাহান, ভাঙয়, পিম্পৰা, বতাম, ছৱাল (ইত্যাদি)।

এইদৰে মধ্যযুগীয় সমাজ ব্যৱস্থা, ধৰ্মীয় ৰীতি, সাহিত্য প্ৰসংগ, লোকাচাৰ, ৰীতি-নীতি, অৰ্থনীতি, ৰাজনৈতিক অৱস্থাৰ চিত্ৰণ আদিৰ পূৰ্ণ প্ৰতিফলন ঘটাবলৈ কৰা প্ৰয়াসত পুৰণি অসমীয়া কথ্য ভাষাৰ ৰূপটোৰ লগতে সাহিত্যিক ভাষাটোৰ বিভিন্ন শব্দাৱলীৰো সন্নিৱিষ্টকৰণে বিষয়ৰ লগত পৰিৱেশ আৰু পৰিৱেশৰ লগত চৰিত্ৰৰ অন্তৰংগতা স্থাপনত ভূমিকা লৈছে বুলিব পাৰি। চৰিত্ৰ আৰু পৰিৱেশৰ অনুকূলে প্ৰয়োগ কৰা এনে শব্দই বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে।

বাক্যৰীতি :

উপন্যাসৰ ভাষা বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ সৌন্দৰ্য আৰু গভীৰতা বাক্যৰীতিৰ ওপৰত বিশেষভাৱে নিৰ্ভৰশীল। সৱল আৰু স্পষ্ট বাক্যগঠন ৰীতিৰে পাঠকক কাহিনীৰ সৈতে আবেগিক-মানসিকভাৱে একাত্ম কৰি তোলাত সহায়ক হয়। বাক্যৰ শৈলী আৰু ব্যৱহাৰ বৈচিত্ৰ্যই বিষয়বস্তুৰ অভিব্যক্তিক বিশেষভাৱে প্ৰভাৱশালী কৰি তুলিব পাৰে। ধ্বনি সংযোজন, শব্দচয়ন, লয়, লহৰ আদিৰ কৌশলী আৰু সফল প্ৰয়োগে গল্প-উপন্যাসৰ বিষয়বস্তুক যে কেৱল বহুমুখী আৰু প্ৰাণৱন্তই কৰি তোলে এনে নহয়, বস আত্মদান প্ৰক্ৰিয়াকো মনোমুগ্ধকৰ আৰু প্ৰভাৱশালী কৰি তুলি লেখকৰ অভিপ্ৰেত উদ্দেশ্যক সাৰ্থক স্বৰূপ প্ৰদান কৰে। বহুতো সাহিত্যিকে নিজৰ সাহিত্যকৰ্মত শব্দ, বাক্য আদিৰ গঠনত বিশেষভাৱে যত্নপৰ হয় আৰু সাহিত্যৰ লগতে ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো অভিনৱত্ব সৃষ্টি কৰে। এই অভিনৱত্ব পৰৱৰ্তী সময়ত ভাষাটোৰ নজহা-নপমা সম্পদ হৈ ৰয়গৈ। অসমীয়া সাহিত্যৰ দীঘলীয়া ইতিহাসতো প্ৰতিটো স্তৰৰ প্ৰায় প্ৰতিগৰাকী লেখক-সাহিত্যিকেই ধ্ৰুপদী অসমীয়া ভাষাৰ কালিকাসমূহ ৰক্ষণত বিশেষভাৱে গুৰুত্ব দিছে আৰু

সভ্যতা-সংস্কৃতিৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে সমগ্ৰ বিশ্বৰ সৃষ্টি হোৱা নিকট সামীপ্যৰ হেতু সময় সাপেক্ষে বাহ্যিক প্ৰভাৱেৰেও নিজৰ সৃষ্টিকৰ্মক প্ৰভাৱিত কৰিছে। এই উভয় মানসিকতাৰ ফলতেই অসমীয়া ভাষাটোৰ একো ক্ষতি হোৱা নাই। বৰঞ্চ বিষয় আৰু ভাব অনুকূলে ভাষাটোৰ প্ৰকাশিকা শক্তি দিনে দিনে বৃদ্ধিহে পাইছে বুলি ক'ব পাৰি। স্বাভাৱিক, সুসংগত বাক্যৰীতিৰে সাহিত্য নিৰ্মাণত এইসকল সাহিত্যিকে বিশেষভাৱে গুৰুত্ব দিছে। কোনো বিশেষ সূত্ৰ অথবা ধাৰণাৰ ভিত্তিত কিদৰে বাক্যৰীতি গঠন কৰিব পাৰি আৰু এইদৰে গঠন কৰা বাক্যৰীতি উপন্যাসৰ ৰস আশ্বাদনৰ ক্ষেত্ৰত কিমানদূৰ সহায়ক হৈছে সেই বিষয়ে জানিবলৈ হ'লে আমি শব্দসজ্জাৰ সমান্তৰালভাৱে ঔপন্যাসিকৰ বাক্যগঠন ৰীতি সম্পৰ্কেও অধ্যয়ন কৰা দৰকাৰ। এই বিষয়লৈ দৃষ্টি ৰাখি এতিয়া আমি লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনৰ বাক্যগঠন ৰীতি সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিম।

কৰ্মহীন বাক্য, ভাববোধক আৰু নঞৰ্থক বাক্য, উক্তি সম্বলিত বাক্য আনকি একশব্দীয় আৰু দ্বিশাব্দিক বাক্যৰ প্ৰয়োগো উপন্যাস তিনিখনত পৰিলক্ষিত হৈছে। বাক্য নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ভাষাৰ বৈয়াকৰণিক দিশটোৰ শুদ্ধতাৰ প্ৰতি বৰাই সততে দৃষ্টি ৰাখিছে। চুটি আৰু দীঘল বাক্যৰ সমান্তৰাল প্ৰয়োগেৰেই মূলতঃ উপন্যাসকেইখনৰ জঁকাটো নিৰ্মাণ কৰা হৈছে। দুটি উদাহৰণঃ

চুটি সৰল বাক্য :

তাৰ দেহত এতিয়া প্ৰচুৰ শক্তি। সি এতিয়া হৰিশিঙা বৰাতকৈ ওখ হৈছে। সি আৰু ওখ হ'ব। সি উনৈশ বিশ বছৰলৈকে বাঢ়িয়েই থাকিব। জাকতজিলিকা পুৰুষ হ'ব। দুপৰৰ মেলত উজীৰৰ পত্নী দুগৰাকীয়ে তাক লৈ আলোচনা কৰে। মনোহৰীৰো সুশ্ৰী পুতেকক দেখি গৰবত বুকুখন ফুলি উঠিছে। (বৰা লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ১৯৯৫, পৃ.২২)

দীঘল বাক্য :

বিজ্ঞান এক নৈৰ্ব্যক্তিক সাধনাৰ সমষ্টিগত ফলশ্ৰুতি যদিও মই মোৰ গৱেষণাৰ যোগেদিহে ব্যক্তিগত অভিপ্ৰায় পূৰণ কৰাৰ প্ৰযত্ন দেখিছোঁ, মই ডেকা হ'ব বিচাৰিছোঁ। জৰা আৰু নয়নাৰ পদস্বলনক প্ৰত্যাহ্বান জনাব খুজিছোঁ, মই বিশ্বত অভিলেখ স্থাপন কৰি চিকিৎসা জগতৰ এক বিস্ময় হ'বলৈ বিচাৰিছোঁ। (বৰা লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০২, পৃ.৬৮)

সম্প্ৰসাৰকযুক্ত দীঘল বাক্যৰ ব্যৱহাৰে উপন্যাসৰ সংক্ষিপ্ততা আৰু সৰলতা হ্রাস কৰাৰ

ভয় থাকে। কিন্তু আলোচ্য উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষা এই শংকাৰ পৰা মুক্ত। তাৰ কাৰণ হ'ল দীঘল বাক্যৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ উপন্যাস তিনিখনত নাই। য'ত আছে তাতো কমা, চেমিকোলন আদিৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগেৰে পাঠকৰ পক্ষে বাক্য পঠনৰ জটিলতা হ্রাসৰ চেষ্টা পৰিলক্ষিত হৈছে। দৰাচলতে ক'ব খোজা কথাৰ পাঠৰ ৰূপত স্বচ্ছ ৰূপত প্ৰকাশ কৰিবলৈ হ'লে বহুসময়ত লেখকে দীঘল বাক্যৰ আশ্ৰয় নল'লেই নহয়। লক্ষ্মীনন্দন বৰাইও তেনে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণতে দীঘল বাক্যৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে যদিও একে সময়তে পাঠকৰ বোধগম্যতাৰ দিশটোক দৃষ্টিৰ সন্মুখত ৰাখি লেখক হিচাপে নিজৰ দায়বদ্ধতাৰ পৰিচয় দিছে।

অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যৰ স্বাভাৱিক গঠন হৈছে- 'কৰ্তা-কৰ্ম-ক্ৰিয়া'। এনে স্বাভাৱিক গাঁথনিৰে নিৰ্মিত বাক্যৰ উপৰিও উপন্যাস তিনিখনত 'কৰ্তা' বা 'কৰ্ম' অথবা ক্ৰিয়া উহ্য হৈ থকা বাক্যৰ ব্যৱহাৰো দেখা যায়। কেইটামান উদাহৰণ-

কৰ্তাহীন বাক্য :

- * দ্বিতীয় দিনাৰ অভিজ্ঞতা অপূৰ্বসুন্দৰ। (সদ্যোক্ত, মে' ২০০২, পৃ.৫৯)
- * এতিয়াও উজনিৰ ফালে ভালেমান কাম কৰিবলৈ বাকী আছে।
(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৭, পৃ.৭৩)

কৰ্মহীন বাক্য :

- * ঘৰখনৰ মূল মানুহজনে আকৌ সুধিলে। (সদ্যোক্ত, ছেপ্তেম্বৰ ১৯৯৫, পৃ.৭১)
- * চুম্বক শক্তিয়ে আলাসত ৰাখি থোৱা মেগেট'ক্ৰেফট নামৰ চকীখনত বহি গাৰ হেন্দোলনি নিশ্চল কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি ৰিচাৰ্ডছে ক'লে।
(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০১, পৃ.৬৯)

ক্ৰিয়াহীন বাক্য :

- * অমৰেন্দ্ৰ ব্ৰহ্মচাৰীৰ অন্তৰ্দৃষ্টি প্ৰবল। (সদ্যোক্ত, জুলাই ২০০২, পৃ.৭১)
- * আকাশৰ ওখ অংশত চমকা-চমক ডাৱৰৰ ৰং, নৈৰ কুলু কুলু সুৰ, পখীৰ কাকলি, পশুৰ গৰ্জন, মেঘৰ।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ডিচেম্বৰ ১৯৯৬, পৃ.৫৬)

আদি বা মধ্যস্থানত ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগ, একাধিক ক্ৰিয়াযুক্ত বাক্য, অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰে নিৰ্মিত

বাক্য আদিৰ প্ৰয়োগো বৰাৰ উপন্যাসকেইখনৰ ভাষাত পোৱা যায়। কেইটামান উদাহৰণ :

- * আছে মাৰি মৰক, শস্য নষ্টৰ বিভিন্ন কাৰক।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, জুন ১৯৯৫, পৃ.৭৩)

- * উদ্বোধনী সভা শেষ হৈছে দিনৰ এঘাৰ বজাত।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, মে' ২০০১, পৃ.৭৪)

- * যদি গংগাৰ দৰে পবিত্ৰ নৈ বা সমুদ্ৰ পায়, তেন্তে তেওঁ নিজকে ধন্য মানি তাত জোবোৰা মাৰি হেঁপাহ পলুৱাই স্নান কৰি, নিজকে শুদ্ধ কৰে।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০০৩, পৃ.৬৭)

- * সিহঁতে সি কোন, ইয়াত কিয় পৰি আছে আদি কথা নুসুধি ততালিকে সাঙী ভাৰৰ ব্যৱস্থা কৰি তাক গাঁৱলৈ লৈ গ'ল।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ১৯৯৫, পৃ.৭১)

ওপৰৰ উদাহৰণকেইটাৰ প্ৰথম দুটা বাক্যত 'আছে' আৰু 'হৈছে' ক্ৰিয়াই বাক্যৰ আদি আৰু মধ্যত স্থান লাভ কৰিছে। আকৌ পিছৰ বাক্য দুটাত 'পায়', 'মানি', 'জোবোৰা মাৰি', 'স্নান কৰি', 'শুদ্ধ কৰে', 'পৰি আছে', 'নুসুধি', ব্যৱস্থা কৰি', 'লৈ গ'ল' আদিকে মুঠতে নটা ক্ৰিয়াপদ আছে। অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যগঠন প্ৰক্ৰিয়াত অন্ত্যস্থানত ক্ৰিয়াৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰে এটা বাক্যক পূৰ্ণ ৰূপ দিয়া হয় যদিও লক্ষ্মীনন্দন বৰাই কিছু ব্যতিক্ৰমী শৈলীৰে ক্ৰিয়াপদৰ ব্যৱহাৰ আৰু কৰ্তা-কৰ্ম-ক্ৰিয়াবিহীন বাক্যৰ ব্যৱহাৰেৰে চৰিত্ৰসমূহৰ মনোজগতৰ সাৰ্থক প্ৰতিফলন ঘটোৱাৰ লগতে নান্দনিক সৌন্দৰ্য নিৰ্মাণৰো প্ৰযত্ন কৰিছে। একেটা কাৰণতেই অসমাপিকা ক্ৰিয়াযুক্ত বাক্যৰ ব্যৱহাৰো উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষাত পৰিলক্ষিত হয়। দুটামান উদাহৰণ :

- * পিছে তাম্ৰেশ্বৰী মন্দিৰত নৰবলি দিয়া নেপালেই, কামাখ্যালৈ যাত্ৰা কৰাৰ সময় হ'লেই।

(সদ্যোক্ত, জুলাই ১৯৯৫, পৃ.৬১)

- * বুঢ়া আতাৰ চিন্তাৰ প্ৰধান কাৰণ হ'ল শান্তাৰ ব্যাধিটো।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, মে' ২০০৪, পৃ.৫৬)

- * বুদ্ধ আৰু বৌদ্ধ ভিক্ষুসকলে জৰাব্যাধি জয় কৰিছিল যম, নিয়ম, আসন, প্ৰাণায়াম আদিৰ যোগেদি।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, মে' ২০০১, পৃ.৭২)

অসমাপিকা ক্ৰিয়াযুক্ত বাক্যৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে যদিও ঔপন্যাসিকে বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ তাগিদাতহে এনে বাক্য প্ৰয়োগ কৰিছে বুলিব পাৰি। অনৰ্থক আৰু অপৰ্যাপ্ত অসমাপিকাৰ প্ৰয়োগেৰে ভাষাক কাব্যিক লয়লাস প্ৰদান কৰাৰ মানসিকতা উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষাত পোৱা নাযায়। ব্যাকৰণগতভাৱে সিদ্ধ বাক্যভংগীৰ সমান্তৰালভাৱে কৰ্তা, কৰ্ম, ক্ৰিয়াহীন বা একাধিক ক্ৰিয়াযুক্ত বাক্য আদি ব্যৱহাৰ কৰি উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষাক আকৰ্ষণীয় আৰু উপাদেয় কৰি তোলাৰ প্ৰৱণতাক ঔপন্যাসিকে অনুসৰণ কৰিছে। শৈলীবিজ্ঞানৰ দৃষ্টিভংগীৰে চাবলৈ গ'লে এই প্ৰৱণতা দোষণীয় নহয়, বৰং পাঠকৰ বসপ্ৰাপ্তিৰ ধাৰকহে।

Stylistics is that part of linguistics which concentrates an variation in the use of language. Often but not exclusively with special attention to the most conscious and complex uses of language and literature- stylistics means the study of style with a suggestion from the form of word, of a scientificpr at last a methodical study.⁸

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনত শৈলীবিজ্ঞানৰ এই প্ৰভাৱ স্পষ্ট। জটিল বাক্যৰ প্ৰয়োগ উপন্যাসকেইখনত স্থানবিশেষে দেখা যায়। যৌগিক বাক্যৰ পয়োভৰ কম। জটিল বাক্যৰ ক্ষেত্ৰত পৰিপক্ক জ্ঞান আৰু কৌশলেৰে ঔপন্যাসিকে অন্যান্য বাক্যৰ সৈতে ভাৰসাম্য বক্ষা কৰিছে। এনে কৰাৰ ফলতে তেওঁৰ উপন্যাসৰ ভাষাই শৃংখলাবদ্ধতা আৰু ওজস্বিতা হেৰুওৱা নাই। এটা উদাহৰণ :

আমেৰিকাত কেইখনমান সাপ্তাহিক আৰু পাক্ষিক পত্ৰিকা আছে যিবোৰে একালত ৰাজনীতিৰ ভিতৰুৱা কথা আৰু খবৰৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াই প্ৰচুৰ জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছিল। কিন্তু কুৰি শতিকাৰ শেষ দশকত টিভিৰ বিশেষ উপগ্ৰহীয় চেনেলে ঘণ্টাই ঘণ্টাই বিশ্বৰ বাতৰি পৰিৱেশন কৰি বিশেষজ্ঞৰ হতুৱাই অন্তৰ্দেশীয় আৰু আন্তৰ্জাতিক সমস্যা বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাবলৈ ধৰাত এইবোৰ পত্ৰিকাৰ প্ৰচলন সংখ্যা হ্রাস পোৱাত প্ৰকাশকসকলে সাময়িকভাৱেহে বিভ্ৰান্ত হৈছিল।

(বৰা লক্ষ্মীনন্দন । কায়কল্প । গৰীয়সী, এপ্ৰিল ২০০১, পৃ.৭৩)

ওপৰৰ উদাহৰণটোত ‘জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছিল’ আৰু ‘প্ৰকাশকসকল সাময়িকভাৱেহে বিভ্ৰান্ত হৈছিল’- এই দুটা প্ৰধান বাক্যৰ বুকুত অত্যন্ত দীঘল একোটা একোটা অপ্ৰধান বাক্য এনেদৰে জাহ গৈছে যে জটিল হ’লেও কিন্তু বাক্য দুটা পাঠকৰ পক্ষে দ্ব্যৰ্থক অথবা অসম্ভোলিত হৈ পৰা নাই। প্ৰত্যক্ষভাৱে শব্দৰ প্ৰয়োগ আৰু অযথা কাব্যিকতা বৰ্জন কৰা হেতুকে জটিল হ’লেও বাক্যকেইটাই বাৰ্তাবাহী হৈ স্বচ্ছ ৰূপত মূল অৰ্থটো পাঠকলৈ কঢ়িয়াই নিব পাৰিছে। এনেধৰণৰ আৰু অলেখ বাক্য উপন্যাস তিনিখনত সিঁচৰতি হৈ আছে।

এই কথা পূৰ্বতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে ‘গৰীয়সী’ত প্ৰকাশিত বৰাৰ প্ৰথম দুখন উপন্যাস ‘সেহি গুণনিধি’ আৰু ‘গতি মতি ভকতি’ মধ্যযুগীয় অসমৰ পটভূমিত দুজনাকৈ বৈষ্ণৱ গুৰুৰ জীৱন চৰিতক কেন্দ্ৰ কৰি নিৰ্মিত। আনহাতে তৃতীয়খন উপন্যাস ‘কায়কল্প’ সম্পূৰ্ণৰূপে বিজ্ঞানৰ পটভূমিত ৰচিত। স্বাভাৱিকভাৱেই সেয়ে প্ৰথম দুখন উপন্যাসত প্ৰাপ্ত বাক্যৰীতিৰ লগত ‘কায়কল্প’ৰ বাক্যৰীতিত তফাৎ আছে। জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনত ভাববোধক আৰু ভকতীয়া ঠাঁচৰ প্ৰয়োগ প্ৰচুৰ। এই দুখন উপন্যাসত একাধিক বিশেষ্যযুক্ত, একাধিক বিশেষণযুক্ত আৰু অব্যয়যুক্ত বাক্যৰ প্ৰয়োগো দেখিবলৈ পোৱা যায়। কোনো কোনো স্থানত অব্যয় পদক বাক্যৰ আদিত স্থাপন কৰি নিৰ্মিত বাক্যসজ্জাও দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। বিপৰীতে ‘কায়কল্প’ত ইংৰাজী অনুসৃতঃ নিৰ্দেশাত্মক বাক্যৰ প্ৰয়োগ অধিক। নিভাঁজ অসমীয়া অসমীয়া প্ৰাচীন পুথিসমূহৰ একনিষ্ঠ পঢ়ুৱৈ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ একে সময়তে পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ সৈতে অবাধ মিলামিছা আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ বিৱৰ্তনমুখী উচ্চস্তৰীয় সাহিত্যৰ সৈতে গভীৰ পৰিচিতিয়ে বিষয়বস্তুৰ অনুকূলে তিনিওখন উপন্যাসৰ প্ৰথম দুখনত সুকীয়া আৰু তৃতীয়খনত সুকীয়া বাক্যৰীতি নিৰ্মাণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। কেইটামান উদাহৰণ :

* এৰা বিমৰিষ হোৱা হোৱাৰে কথা। মোৰ দুখৰ ভাৰ তোমাক দিয়া ভাল নহ’ব বুলি ভাবিয়েই তোমাক কথাটো ব্যক্ত কৰা নাছিলো। তেন্তে অধমক কথাতো জনাব যেন পাইছো।
(বৰা লক্ষ্মীনন্দন । সে. গু. । পৃ. গ্ৰ., পৃ. ১৬০)

* তুমি কি কাম কৰিলা? চটুৱা মোৰ বস্তুকে মোকে ভটুৱা। কল খাই বাকলিটোহে, শাহ খাই বাহটোহে আনিছা।
(সদ্যোক্ত, পৃ. ২৮৩)

- * পিছে শ্ৰীমন্ত শংকৰগুৰুৱে ব্ৰহ্মসূত্ৰৰ সলনি ভাগৱত পুৰাণকহে আমাৰ মূল শাস্ত্ৰ বুলি গ্ৰহণ কৰিলে। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০০৩, পৃ.৭৭)
- * চিনেমাত দেখুওৱাৰ দৰে তেওঁলোকে সেৱা কৰে, কপালত ফোঁট লয়, ছোৱালীয়ে সেওঁতাত সেন্দূৰ লয়।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০১, পৃ.৭১)

তিনিওখন উপন্যাসতে চুটিতথা সৰল বাক্যৰে অনুচ্ছেদ নিৰ্মাণত গুৰুত্ব দিয়াৰ প্ৰসংগ সম্পৰ্কে ইতিমধ্যে পূৰ্বৰ আলোচনাত উল্লেখ কৰা হৈছে। এনে বাক্য নিৰ্মাণৰ সময়তেই বাক্যবোৰ কেতিয়াবা একশব্দীয় আৰু কেতিয়াবা দ্বিশাব্দিক হৈ পৰাও দেখা গৈছে।

একশব্দীয় বাক্য :

একশব্দীয় বাক্য হৈছে সেইবোৰ বাক্য য'ত সমস্ত এটা শব্দত বাক্য এটাৰ অৰ্থ উপলব্ধি হয়। সংক্ষেপিত কিন্তু দ্ৰুতভাৱে ধাৰণা প্ৰকাশ কৰি উপন্যাসৰ ভাষিক ভংগীক মাধুৰ্যসম্পন্ন কৰি তোলাৰ উদ্দেশ্যেই এইধৰণৰ বাক্য প্ৰয়োগ কৰা হয়। একশাব্দিক শব্দৰ অনুৰূপভাৱে দুটা শব্দত নিৰ্মিত হ'লে বাক্যক দ্বিশাব্দিক বুলি অভিহিত কৰা হয়। উপন্যাসত বৰ্ণিত চৰিত্ৰসমূহৰ অনুভৱ, হেঁপাহ, কৌতুহল, আশ্চৰ্য আদিৰ প্ৰকাশকল্পে এক বা দ্বিশাব্দিক বাক্যৰ ব্যৱহাৰ ফলপ্ৰসূ। কিন্তু এইধৰণৰ বাক্য প্ৰয়োগ কৰোঁতে চৰিত্ৰৰ অনুভৱ, সময়-সন্দৰ্ভ আৰু পাঠকৰ অনুভূতি বা প্ৰতিক্ৰিয়াৰ মাজত সম্বলন ৰক্ষা কৰাটো ঔপন্যাসিকৰ দায়িত্ব। অন্যথা উপন্যাসৰ ভাষা ব্যাকৰণসিদ্ধ হ'লে নান্দনিক সৌন্দৰ্যই চিত্ৰময়তা হেৰুৱাৰ শংকা থাকে। লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসত একশব্দীয় আৰু দ্বিশাব্দিক শব্দৰ বহুল ব্যৱহাৰ দেখা যায়। কেইটামান উদাহৰণ-

একশব্দীয় বাক্য :

১) শীতকাল। (সদ্যোক্ত, ডিচেম্বৰ ২০০১, পৃ.৬৪)

২) নেৰাখোঁ। (সদ্যোক্ত, মে' ২০০২, পৃ.৬৪)

৩) দীৰ্ঘদেহী। গৌৰবৰ্ণ। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ১৯৯৫, পৃ.২৪)

দ্বিশাব্দিক বাক্য :

* ভাল কথা। (সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭০)

* চিনাকি নাও। (সদ্যোক্ত, ছেপ্তেম্বৰ, ১৯৯৫, পৃ.৭১)

* পিছত তুলাপাতত। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জানুৱাৰী, ২০০৩, পৃ.৭৯)

ওপৰৰ বাক্যকেইটালৈ চালে আপাতঃ দৃষ্টিত হয়তো পাঠকে একো তলানলা নাপাব। কিন্তু উপন্যাসখন যিয়ে সম্পূৰ্ণৰূপে পঢ়িছে বা পঢ়িব তেওঁলোকে নিশ্চয়কৈ এই কথা বুজি পাব যে ঔপন্যাসিকৰ অভিপ্ৰেত উদ্দেশ্যক মাত্ৰ দুটা শব্দতে উল্লিখিত শব্দকেইটাই যিমান গভীৰভাৱে ব্যক্ত কৰিব পাৰিছে, দীঘল বাক্যই আয়াসতে সেই কাম কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। গল্প, উপন্যাস- যিয়েই নহওক কিয় সৃষ্টিশীল সাহিত্যত ভাষাৰ প্ৰয়োগ গভীৰ অধ্যয়ন আৰু অনুশীলনৰ বিষয়। ভাষিক দক্ষতাৰ অভাৱৰ বলতেই আমি বহু এনে গদ্যকাৰৰ সাহিত্য পঢ়িবলৈ পাওঁ, যিবোৰ গভীৰ মননশীলতাৰে আবৃত, কিন্তু নান্দনিক সৌন্দৰ্য সিবোৰত শূন্য। জীৱন আৰু জগত সম্বন্ধীয় কল্পনাৰ স্থানশূন্য বৌদ্ধিক ৰচনাত ভাষাৰ কেৰিকাচাৰ নহ'লেও চলে। বৰঞ্চ অলংকাৰবিহীন প্ৰত্যক্ষ ভাষিক প্ৰয়োগে সিবোৰক অধিক সাৱলীলহে কৰি তোলে। বিপৰীতে বাস্তৱিক হ'লেও কল্পনাৰ ৰহণেৰে ব্যঞ্জিত গল্প-উপন্যাসাদিৰ সৃষ্টিশীল সৌন্দৰ্যক সাৱলীলভাৱে প্ৰতিফলিত কৰিবলৈ হ'লে শব্দ-বাক্য-লয়-যতি আদিৰ প্ৰয়োগত লেখক যথেষ্ট পৰিমাণে সচেতন হোৱা দৰকাৰ। এই সচেতনতা বৰাৰ সৃষ্টিত স্পষ্ট। সেইবাবেই তেওঁৰ ৰচনাৰ ভাষাৰীতি শক্তিশালী আৰু উপাদেয়।

জটিল আৰু যৌগিক বাক্য :

“যিবোৰ বাক্যৰ কোনো এটা অংশ আন অংশৰ অধীন হিচাপে থাকে তাক মিশ্ৰ বাক্য বোলে।”^৫ এনে বাক্যত উদ্দেশ্য আৰু বিধেয়যুক্ত এটা বাক্যৰ লগত আন কোনো খণ্ডবাক্য বা বাক্যাংশ লগ হৈ থাকে তেনে বাক্যক জটিল বাক্য বোলা হয়। এনে বাক্যত একাধিক বাক্যৰ সংমিশ্ৰণ ঘটে বাবে মিশ্ৰিত বাক্য নামেৰে নামকৰণ কৰা কৰা হয়। নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনত প্ৰাপ্ত এনে বাক্যৰ উদাহৰণ এনেধৰণৰ -

* তেওঁ জানিছিল যে আপুনি 'চাইবাৰ কিউব'ৰ প্ৰকাণ্ডটোহদৰ পৰা এখোজো আঁতৰলৈ যোৱা নাছিল। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০০১, পৃ.৮০)

* গুৰুজনাক বিমৰ্ষ দেখি কাৰণ সুধিলত তেওঁ জানিব পাৰিলে যে গুৰুজনা আৰু হাজোত নেথাকে। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৭১)

যি বাক্যত একাধিক সৰল নাইবা জটিল বাক্য বিভিন্ন সংযোজক আৰু বিয়োজক অব্যয়, যেনে- আৰু, তেন্তে, অথচ, অথবা, নতুবা আদিৰ দ্বাৰা সংযুক্ত হৈ থাকে তেনে বাক্যক যৌগিক বা সংযুক্ত বাক্য বোলা হয়। বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনত প্ৰাপ্ত এইশ্ৰেণীৰ বাক্যৰ কেতবোৰ উদাহৰণ এনেধৰণৰ -

* তেওঁ মাজে মাজে চকু মেলে যদিও সেইহাল চকুৰে কাৰোবাক চিনিব পাৰিছে বুলি ধৰিব নোৱাৰি।
(সদ্যোক্ত, মে' ২০০৪, পৃ.৫৭)

* মই পৰামৰ্শ দিব খোজোঁ যে তোমালোকে ভৱিষ্যতে অতিশয় গোপনীয়তা বক্ষা কৰিবা আৰু এটা গুপ্তচৰ বিভাগৰ প্ৰয়োজন আছে বুলি ডক্টৰ কুপালনিক ক'বা।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুলাই ২০০১, পৃ.৬০)

বাক্যৰ আলোচনাত জটিল আৰু যৌগিক বাক্যৰ বিশেষ গুৰুত্ব আছে। পৰম্পৰাগত ধাৰণা অনুসৰি পাঠকৰ বোধগম্যতালৈ লক্ষ্য ৰাখি লেখকে যিমানদূৰ সম্ভৱ চুটি, স্পষ্ট আৰু সৰল বাক্য ব্যৱহাৰ কৰা উচিত যদিও এই ধাৰণা ঘাইকৈ মননশীল সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতহে প্ৰযোজ্য। উপন্যাস যিহেতু বাস্তৱ নিৰ্ভৰ এক কাহিনী সাহিত্য, বাক্য প্ৰয়োগৰ বৈচিত্ৰ্য ইয়াত বিশেষভাৱে গুৰুত্বপূৰ্ণ। বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ গভীৰতা বৃদ্ধি কৰি পাঠকৰ মনত আগ্ৰহ আৰু কৌতুহল জাগ্ৰত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত জটিল আৰু যৌগিক বাক্যৰ প্ৰয়োগ সহায়ক হ'ব পাৰে। এই কথা উপলব্ধি কৰি আৰু পাঠকৰ বোধগম্যতাত অলপো সন্দেহ নাৰাখি বৰাই উল্লিখিত জটিল আৰু যৌগিক বাক্যসমূহ তেওঁৰ উপন্যাসকেইখনত ব্যৱহাৰ কৰিছে। এই ধৰণৰ বাক্যৰ ব্যৱহাৰে কাহিনীৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ক একত্ৰিত কৰি একমুখী ঐক্য প্ৰদান কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। বৰ্ণনীয় প্ৰতিটো বিষয়, অনুভৱ বা ঘটনাকে সৰল বাক্যৰে প্ৰকাশ কৰিলে কাহিনীৰ প্ৰবাহ শক্তি আৰু পাঠকৰ ওপৰত মানসিক প্ৰভাৱৰ মাত্ৰা কমি যোৱা শংকাত এই ধৰণৰ বাক্য প্ৰয়োগে হুঁস কৰিছে। তদুপৰি কাহিনী কথক হিচাপে লেখকৰ ভাব-চিন্তাকো ইবোৰে পাঠকৰ সন্মুখত উন্মুক্ত কৰি তুলিব পাৰিছে।

অৰ্থ বা ভাব অনুসৰি বাক্যৰ প্ৰকাৰৰ আলোচনা :

অসমীয়া ভাষাত বাক্য এটাৰ আঁৰত জড়িত হৈ থকা ভাব বা বাক্য এটাই প্ৰকাশ কৰা ভাব অথবা অৰ্থৰ ভিত্তিত বাক্যক বিভিন্নগৰাকী পণ্ডিতে বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰা দেখা

গৈছে। উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে 'অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ' শীৰ্ষক ভাষা বিষয়ক গ্ৰন্থখনত অৰ্থ বা ভাবৰ ভিত্তিত বাক্যক ৭টা ভাগত ভাগ কৰিছে।^১ সেইকেইটা হৈছে-

- ১) বৰ্ণনাত্মক বাক্য
- ২) নিষেধাত্মক বাক্য
- ৩) আঞ্জাসূচক বাক্য
- ৪) প্ৰশ্নসূচক বাক্য
- ৫) বিস্ময়সূচক বাক্য
- ৬) সন্দেহসূচক বাক্য
- ৭) ইচ্ছাসূচক বাক্য

আকৌ অৰ্পণা কোঁৱৰে 'ভাষাবিজ্ঞান উপক্ৰমণিকা' নামৰ গ্ৰন্থত ভাবৰ ভিত্তিত বাক্যক পাঁচটা ভাগত ভাগ কৰা দেখা গৈছে^২-

- ১) বৰ্ণনাত্মক বাক্য
- ২) আদেশ, অনুৰোধসূচক বাক্য
- ৩) প্ৰশ্নসূচক বাক্য
- ৪) বিস্ময় বা আশ্চৰ্যসূচক বাক্য
- ৫) ইচ্ছা বা ভৱসূচক বাক্য

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ 'সেহি গুণনিধি', 'গতি মতি ভকতি' আৰু 'কায়কল্প'- তিনিওখন উপন্যাসত অৰ্থ বা ভাব অনুসৰি শ্ৰেণীভুক্ত এনে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বাক্যৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। এইক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ বৰ্ণনাত্মক বাক্য, আদেশসূচক বাক্য, প্ৰশ্নবোধক বাক্য, বিস্ময় বা আশ্চৰ্যসূচক বাক্য, ইচ্ছা বা প্ৰাৰ্থনাসূচক বাক্য আদিৰ প্ৰয়োগ সহজে পৰিলক্ষিত হৈছে।

বৰ্ণনাত্মক বাক্য :

গল্প, উপন্যাস, ভ্ৰমণ কাহিনী, জীৱনী আদি সৃষ্টিশীল সাহিত্যসমূহ যিহেতু বৰ্ণনাত্মক শৈলীত ৰচিত সাহিত্য, এনে সাহিত্যৰ বিষয় তথা কাহিনীৰ বৰ্ণনাৰ প্ৰয়োজনত বৰ্ণনাত্মক বাক্যৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়। উপন্যাসিকে নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনৰ কাহিনী তথা বিষয়বস্তুক আকৰ্ষণীয়

ৰূপত আগবঢ়াই নিয়াৰ প্ৰয়োজনত এনে বাক্যৰ সঘন প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। এনে বাক্যৰ প্ৰয়োগ প্ৰসংগ সম্পৰ্কে বৰ্ণনাত্মক শৈলী বিষয়ক আলোচনাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

আদেশাত্মক বাক্য :

আদেশাত্মক বাক্যই অনুজ্ঞা, উপদেশ, আদেশ, অনুৰোধ আদি ভাব বহন কৰে। বৰাৰ তিনিখনত প্ৰাপ্ত এনে বাক্যৰ উদাহৰণ -

- * তেওঁ এড'নিছক হুকুম দিলে, “মোৰ কোঠালৈ কাকো আহিবলৈ নিদিবা। মই আজি একো কাম নকৰোঁ। মই অকলে বহি থাকিম। মোলৈ ফোন আহিলে মই ক'ত আছোঁ নক'বা। কোনো ফোন কলৰ লগত মোৰ কনেষ্ট নকৰিবা।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, এপ্ৰিল ২০০১, পৃ.৭১)

- * ‘চাইবাৰ’ৰ ডেপুটী চীফ ডক্টৰ পি.এফ. স্মিথে প্ৰতিটো শব্দত জোৰ দি ক’লে, “আমাৰ ভি. আই. পি. গেণ্ট হাউছলৈ লৈ যোৱা।” (সদ্যোক্ত, আগষ্ট ২০০১, পৃ.৭১)

- * বঘুৰজাই ক’লে, “তেওঁক মাতি আনা। মই ভাবি আছোঁ। কিবা এটা আজিয়েই আদেশ দিম। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৭, পৃ.৭৪)

প্ৰশ্নবোধক বাক্য :

বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মনোজগতত ক্ৰিয়া কৰি থকা ভাব-চিন্তাৰ আদান-প্ৰদান, কাহিনীৰ বৰ্ণনাৰ আঁৰত অভিপ্ৰেত পাঠকলৈ প্ৰেৰণ কৰিব বিচৰা বাৰ্তা বা উদ্দেশ্যৰ প্ৰতিফলন আদিৰ লগতে কেতিয়াবা আকৌ ঔপন্যাসিকৰ জীৱন দৰ্শন প্ৰতিফলনৰ প্ৰয়োজনত লক্ষ্মীনন্দন বৰাই নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনত ঠায়ে ঠায়ে প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ সঘন প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। উদাহৰণ -

- ১) নহ’লেনো তেওঁ শংকৰগুৰুক পায়নে? (সদ্যোক্ত, ডিচেম্বৰ ১৯৯৫, পৃ.৭০)

- ২) কিন্তু নাৰী প্ৰতিদৰ্শ হিচাপে কাক বাছি লোৱা হ’ব?

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০২, পৃ.৭০)

- ৩) অথচ এনে সন্দেহ কিয় হ’ল?

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, মে’ ২০০৪, পৃ.৫৮)

আকৌ বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ কথোপকথনৰ মাজেৰে সংলাপ নিৰ্মাণতো বৰাই প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ

প্ৰয়োগত গুৰুত্ব দিয়া দেখা গৈছে। উদাহৰণ-

* — দূৰৰ পৰা অহা হৈছে হ'বলা ?

— হয়। যাগৰৰ পাৰৰ পৰা।

— বহু দূৰ যাব লাগিব ?

— ক'ব পৰা নাই। মই কন্যাদায়গ্ৰস্ত পিতৃ, য'তে কন্যাৰ সুযোগ্য পাত্ৰ মিলে তালৈকে যাম। নাৱত আমাৰ বাবে প্ৰায় এবছৰ খাব পৰা বস্তু আছে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে. গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭১)

* “ভালে আছেন, গুৰুদেৱ ?”

“তোমাৰ একা ?”

“একপ্ৰকাৰৰ ভাল।”

“একপ্ৰকাৰৰ ভাল বুলি ক'লা কিয় ?”

“আমাৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ এগৰাকী মহিলা বিজ্ঞানীৰ অসুখ।”.....

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ডিচেম্বৰ ২০০১, পৃ.৬৬)

ওপৰৰ উদাহৰণ দুটাৰ প্ৰথমটোত যাগৰৰ পৰা যাত্ৰা কৰি ভাণ্ডাৰী ডুবুঘাটত হোৱা মাধৱদেৱ আৰু ৰামদাস ভূঞা ওৰফে ৰামদাসৰ কথোপকথনৰ কিয়দংশ দাঙি ধৰা হৈছে। কথোপকথনখিনিৰ মাজত মাধৱদেৱ আৰু ৰামদাসৰ প্ৰথম চিনাকি পৰ্বৰ প্ৰসংগ উত্থাপিত হৈছে। দ্বিতীয় উদাহৰণত ছেটেলাইট ফোনৰ জৰিয়তে অনুজ কৃপালিনীৰ সৈতে অমৰেন্দ্ৰ ব্ৰহ্মচাৰীৰ কথোপকথনৰ কিয়দংশ উদ্ধৃত কৰিছে। উপন্যাসৰ কাহিনীৰ একঘেষামী, দীঘলীয়া বৰ্ণনাই যাতে পাঠকৰ মনত বিৰক্তি ভাবৰ উন্মেষ ঘটাব নোৱাৰে, তাৰে প্ৰয়োজনত নিৰ্মাণ কৰা সংলাপৰ মাজত এনে প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা গৈছে। মাজে সময়ে কাহিনীৰ বৰ্ণনাক আগবঢ়াই প্ৰয়োজনত অনুচ্ছেদৰ শেষত প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ অৱতাৰণা কৰা দেখা গৈছে -

* কায়কল্প লাভৰ বাবে ৰাসায়নিক অনুসন্ধান চলাই থাকিবলৈ তোমাক মই নিৰুৎসাহ কৰা নাই। তুমি এনে এটা বস্তু আৱিষ্কাৰ কৰা যি প্ৰকৃতিৰ নিয়মক প্ৰত্যাহ্বান জনাই প্ৰত্যেক মানুহক বাৰ্ষিক্যৰ গ্লানিৰ পৰা মুক্ত কৰিব পাৰে। আমি প্ৰকৃতিক শ্ৰদ্ধা কৰোঁ,

প্ৰকৃতিৰ মহিমা দেখি আমি বিস্ময়াভিভূত হওঁ। কিন্তু প্ৰকৃতিৰ বিধি অনুসৰি আমি বুঢ়া হ'ব নোখোজোঁ। এনেকৈ প্ৰাচীন কালত ককা যযাতি বুঢ়া হ'ব খোজা নাছিল। অনস্বীকাৰ্য যে বিজ্ঞানৰ জয়যাত্ৰাও প্ৰকৃতিক অতিক্ৰম কৰা জয়যাত্ৰাহে। প্ৰকৃতিৰ এটা অংশ হৈ প্ৰকৃতিৰ বিধি মতে চলা পুৰণি কালৰ মানুহৰ আয়ুস পাঁচিশ বছৰতকৈ বেছি নাছিল, কিন্তু এতিয়া বিজ্ঞানসন্মত স্বাস্থ্য-ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন আৰু চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ অভূতপূৰ্ব উৎকৰ্ষৰ ফলত উন্নত দেশসমূহত মানুহৰ গড় বয়স একাশী হৈছেহি। এয়া জানো মানুহৰ প্ৰকৃতিৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰাম নহয় ?

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুলাই ২০০১, পৃ.৫৭)

- * এতিয়া ইয়াত তাৰ ইচ্ছা পূৰণ হোৱাৰ সুযোগ আহি পৰিছে। তাৰ পঢ়াৰ বয়স উকলি গৈছে যদিও সি নিজৰ ইচ্ছাক দমন কৰিব খোজা নাই। গোটেই পৃথিৱীখনেই এখন ডাঙৰ পঢ়াশালি। চৰাই-চিৰিকটিৰ পৰা গুবৰাটোলৈকে, নিগনিটোৰ পৰা সিংহটোলৈকে, এৰা গছৰ পৰা বৰগছলৈকে, ল'ৰাৰ পৰা বুঢ়ালৈকে সকলোৰে পৰা কিবা নহয় কিবা এটা শিকিবলগীয়া আছে আৰু সি শিকিও আছে। গতিকে পুথিৰ পাতত থকা কথাবোৰৰ উমান এটা ল'বলৈ এই বয়সতে লাজ-সংকোচ কাটি কৰি নথ'ব কিয় ? (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জুন ২০০৩, পৃ.৭৮)

বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনৰ অনুচ্ছেদৰ শেয়াংশত কৰা এনে বাক্যৰ সন্নিৱিষ্টকৰণে কাহিনীৰ পৰৱৰ্তী বৰ্ণনাৰ বাট মুকলি কৰিছে। কেতিয়াবা আকৌ একাধিক প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ সমাহাৰেৰে অনুচ্ছেদ নিৰ্মাণৰ প্ৰৱণতাও বৰাৰ উপন্যাসত লক্ষ্য কৰিব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে-

- * গেহ্লট যোৱাৰ পিছত ডক্তৰ কৃপালনিক নিঃসংগতাৰ যন্ত্ৰণাই আতুৰ কৰিলে। তেওঁ এক নতুন ভাবলোকত পদাৰ্পণ কৰিলে। তেওঁ বাৰু কিয় যৌন সংক্ৰান্ত গৱেষণাত লিপ্ত হ'ল? তেওঁ কিয় কায়কল্পৰ প্ৰতি ইমান আগ্ৰহশীল? পত্নী নয়নাৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'বৰ বাবে? তেওঁ কাম-ক্ৰোধ-লোভ-মোহক বিসৰ্জন দিয়াৰ পক্ষপাতী। অথচ তেওঁ সস্ত্ৰীয়া Sildenafil Citrate প্ৰস্তুত কৰিবলৈ গৱেষণা চলাইছে আৰু কায়কল্প চিকিৎসাৰ সন্ধানত ব্ৰতী হৈছে। তেন্তে তেওঁ ভণ্ড? তেওঁ কি এজন স্ববিৰোধী লোক? (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুলাই ২০০১, পৃ.৬১)

- * সি নিজকে নিজে প্ৰশ্ন কৰে— দেৱী পূজা আৰু শিৱ পূজা কৰা আৰু তীক্ষ্ণকান্তা উগ্ৰতাৰাৰ ভক্তসকলক শাস্ত্ৰজ্ঞসকলে বৰ লুইতক পূজা কৰিবলৈ দিহা দিয়া নাই কিয়? ভাটীফালে গংগা আইক পূজা কৰাৰ কথা তেওঁলোকে জানো নেজানে? তেনেহ'লে এই কামৰূপৰ পূজা-উপাসনাবোৰ নদীভিত্তিক নহৈ পাহাৰভিত্তিক? (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, জুলাই ১৯৯৫, পৃ.৬৩)

একাধিক প্ৰশ্নযুক্ত বাক্যৰে নিৰ্মিত এনে অনুচ্ছেদৰ মাজত ঔপন্যাসিকৰ জীৱন দৰ্শন প্ৰতিফলনৰ লগতে ঔপন্যাসিকৰ মনোজগতত ক্ৰিয়া কৰি থকা বিভিন্ন প্ৰশ্নক পাঠকৰ মাজলৈ এৰি দি তাৰ সমিধানসূত্ৰ বিচৰাৰ প্ৰযত্ন পৰিলক্ষিত হৈছে। সামগ্ৰিকভাৱে অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় যে প্ৰশ্নবোধক বাক্য প্ৰয়োগৰ প্ৰৱণতা লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসত সৰহ। বৰ্ণনীয় কাহিনীক সজীৱ, জীৱন্ত আৰু চিত্ৰময় কৰি তোলাৰ উদ্দেশ্যেই মূলতঃ তেওঁ এইপ্ৰকাৰৰ বাক্য প্ৰচুৰ ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। উপন্যাসৰ চৰিত্ৰসমূহৰ চিন্তা-চেতনা, সুখ-দুখ, আবেগ-ক্ষোভ আদি যিকোনো ধৰণৰ মানসিক অৱস্থাৰ চিত্ৰণত প্ৰশ্নবোধক বাক্যসমূহ সহায়ক হৈছে। কিন্তু এইবোৰৰ অতিমাত্ৰা প্ৰয়োগে তিনিওখন উপন্যাসৰে স্বাভাৱিক আৰু সৰস প্ৰবাহক বাধাগ্ৰস্ত কৰি তুলিছে। প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ প্ৰয়োগ বাহুল্যই বৰাৰ উপন্যাসত প্ৰায়েই প্ৰাকৃতিক সামঞ্জস্য হ্ৰাস কৰিছে আৰু পাঠকৰ মনোযোগ ব্যাহত কৰিছে। এগৰাকী দায়বদ্ধ সাহিত্যিক হিচাপে এইখিনিতে বৰাৰ উপন্যাসত ভাষা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত কিছু দুৰ্বলতা পৰিলক্ষিত হয়।

বিস্ময় বা আশ্চৰ্যসূচক বাক্য :

সাহিত্যত বিস্ময়সূচক বাক্যৰ প্ৰয়োগে বক্তব্য প্ৰসংগৰ আঁৰত থকা আশ্চৰ্য বা বিস্ময় অৰ্থ প্ৰকাশ কৰে। সচৰাচৰ এনে বাক্যৰ পিছত যতি চিহ্ন হিচাপে ভাববোধক চিন (!) ব্যৱহাৰ কৰা হয়। লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনত এনে বাক্যৰ আকৰ্ষণীয় ৰূপত প্ৰয়োগ হৈছে। বিশেষকৈ বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ কথনৰ আঁৰৰ অভিপ্ৰায় স্পষ্ট ৰূপত ৰূপায়ণত এনে বাক্যই বিশেষ ভূমিকা লোৱা দেখা গৈছে -

- * আৰু এই স্ততিৰ কি লালিত্য, সুৰৰ কিলয় ; সুৰৰ কি গাণ্ডীৰ্য!

(সদ্যোক্ত, জুলাই ১৯৯৫, পৃ.৬৪)

* কি সুন্দৰ সুৰ! কি সুন্দৰ ছেও! কি আধ্যাত্মিক লালিত্য!

(সদ্যোক্ত, অক্টোবৰ ১৯৯৫, পৃ.১১১)

* মাই গড, চাচ্ এ ভাষ্ট ডিফাৰেঞ্চ!

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, এপ্রিল ২০০১, পৃ.৭২)

এনেধৰণৰ বিস্ময়সূচক অলেখ বাক্যৰ ব্যৱহাৰ উপন্যাস তিনিখনত দেখা যায়। এই ব্যৱহাৰৰ কাৰণ মূলতঃ উপন্যাসত বৰ্ণিত চৰিত্ৰসমূহৰ আবেগজনিত অভিজ্ঞতাসমূহৰ সৰস প্ৰকাশ বুলিব পাৰি। উপন্যাস তিনিখনত ব্যাপ্ত চৰিত্ৰসমূহৰ ত্ৰিভা-প্ৰতিত্ৰিভাক কৌতুহলপূৰ্ণ কৰি তুলি ভাষাক আকৰ্ষণীয় আৰু জীৱন্ত কৰি তোলাত এইধৰণৰ বাক্যৰীতি সফল হৈছে। বিস্ময়সূচক বাক্যই ভাষাৰ নাটকীয়তা বৃদ্ধি কৰি পাঠকৰ মনোযোগ আকৰ্ষণত দৃঢ়ভাৱে কাম কৰে। লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাতো ঠায়ে ঠায়ে এইবিধ বাক্যৰ প্ৰয়োগে পাঠকক অনুভূতিৰ অটল গভীৰতালৈ লৈ যাবলৈ সক্ষম হৈছে।

ইচ্ছা বা প্ৰাৰ্থনাসূচক বাক্য :

বৰ্ণিত চৰিত্ৰসমূহৰ অনুভূতি, আশা-আকাংক্ষা, মনোজগতৰ দ্বন্দ্ব, স্বপ্ন আদিৰ প্ৰকাশকল্পে অন্য উপন্যাসিক-গল্পকাৰৰ দৰে বৰাইও ঠায়ে ঠায়ে ইচ্ছাসূচক বাক্য প্ৰয়োগ কৰিছে। কেইটামান উদাহৰণ :

*বাপ, অজানিতে অভাজনে যি অপৰাধ কৰিলোঁ, এতিয়া তাকে নিজগুণে মৰিষণ কৰে। অকল শৰণেই নহয়, এই অভাজনকো আপোনাত সমৰ্পণ কৰিলোঁ।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, অক্টোবৰ ১৯৯৫, পৃ.১১৬)

* বাগীশ ভট্টাচাৰ্যই লাহে লাহে ক'লে, “মহাৰাজ, ক্ষমা কৰক, আমাৰ বৰ ভুল হ'ল।

(সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ১৯৯৭, পৃ.৭২)

* আকৌ প্ৰণিপাত জনাই গোপালে ক'লে, “গুৰু, মোৰ সংগীসকলৰ দোষো মৰিষণ কৰক। তেওঁলোক মোৰ ছাঁটোৰ দৰেই।”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০০৩, পৃ.৭৭)

- * নিজৰ মনৰ কথা ব্যক্ত কৰা কাৰণে তেওঁক মই মনে মনে ধন্যবাদ জনাইছোঁ; মই তেওঁৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞ হৈছোঁ।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুলাই ২০০১, পৃ.৫৭)

এইধৰণৰ বাক্য প্ৰয়োগৰ হেতু পাঠকে চৰিত্ৰৰ মানসিক স্থিতি সম্পৰ্কে এটা পূৰ্বানুমান কৰি ল'ব পাৰে। কাহিনীৰ গভীৰতা আৰু ভাষাৰ তীব্ৰতা বৃদ্ধিত এইধৰণৰ বাক্যৰীতি সহায়ক হ'ব পাৰিছে।

উক্তি অনুসৰি বাক্যৰ প্ৰয়োগ :

উক্তিয়ে বক্তাৰ কথা কোৱাৰ ধৰণক বুজায়। কথা কওঁতে বা লেখোঁতে কেতিয়াবা কোনো এজনে কোনো এযাৰ কথা যিধৰণে কৈছিল ঠিক তেনেদৰে কোৱা হয় বা লিখা হয়। কেতিয়াবা আকৌ আনে কোৱা কথাখিনিক নিজৰ ধৰণেও কোৱা হয় বা লেখা হয়। কওঁতাই কোৱা কথাখিনি হুবহুৰূপে প্ৰকাশ কৰিলে প্ৰত্যক্ষ উক্তি আৰু কওঁতাৰ কথাখিনিৰ ভাব আনৰ কথাবে প্ৰকাশ কৰিলে হয় পৰোক্ষ উক্তি। প্ৰত্যক্ষ উক্তি বুজাবলৈ কওঁতাৰ কথাখিনি উদ্ধৃতি চিহ্নৰ দ্বাৰা (“ ”) বুজোৱা হয়। সচৰাচৰ যে, বুলি, বোলে, হেনো আদি অব্যয় ব্যৱহাৰ কৰি প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ ভাব অনুসৰি পৰোক্ষ উক্তিৰ বাক্য সজা হয়।^৮ উক্তিৰ দিশৰ পৰা বৰাৰ উপন্যাসৰ বাক্যতাত্ত্বিক বিশ্লেষণলৈ চালে প্ৰত্যক্ষ উক্তিমূলক বাক্য আৰু পৰোক্ষ উক্তিমূলক বাক্য- এই দুয়োপ্ৰকাৰৰ বাক্যৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

প্ৰত্যক্ষ উক্তিমূলক বাক্য :

- * অনুসিদ্ধান্তই মোৰ কাৰণে তথা লালসাময় পুৰুষৰ কাৰণে একো একোটা প্ৰত্যাহ্বান, যি প্ৰত্যাহ্বানৰ উত্তৰ আজিলৈকে মোৰ ওচৰত নাই।

(সদ্যোক্ত, জুলাই ২০০১, পৃ.৫৭)

- * গুৰুদেৱ মই ধন্য হৈছোঁ। কৃতজ্ঞতাৰ ভাষা বিচাৰি নাপায় মই বিমূঢ়।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭)

- * ৰজাই ক'লে, “কিয়নো আপুনি নিজে কষ্ট কৰিব লাগিছে? যদি এনেবোৰ কাম

কৰিবলৈ মানুহৰ নাটনি, তেস্তে মই মানুহ দিম।”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ। গৰীয়সী, মে’ ২০০৪, পৃ.৫৭)

পৰোক্ষ উক্তিমূলক বাক্য :

- * মথুৰাদাস বুঢ়া আতাই দেখি সন্তোষ পালে যে তেওঁ যিকেইজনক ভাৰ দি গৈছিল, সেইকেইজন ভকতে নিষ্ঠাৰে সত্ৰত কৰ্তব্য পালন কৰি গৈছে।

(সদ্যোক্ত, মে’ ২০০৪, পৃ.৫৬)

- * মাধৰে বুজি পালে যে গুৰুজনে তেওঁক প্ৰভুৰ প্ৰতি আকুল হৈ পদ ভণিতা কৰি গাবলৈ আদেশ দিছে। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৬৬)

- * তেওঁ ভাবে, যৌৱনে নিশ্চয় জনক কুমাৰ আৰু অজন্তাৰ দৰে তেওঁকো আমনি দিছে। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, মে’ ২০০২, পৃ.৫৯)

বৰাৰ উপন্যাসকেইখনত এনে দুয়োপ্ৰকাৰৰ উক্তিমূলক বাক্যৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিলেও সংলাপ নিৰ্মাণ বা আন প্ৰসংগতো পৰোক্ষ উক্তিমূলক বাক্যৰ প্ৰয়োগ কম। বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ কথোপকথনৰ মাজত সচৰাচৰ প্ৰত্যক্ষ উক্তিমূলক বাক্যৰেই ব্যৱহাৰ দেখা যায়। উক্তিৰ দ্বাৰা বাক্য নিৰ্মাণ কৰাৰ আঁৰত উপন্যাসিকৰ অন্তৰস্থ মূল উদ্দেশ্য হ’ল পাঠকক গভীৰ অৰ্থবোধৰ সৈতে সংযুক্ত কৰা। উক্তিৰ সাৱলীল প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা বৰাই কথোপকথনৰ ভাষাক প্ৰত্যক্ষভাৱে উপস্থাপন কৰি চৰিত্ৰৰ মনস্তত্ত্ব প্ৰকাশ আৰু গল্পৰ কাহিনীৰ প্ৰবাহক স্বতঃস্ফূৰ্ত ৰূপ প্ৰদানৰ যত্ন কৰিছে আৰু সেই যত্নত তেওঁ সফল হৈছে।

‘কায়কল্প’ উপন্যাসখনত ইংৰাজী ভাষাৰ বাক্যৰ সঘন প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। উপন্যাসখনৰ কেন্দ্ৰ চৰিত্ৰ বিজ্ঞানী অনুজ কৃপালিনী কৰ্মসূত্ৰে আমেৰিকাত থকা হেতুকে বিভিন্ন সহযোগী আৰু ৰাজনৈতিক বিষয়া আদিকে কৰি বিভিন্ন ব্যক্তিৰ সৈতে কথোপকথনৰ ক্ষেত্ৰত এনে বাক্যনিৰ্মিতিৰ প্ৰয়োগত বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া দেখা গৈছে। এনে বাক্যৰ প্ৰয়োগৰ সময়ত মূল ইংৰাজী ৰূপৰ পৰিৱৰ্তে অসমীয়া লিপ্যন্তৰিত ৰূপতহে ব্যৱহাৰ কৰিছে। কেতবোৰ উদাহৰণ-

- * আই ৰাজ ইন্ মস্কো। পাৰ্হেপ্ছ ছি কুড নট ষ্ট্ৰেচ মাই এড্ৰেছ ডেয়াৰ।

(সদ্যোক্ত, এপ্ৰিল ২০০১, পৃ.৭১)

- * ফাইন। আই ৱাণ্ট ইনফৰমেছন এবাউট নয়না। আই ফাউণ্ড ন’ ট্ৰেচ অৱ হাৰ।

(সদ্যোক্ত, এপ্রিল ২০০১, পৃ.৭১)

* বিলিভ্ মি হাড্ৰেড পাৰ্চেণ্ট টু। (সদ্যোক্ত, মে' ২০০২, পৃ.৬০)

* ডেয়াৰ ইজ্ এ গাল্ফ অব্ ডিফাৰেন্স বিটুইন বৰ্ক এণ্ড এমবিশ্যন.....।

(সদ্যোক্ত, মে' ২০০২, পৃ.৬৪)

অৱশ্যে উপন্যাসখনৰ এঠাইত আকৌ ইংৰাজী মূল ৰূপেৰেও উদ্ধৃতি দিয়া দেখা গৈছে-

The Hathayogin even at an age advanced beyond the ordinary span maintains the unimpaired vigour, health and youth of the life in the body; even the appearances of physical youth is sustained for a long time. He has much greater of longevity, and from his point of view, the body being the instrument, it is matter of no small importance to preserve it long and so keep it for all that time free from impairing deficiencies. (সদ্যোক্ত, জুলাই ২০০১, পৃ.৫৫)

অব্যয়যুক্ত বাক্যৰ সঘন প্ৰয়োগ বৰাৰ উপন্যাসৰ উল্লেখযোগ্য ভাষিক বিশিষ্টতা। বৰাৰ নিৰ্বাচিত তিনিওখন উপন্যাসতে এনে বাক্যৰ পৰিলক্ষিত হৈছে। উদাহৰণ-

* গৰিলা দুয়োটাৰে বাবে সুকীয়াকৈ সুৰক্ষিতভাৱে প্ৰাকৃতিক আৱাসস্থল সাজি দিয়া হ'ল যদিও সিহঁতক পোনতে একেলগে ৰখা হ'ল।

(সদ্যোক্ত, ফেব্ৰুৱাৰী ২০০২, পৃ.৭৭)

* মাধৱে কামখিনি নিষ্ঠাৰে কৰিলে যদিও এইকাম কৰি সুখ নেপালে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ১৯৯৫, পৃ.৬৯)

* সি এডোখৰ মাটি আৰু এটা আটকধুনীয়া সৰু ঘৰৰ অনায়াসে গৰাকী হয়।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জুন ২০০৩, পৃ.৭৮)

আকৌ অব্যয় পদক বাক্যৰ আদি স্থানলৈ আনি বুৰঞ্জী বা চৰিতপুথি সদৃশ মধ্যযুগীয় সাহিত্যৰ বাক্যিক শৈলীৰেও উপন্যাসৰ বাক্য নিৰ্মাণ কৰা দেখা গৈছে। উদাহৰণ-

* বাৰু, ধুনতী কোৱাচোন। তুমি মনত কিবা এটা পুহি ৰাখিছা যেন লাগিছে।

(সদ্যোক্ত, জুন ২০০৩, পৃ.৮০)

* বোলে দৰাও সেই, ছোৱালীৰ বাপেকো সেই। (সদ্যোক্ত, জুন ২০০৩, পৃ.৮০)

* পিছে শ্ৰীমন্ত শংকৰগুৰুৱে ব্ৰহ্মসূত্ৰৰ সলনি ভাগৱত পুৰাণকহে আমাৰ মূল শাস্ত্ৰ বুলি
গ্ৰহণ কৰিলে। (সদ্যোক্ত, ছেপ্তেম্বৰ ২০০৩, পৃ.৭৭)

বিশেষকৈ জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখন ৰচনাৰ সময়ত ঔপন্যাসিকে মাধৱদেৱ আৰু গোপাল
আতাৰ সাহিত্যকৰ্মৰ লগতে চৰিতপুথি, বুৰঞ্জী আদি মধ্যযুগীয় সাহিত্য তথা তথ্য সম্পৰ্কীয়
বিভিন্ন গ্ৰন্থাদি অধ্যয়ন কৰিবলগীয়া হৈছে। এনে সাহিত্য, সমলে যিহেতু লেখক আৰু সাহিত্য-
উভয়কে প্ৰভাৱান্বিত কৰে, গতিকে জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনতো এনে শৈলী স্বাভাৱিকভাৱে
সোমাই পৰিছে বুলিব পাৰি। ইয়াৰ উপৰিও ভাববোধক অব্যয়যুক্ত বাক্যৰ প্ৰয়োগো বৰাৰ তিনিওখন
উপন্যাসতে লক্ষ্য কৰিব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে-

* আও, মই ইমানৰ লায়কনে ?

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুন ২০০৩, পৃ.৮০)

* উস্ আমি কিমান যে নিৰুপায় !

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৯৫, পৃ.৪০)

* উস্ কিমান আচৰিত !

(সদ্যোক্ত, জুন ১৯৯৫, পৃ.৭১)

* ল'ৰাকেইটাই ইস-ইস-আস-আস কৰিবলৈ ধৰিলে।

(সদ্যোক্ত, ছেপ্তেম্বৰ ১৯৯৫, পৃ.৭১)

* এস্ আপুনি ভুল বুজিছে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জুন ২০০৩, পৃ.৭৯)

ওপৰৰ উদাহৰণসমূহলৈ চালে দেখা যায় যে আও, উস্, এস্, ইস-ইস-আস-আস আদি
ভাববোধক অব্যয়ৰ প্ৰয়োগে উপন্যাস তিনিখনৰ বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ ভাব-অনুভূতি, খং, ৰাগ, শোক,
আশ্চৰ্য আদি বিবিধ ভাবৰ প্ৰকাশ কৰিছে। বাক্যত ব্যৱহৃত হোৱা অৱস্থাৰ বাদে এই ৰূপবোৰৰ
সুকীয়া অৰ্থ বিচাৰি পোৱা নাযায়। কিন্তু বাক্যত ব্যৱহাৰৰ পিছত চৰিত্ৰৰ ভাব, পৰিৱেশ-পৰিস্থিতিৰ
প্ৰসংগক স্পষ্টৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। ঔপন্যাসিকেও কাহিনীৰ আকৰ্ষণীয়তা আৰু অভিপ্ৰেত
বিষয়ক পাঠকৰ সহজে দৃষ্টিগোচৰ কৰিবলৈ এনে অব্যয়ৰ প্ৰয়োগ কৰা পৰিলক্ষিত হৈছে।

উপন্যাস তিনিখনত বিভিন্ন শব্দৰ অৰ্থৰ ব্যাখ্যাশ্লোক ৰূপত বাক্যৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত

হৈছে। জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনতো প্ৰত্যক্ষ কৰিলেও এনে অৰ্থ ব্যাখ্যা তুক বাক্যৰ প্ৰয়োগ 'কায়কল্প' উপন্যাসখনত অধিক পৰিমাণে দৃষ্টিগোচৰ হয়। উদাহৰণ-

* পানীত গজা ডাঠ বন থকা ঠায়েই পিতনি।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জুন ২০০৩, পৃ.৭৯)

* অল্টিমিটাৰ উচ্চতামাপক যন্ত্ৰ।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ডিচেম্বৰ ২০০১, পৃ.৬৫)

* ছাৰ্ভাৰৰ অৰ্থ হ'ল অনবৰত সেৱাৰ বাবে সাজু হৈ থকা লোক। আমাৰ দেশৰ ব্যক্তিগত সহায়কাৰী পি.এ.ৰ নিচিনা ইয়াৰ কাম।

(সদ্যোক্ত, জানুৱাৰী ২০০১, পৃ.৬৯)

তিনিওখন উপন্যাসত বিভিন্ন ভাষাৰ শব্দাৱলীৰ প্ৰয়োগ দেখিলেও জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনত মান্য অসমীয়া, সংস্কৃতৰ শ্লোকৰ উদ্ধৃতি আদিৰে বাক্য নিৰ্মাণ কৰা দেখা গৈছে। আকৌ 'কায়কল্প'ত অসমীয়া ইংৰাজী ভাষাৰ বাক্যৰ লিপ্যন্তৰিত ৰূপৰ উপৰি এক স্থানত প্ৰসংগৰ উপযোগীকৈ বাংলা ভাষাৰ বাক্যৰো প্ৰয়োগো পৰিলক্ষিত হৈছে-

* আমি যদি জন্ম হতেম কালিদাসেৰ যুগে। (সদ্যোক্ত, ডিচেম্বৰ ২০০১, পৃ.৬৩)

এনে প্ৰয়োগে ঔপন্যাসিকৰ আন ভাষাৰ প্ৰতি থকা দখল আৰু সমীহক প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

গদ্যৰীতিৰ ধাৰা :

বৰ্ণনাত্মক ৰীতি :

উপন্যাস মূলতঃ বৰ্ণনাত্মক শৈলীত ৰচিত সাহিত্য। বৰায়ো উপন্যাসত কাহিনী আৰু চৰিত্ৰৰ নিৰ্মাণ আৰু গতি প্ৰদানত এনে শৈলীৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। যুগ প্ৰতিচ্ছবি, লোকসাংস্কৃতিক সমলৰ অন্তৰ্ভুক্তকৰণ, সমাজ গাঁথনিৰ পৰিৱৰ্তন, বিজ্ঞান আৰু যান্ত্ৰিকতা, সামাজিক ৰীতি-নীতি, আচাৰ-আচৰণ আদিৰ মাজেৰে পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰোঁতে এনে শৈলীৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। তাৰোপৰি ঔপন্যাসিক আৰু পাঠকৰ মাজৰ পোনপটীয়া সংযোগ স্থাপনৰ লগতে বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মনোজগতৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া, দ্বন্দ্ব আদিক উপস্থাপনৰ প্ৰয়োজনত এনে শৈলীৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। উদাহৰণ-

চৌদিশে হাবি-বন। এটা জান সেই মন্দিৰৰ কাষেদি বৈ ঘাগৰত পৰিছে। উত্তৰে শালবন, পূবে বিয়াগোম বিয়াগোম গছ থকা কাঠনিবাৰী আৰু পশ্চিমে পাতল চোমনি। দক্ষিণে মাথোন পাতল কঁহুৰাবন। কঁহুৰাবনৰ মাজে মাজে এচমকা সেউজ দলনি আৰু আন এচমকা বিৰিণাবন দেখা যায়। আচাৰ্য সিদ্ধানন্দৰ মন্দিৰৰ পৰা ঘাগৰ নৈখন ভালকৈ দেখা যায়। ঘাগৰৰ পৰা বলা বতাহে দলনি, বিৰিণাবন আৰু বহল কঁহুৰাবন নচুৱাই থাকে। ঘাগৰৰ ঘাটৰ পৰা মন্দিৰ পাবলৈ ঠেক ওখ আলি এটা আছে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু। গৰীয়সী, জুন ১৯৯৫, পৃ.৭২)

ওপৰত সন্নিৱিষ্ট উদাহৰণটো 'সেহি গুণনিধি'ৰ অন্তৰ্গত। উদাহৰণটোত ঘাগৰ ঘাটৰ পৰিচয়মূলক টোকাৰ লগতে ঘাটটোৰ চাৰিসীমাৰ দিশটো উত্থাপিত হৈছে। উদাহৰণটোৱে বৰাৰ উপন্যাসৰ বৰ্ণনাত্মক ৰীতিক প্ৰকাশ কৰিছে। উদাহৰণটোত পোনপটীয়া বাক্যগাঁথনিৰ প্ৰয়োগৰ মাজেৰে পৰিৱেশ নিৰ্মাণত গুৰুত্ব দিয়া দেখা গৈছে। তাৰোপৰি দুৰ্বোধ্যময়, জটিলতাত পিষ্ট শব্দ প্ৰয়োগৰ পৰা উপন্যাসিকে বিৰত থাকি পোনপটীয়া ঠাঁচৰ বৰ্ণনাত্মক ৰীতিৰে পৰিৱেশ-পৰিস্থিতিক অংকনৰ লগতে অনুচ্ছেদ নিৰ্মাণত গুৰুত্ব দিয়া পৰিলক্ষিত হৈছে।

ধন্যাত্মক শব্দৰ প্ৰয়োগ :

উপন্যাস, গল্প, জীৱনী আদি বিবিধ সাহিত্যত কাহিনীৰ প্ৰয়োজন, চৰিত্ৰৰ ৰূপায়ন আৰু পৰিৱেশ-পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি ধন্যাত্মক শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। এনে শব্দ কোনো শব্দৰ অনুকৰণত সৃষ্টি হয়। এনে ধন্যাত্মক শব্দবোৰক দুইধৰণৰ ধন্যাত্মক শব্দৰে গঢ়ি উঠা দেখা যায়- প্ৰাথমিক ধন্যাত্মক আৰু অপ্ৰধান ধন্যাত্মক।

প্ৰাথমিক ধন্যাত্মক :

প্ৰাথমিক ধন্যাত্মক শব্দৰ পৰা পোনপটীয়া বা প্ৰত্যক্ষভাৱে সৃষ্টি হয়। এনে ধন্যাত্মক শব্দৰ প্ৰয়োগৰ ফলত পাঠকৰ মনত দৃঢ় অনুভূতিৰ সৃষ্টি হয়। তাৰোপৰি এনে প্ৰয়োগে বিশেষ পৰিস্থিতিৰ চিত্ৰণৰ লগতে বৰ্ণনাক গতি দিয়াত ভূমিকা লয়। আলোচ্য উপন্যাস তিনিখনতো বহুল মাত্ৰাত এনে ধন্যাত্মক শব্দৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। উদাহৰণ-

- * মথুৰাদাস বুঢ়া আতাৰ চকু চলচলীয়া হৈ পৰিল। হঠাতে তেওঁৰ মাতটো গলত ৰৈ গ'ল। মাধৱদেৱৰ চকু থিৰ হ'ল। ব্যগ্ৰ হৈ তেওঁ অশুভ বাৰ্তাটো জানিবলৈ বিচাৰিলে। পচৰাৰ আঁচলেৰে চকুপানী মচি সংযত হ'বলৈ চেষ্টা কৰি বুঢ়া আতাই ক'লে, “অগ্নিয়ে মহাকালৰ ৰূপ ল'লে। গলয়াৰ পাৰৰ হাবিৰ পৰা দাউদাউকৈ জিভা মেলি অহা বনজুই থান পালেহি, ৰঙীয়াল ঘৰটি বনজুইয়ে পুৰি ছাৰখাৰ কৰিলে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। *গৰীয়সী*, ফেব্ৰুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৬)

- * ইয়াকে কৈ বুঢ়া আতা এক দণ্ডও নৰ'ল। বাওঁকাডালৰ দুমূৰে বৃহৎ টোপোলা দুটা সংলগ্ন কৰি বাওঁকাডাল অকণমান ওপৰলৈ টানি কিমান ওজন হ'ব পাৰে পৰীক্ষা কৰি চাই তেওঁ বিনাকষ্টে ভাৰখন কান্ধত তুলি ল'লে আৰু তাঁতীকুছিলৈ গপ্-গপ্কৈ খোজ দিলে।

(সদ্যোক্ত, জানুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৮)

ওপৰৰ প্ৰথম উদাহৰণত ‘দাউদাউ’ প্ৰাথমিক ধ্বনিবৃত্তিটোৰ ব্যৱহাৰ হৈছে। ‘দাউদাউ’ ধ্বনিবৃত্তিটো প্ৰচণ্ডভাৱে জুই জ্বলি উঠা প্ৰসংগত প্ৰয়োগ হৈছে। দ্বিতীয় উদাহৰণত ‘গপ্-গপ্’ প্ৰাথমিক ধ্বনিবৃত্তিৰ প্ৰয়োগ হৈছে। এই ধ্বনিবৃত্তিটো গুৰু-গস্ত্ৰীৰ ৰূপত খোজ কাঢ়ি যাত্ৰা কৰা প্ৰসংগত ব্যৱহাৰ হৈছে। এনে ধ্বনিবৃত্তিৰ প্ৰয়োগে বিশেষ পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনা দাঙি ধৰাৰ লগতে আকৰ্ষণীয়তা বৃদ্ধি কৰিছে।

অপ্ৰধান ধ্বনিবৃত্তিৰ প্ৰয়োগ :

যি ধ্বনিবৃত্তি ধ্বনিৰ পৰা পোনপটীয়া বা প্ৰত্যক্ষ অনুকৰণত সৃষ্ট নহয়, তেনে ধ্বনিবৃত্তিয়েই অপ্ৰধান ধ্বনিবৃত্তি। বিশেষকৈ সৃষ্টিশীল সাহিত্যত প্ৰয়োগ হোৱা এনে ধ্বনিবৃত্তিয়ে পৰিৱেশ পৰিস্থিতিৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰাত ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। তাৰোপৰি এনে ধ্বনিবৃত্তিৰ প্ৰয়োগে দীঘলীয়া বৰ্ণনাই প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰা ভাব এটাকো সহজে ফুটাই তুলিবলৈ সক্ষম হয়। ঔপন্যাসিকৰ উপন্যাসত প্ৰাপ্ত এনে প্ৰয়োগৰ উদাহৰণ-

- * তেওঁৰ গাটো জুই যেন তপত। শৰীৰত খুব যন্ত্ৰণা। হাত-ভৰি আৰু ককালৰ জোৰাবোৰ কটকটাই আছে। মূৰটো বিয়াই ছে। মানুহটো চটফটাই আছে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। *গৰীয়সী*, মাৰ্চ ১৯৯৫, পৃ.২৮)

* গয়াপাণিৰ মনটো চেবাই গ'ল। তেওঁৰ বুকুখন ধপধপাবলৈ ধৰিলে; উশাহ-নিশাহ
চুটি হ'বলৈ ধৰিলে। (সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭৫)

ওপৰৰ প্ৰথম উদাহৰণত 'কটকটাই' ধ্বনিবৃত্তিটোৰ প্ৰয়োগ হৈছে। 'কটকটাই' ধ্বনিবৃত্তিয়ে
শুকান হাড় ভাঙিলে যেনেকুৱা অনুভৱ হয় তেনে এক অনুভৱক ব্যক্ত কৰিছে। উত্তপ্ত জ্বৰীয়া
গাত সাধাৰণতে এনে অনুভৱেই স্বাভাৱিক। 'কটকটাই'ৰ প্ৰয়োগে এনে অনুভৱক যেনে অৰ্থপূৰ্ণভাৱে
প্ৰকাশ ঘটাইছে আন কোনো শব্দই তেনেদৰে প্ৰকাশ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন বুলি আমাৰ মনে
নধৰে। একেদৰে দ্বিতীয় বাক্যত 'ধপধপ'ৰ অৰ্থ কেৱল কঁপি থকা নহয়। সাধাৰণ ভাৱৰ কঁপনিতকৈ
'ধপধপে' প্ৰকাশ কৰা কঁপনিৰ ব্যঞ্জনা তীব্ৰ। ঠিক যেন উশাহ চুটি হৈ অহাৰ এক অনুভৱ। এই
অনুভৱ 'ধপধপ' শব্দই সাৱলীলভাৱে তুলি ধৰিছে।

অন্তৰংগ বাগধাৰা :

বৰাৰ 'কায়কল্প' উপন্যাসখনত অন্তৰংগ বাগধাৰা প্ৰতিফলিত হৈছে। ঔপন্যাসিক
এগৰাকীয়ে যেতিয়া উপন্যাসৰ কাহিনীপ্ৰবাহক গতিময়তা প্ৰদান কৰি আগুৱাই লৈ যায়, তেতিয়া
ঔপন্যাসিকৰ মনৰ জগতত ক্ৰিয়া কৰি থকা বিভিন্ন কাৰ্যকলাপৰো প্ৰতিক্ৰিয়া ঘটায়। কেতিয়াবা
এনে বৰ্ণনীয় প্ৰসংগৰ মাজত চৰিত্ৰ আৰু ঔপন্যাসিক অভিন্ন হৈ পৰা দেখা যায়। কাহিনীৰ
বৰ্ণনীয় প্ৰসংগৰ মাজত ঔপন্যাসিকে কথকৰূপে ধৰা দি কাহিনীৰ বিন্যাসদ্ৰুপক আগবঢ়াই নিয়ে
আৰু ব্যক্তিগত চেতনাৰো অৱতাৰণা কৰি মনোজগতৰ মাজত ক্ৰিয়া কৰি থকা ভাৱক প্ৰকাশ
কৰে। এটা উদাহৰণ-

জীৱনত সকলোৱেই নিজৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বৰ বাবে সদায় কাম কৰি
থাকে। লক্ষ্য হ'ল— সুখ-সন্তোষ। কিন্তু সুখ সম্পৰ্কে আমাৰ ধাৰণা পৰিস্কাৰ
নহয়। আমি সুখৰ সন্ধানত মৰীচিকাৰ পিছে পিছে ঘূৰি ফুৰিছোঁ। কামনা-
বাসনা পূৰ নহ'লে, মনে বিদ্ৰোহ কৰে। তেতিয়া আৰু সুখ পাব নোৱাৰি।
মনৰ এনে অস্থিৰতা দূৰ কৰিবৰ অৰ্থে আমি বাহ্য জগতত ইয়াৰ উপায়
বিচাৰোঁ। আমাৰ কামনা চৰিতাৰ্থ কৰিব পাৰিলে আমি সাময়িকভাৱে সুখী
হওঁ আৰু নোৱাৰিলে অসুখী হওঁ।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুলাই ২০০২, পৃ.৭৩)

এনে বাগধাৰাৰ প্ৰয়োগৰ ফলস্বৰূপে ঔপন্যাসিক আৰু পাঠকৰ মাজত অন্তৰংগ যোগসূত্ৰ স্থাপন হৈছে। এনে যোগসূত্ৰই লেখক আৰু পাঠকৰ মাজৰ পোনপটীয়া সংযোগ সুদৃঢ় তথা সুস্পষ্ট কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে।

আবেগময় কাব্যিক ভাষাৰ প্ৰয়োগ :

বৰাই উপন্যাস তিনিখনত বৰ্ণনীয় বিষয়ক আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিবলৈ কাব্যধৰ্মী ভাষাৰ প্ৰয়োগ কৰা পৰিলক্ষিত হৈছে। ইয়াৰ জৰিয়তে ঔপন্যাসিকৰ কবিত্বসুলভ মনোভাবো প্ৰকাশ পাইছে। সচৰাচৰ চৰিত্ৰ এটাৰ ভাবজগতৰ আবেগক অধিক মাত্ৰাত চিত্ৰিত কৰিবলৈ যাওঁতে বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষা কাব্যধৰ্মী হৈ পৰা দেখা গৈছে। এটা উদাহৰণ-

ধৰলা নৈৰ পাৰৰ বগুকা এখন অনুপম ঠাই। বৰকণাগিৰীয়ে এই ঠাই এৰি যোৱাৰ পিছত কতজনৰ চাগৈ মৃত্যু হ'ল, কত চাগৈ ওপজি ডেকা হ'ল, কিন্তু বগুকা একে হৈয়েই আছে। ধৰলা নৈ পূৰ্বৰ দৰে চিৰপ্ৰবাহিনী। তেওঁৰ যৌৱনৰ বহু স্মৃতি ধৰলাৰ লগত মিহলি হৈ আছে। কিন্তু এতিয়া ধৰলালৈ আহিছে মৃত্যুলৈ ক্ষণ গণি থকা এজন বৃদ্ধ হিচাপেহে। অথচ ধৰলা চিৰযৌৱনা। মনুষ্য জীৱন সঁচাকৈয়ে অনিত্য।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭১)

সহজ-সৰল তথা পোনপটীয়াৰূপত ব্যৱহৃত বৰাৰ উপন্যাসৰ এনে ভাষাৰীতিয়ে পৰিস্থিতিবিশেষে সংবেদনশীল তথা গান্ধীৰ্যময় পৰিৱেশৰ লগতে বৰ্ণনীয় বা আবেদনময় পৰিৱেশ সৃষ্টিতো ভূমিকা লৈছে।

যুক্তিনিষ্ঠ গদ্যৰ প্ৰয়োগ :

সচৰাচৰ চিন্তাশীল সাহিত্যৰ তুলনাত সৃষ্টিশীল সাহিত্যত যুক্তিনিষ্ঠ গদ্যৰ প্ৰয়োগ কম। অৱশ্যে সম্পূৰ্ণৰূপে নাই বুলি উলাই কৰিব নোৱাৰি। উপন্যাসত চৰিত্ৰৰ পৰিচয় আৰু আদৰ্শ,

মানসিক দ্বন্দ্ব, জীৱন দৰ্শন, অগতানুগতিক দৃষ্টিভংগী, স্থান আৰু পৰিস্থিতি বিষয়ক তথ্য আদিক পাঠকৰ সন্মুখত সুস্পষ্ট কৰি তুলিবলৈ হ'লে এনে ভাষাৰীতিৰ প্ৰয়োগৰ প্ৰয়োজন আছে। বৰায়ো উপন্যাস তিনিখনত ঠায়ে ঠায়ে এনে ভাষাৰীতিৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। উদাহৰণ-

* পাটবাউসী নামটো এনেয়ে হোৱা নাই। ইয়াৰ শিপিনীৰ হাত দুখনো হেনো সাধুকথাৰ চিলনীৰ জীয়েকৰ দৰে। ইয়ালৈ বহু ঠাইৰ পৰা পাট-পলুৰ বাহ আহে। সেই চিকমিকীয়া বাহবোৰ ইয়াৰ শিপিনীৰ হাতত পৰি মিহি মিহি সূতাৰ পাটকাপোৰ হয়; বুটা বহু কাপোৰ, ভমকাফুলীয়া গামোচা, 'ছাঁতে শুকুৱা মুঠিতে লুকুৱা' পচাৰ, ভুণি ইত্যাদি। পাটকাপোৰৰ উৎপাদনে ঠাইখনৰ মানুহখিনিক ঐশ্বৰ্যশালী কৰি তুলিছে আৰু ভালেমান সাউদৰ সৃষ্টি কৰিছে। (সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৬৮)

* গয়া বিল একালত বুঢ়ালুইতৰ পিটনি আছিল। পানীত গজা ডাঠ বন থকা ঠায়েই পিটনি। তাঁতী-কুছিৰ এই পিটনিখন খুব ডাঙৰ আছিল কাৰণেই ইয়াক বৰপিটনি বোলা হৈছিল। এই বৰপিটনিয়েই মুখ বাগৰি বাগৰি শেষত বৰপেটা হয়গৈ। গতিকে তাঁতীকুছিয়েই বৰপেটা, বৰপেটাই তাঁতীকুছি। (সদ্যোক্ত, আগষ্ট, ১৯৯৫, পৃ.৭১)

বিবৃতিমূলক সংলাপৰীতিৰ প্ৰয়োগ :

বিবৃতিশব্দই বৰ্ণনা, ব্যাখ্যা, মতামত বা যুক্তি প্ৰকাশক অৰ্থ বহন কৰে। উপন্যাস, গল্প, জীৱনী আদি বৰ্ণনাত্মক শৈলীত ৰচিত সাহিত্যতো কাহিনী বা বৰ্ণনা আৰু বিভিন্ন তথ্য প্ৰতিষ্ঠাৰ ক্ষেত্ৰত ব্যাখ্যাত এনে বাক্যৰীতিৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। উপন্যাসিকে নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনত কাহিনীৰ বৰ্ণনাৰ প্ৰয়োজনত আৰু ঠায়ে ঠায়ে তথ্য প্ৰতিষ্ঠাৰ প্ৰয়োজনত বিবৃতিমূলক সংলাপৰীতিৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। এনে ৰীতিৰ প্ৰয়োগৰ ফলত বৰ্ণনা বা বিবৃতি সংলগ্ন হৈ পৰিছে আৰু স্থানবিশেষে পৰৱৰ্তী বৰ্ণনাৰ বাট মুকলি হৈছে। বৰাই উপন্যাসত এনে সংলাপৰীতিৰ প্ৰয়োগৰ সময়ত 'ক'লে', 'কৈছিল', 'সুধিলে', 'কয়' আদি তথ্যবাচক ৰূপৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। কেতবোৰ উদাহৰণ-

* গুৰুজনাই ক'লে, "সাধ্যতে তুমিয়েই আমাৰ ধৰ্মলৈ আহাচোন। কিন্তু তেওঁলোকক চিৰদিনলৈ নেওচা দিছো বুলি নেভাবিবা।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০০৩, পৃ.৭৭)

- * মনোহৰীয়ে তাক কয়, “এতিয়া আমাৰ ভৰসা তোমাৰ ওপৰত। আমাৰ দিনকাল চমু চাপি আহিলেই। ছোৱালীজনীক এঠাইত সুপাত্ৰত গতাই দিব পাৰিলেই বক্ষা পৰোঁ।” (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৬৯)

- * তেওঁ সুধিলে, “ধৰ্মানন্দ ব্ৰহ্মাচাৰীয়ে তেস্তে ক’ৰ পৰা জানিলে।”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ডিচেম্বৰ ২০০১, পৃ.৬৫)

প্ৰত্যক্ষ সংলাপৰীতিৰ প্ৰয়োগ :

নাট্য সাহিত্যৰ এক উল্লেখযোগ্য ভাষিক বিশেষত্ব হ’ল- প্ৰত্যক্ষ সংলাপৰীতিৰ প্ৰয়োগ। নাটকৰ দৰে গল্প আৰু উপন্যাসতো এনে বীতি ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও ইয়াৰ প্ৰয়োগৰ বাধ্যবাধকতা নাই বুলিব পাৰি। গল্পকাৰ বা উপন্যাসিকে চৰিত্ৰৰ স্থিতি স্পষ্ট ৰূপত তুলি ধৰাৰ লগতে বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মাজৰ কথোপকথনৰ ক্ষেত্ৰত এনে বীতিৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। বৰায়ো নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনত বিভিন্ন প্ৰয়োজনত এনে বীতিৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে-

- * “এতিয়া তেওঁ আমাৰ লগত কথা নহ’ব নেকি?”

“তেওঁ এতিয়া ধ্যানমগ্ন। আৰু আধা ঘণ্টামান এনেকৈ থাকিব। তাৰ পিছত কথা পাতিব পৰা যাব।”

“আপুনি ইয়ালৈ প্ৰায়ে আহি থাকে নেকি?”

“সপোনত গুৰুজনাৰ আদেশ পালে আহি যাওঁ। এই বছৰ দুবাৰ আহিছোঁ।”

“গুৰুজীয়ে আসন-প্ৰাণায়াম কৰেনে?”

“প্ৰাণায়াম কৰে বুলিহে জানো।”

“কি খায়?”

“বিশেষ একো নেখায়। ভক্তসকলে যি দিয়ে তাকে খায়।”

(সদ্যোক্ত, ডিচেম্বৰ ২০০১, পৃ.৬২)

- * “তেস্তে বুঢ়াৰ পো, জীৱৰ সাৰথি কি?”

“হৰিনাম হৰিত বিশ্বাস।”

“আৰু বৈৰীৰ সমীপত একা?”

“ক্ষমা।”

“আৰু বিপদত?”

“সহন শক্তি আৰু ধৰ্ম।”

“কাইলৈ ভকতসকলৰ মাজত ইয়াৰে আলচ হ’ব লাগিব।”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৭২)

ওপৰৰ উদাহৰণসমূহলৈ চালে দেখা যায় যে প্ৰথম উদাহৰণত অনুজ কৃপালনি আৰু অধ্যাপক প্ৰকাশ শ্ৰীবাস্তৱৰ মাজত হোৱা কথোপকথনৰ কিয়দাংশ আৰু দ্বিতীয় উদাহৰণত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ মাজত হোৱা কথোপকথনৰ কিয়দাংশ দাঙি ধৰা হৈছে। সংলাপসমূহত কোনে, কাৰ সৈতে কথা পাতিছে বা কোনটো সংলাপ কোনটো চৰিত্ৰৰ মুখৰ পৰা প্ৰকাশ পাইছে স্পষ্টভাৱে উল্লেখ নাই। কিন্তু পূৰ্বৰ বৰ্ণনীয় প্ৰসংগলৈ চালে আৰু অথবা কথোপকথনৰ আঁৰৰ প্ৰসংগ বুজি ল’লে কোনে, কাৰ সৈতে কৰা কথোপকথনৰ উদ্ধৃতিকৰণ কৰিছে তাক স্পষ্টকৈ বুজিব পাৰি। বৰাৰ উপন্যাসত এনেধৰণৰ সংলাপৰীতিৰ সঘন প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

অলংকাৰ :

অলংকাৰৰ প্ৰয়োগ আলোচ্য উপন্যাসকেইখনত স্থানবিশেষে আছে যদিও অপৰ্যাপ্ত নহয়। লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ গল্পসমগ্ৰত অলংকাৰৰ বিস্তৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। ‘সেহি গুণনিধি’, ‘গতি মতি ভকতি’ আৰু ‘কায়কল্প’তো অলংকাৰৰ প্ৰয়োগৰ এই উচ্ছ্বাস দেখা যায়। প্ৰথম দুখনৰ তুলনাত তৃতীয়খনত অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ প্ৰৱণতা কম। প্ৰথম দুখন উপন্যাসতো অলংকাৰৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত লেখকে বিশেষ চাতুৰ্যতাৰ আশ্ৰয় লোৱা নাই। ক’বলৈ খোজা কথাৰ সমৰ্থনত যদি কৰবাত প্ৰয়োজন হৈছে স্বতঃসিদ্ধভাৱে উপমা, উৎপ্ৰেক্ষা আদি দুই-একোপদ অলংকাৰৰ প্ৰয়োগ ঘটাইছে মাত্ৰ। এটা উদাহৰণ-

উনৈশজনীয়া দলটোত এজন পকা থেকেৰাহেন বয়সীয়া লোক আছে।

আধাপকা পাহ কটা চুলিৰে, পদুমৰ পাহি যেন চকুৰে, শুকুলা গোঁফেৰে এজন

নিপোটল মানুহ।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। পূ.গ্ৰ., পৃ.৬০)

ওপৰৰ উদাহৰণছোৱাত প্ৰাপ্ত পকা থেকেৰা, পদুমৰ পাহি আদি উপমাৰাচক শব্দই উপন্যাসখনৰ বৰ্ণনাক শ্ৰুতিমধুৰ কৰি তুলিছে যদিও এইবোৰ শব্দ কিন্তু লেখকে উদগ্ৰচিত্তে নিৰ্মাণ কৰা নাই, স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱেই সিবোৰ কল্পনাৰে নিগৰি আহিছে মাত্ৰ। অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত এই স্বতঃস্ফূৰ্ততা উপন্যাসকেইখনৰ ভাষাবীতিৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ হিচাপে প্ৰতিভাত হৈছে। কেতবোৰ অন্য উদাহৰণ-

উপমা :

- * আমাৰ বহুতো শাস্ত্ৰ জোনাকী পৰৱৰাৰ দৰে।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.।পূ.গ্ৰ., পৃ.৭)
- * মাখন যেন কোমল মুখ। (সদ্যোক্ত, পৃ.১১)
- * সৰগৰ পাৰিজাত ফুলৰ দৰে বিৰল মুখ। (সদ্যোক্ত, পৃ.৩৭)
- * এলান্ধু যেন কলা কুৰুপা নাৰী, যাৰ নাভিপ্ৰদেশ বিয়াগোম কলহ এটাৰ দৰে।
(সদ্যোক্ত, পৃ.৭৮)
- * অমানিশাৰ দৰে ঘন কৃষ্ণমুখীৰ কালী। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫৩)
- * সন্তানহীন নাৰীৰ দৰে সিংহাসনহীন নামঘৰ। (সদ্যোক্ত, পৃ. ৮৮)
- * দেৱতা হেন চেহেৰা। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৩৭)
- * জাৰকালিৰ বিলৰ পানী বৰষুণৰ লগত পৰা শিলৰ দৰে চেঁচা। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৬৮)
- * ছত্ৰাকাৰ শিৰ, সূৰ্যসম জ্যোতি, পদ্মপাপৰিসদৃশ নয়ন তেওঁৰ। (সদ্যোক্ত, পৃ.২১৭)
- * মিহি গাটোৰ ৰং সেন্দুৰ মিহলোৱা গাখীৰৰ দৰে।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। পূ.গ্ৰ., পৃ.১)
- * গাওঁখন মৰিশালী যেন হৈ পৰিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.২৬)
- * জীৱনটো চুটি খন্তেকীয়া, কচুপাতৰ পানীৰ নিচিনা। (সদ্যোক্ত, পৃ.৩৩)
- * শান্তাৰ কোমল জোন যেন মুখখনত এটি গহীন হাঁহি বিৰঙিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.৪৮)
- * তেওঁৰ তেনেই দেৱতা যেন ৰূপ। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫৪)
- * কৰ্কৰীয়া মৰা মাটি এতিয়া মাখন যেন কোমল হৈছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫৭)
- * তেওঁৰ চকুহাল তৰাৰ দৰে তিৰবিৰাই থাকে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৬২)

- * সত্ৰখন মথুৰাপুৰী যেন হৈছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৮৪)
- * গুৰুৰ আঞ্জা শিলৰ দৰে, স্পষ্ট আৰু অক্ষয়। (সদ্যোক্ত, পৃ.৮২)
- * বুঢ়া ডাঙৰীয়া যেন চেহেৰাৰে মথুৰা দাস বুঢ়া আতাৰ ফেহুঁবৰণীয়া পূৰঠ মুখখন। (সদ্যোক্ত, পৃ.৮৬)
- * বেমাৰত লাওখোলা যেন মূৰ, টেকেলী যেন পেট হ'ব। (সদ্যোক্ত, পৃ.৮৬)
- * বাঘৰ গৌঁজৰণিৰ দৰে শব্দ কৰি সন্যাসী থিয় হ'ল। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৮)
- * এদিন-দুদিনৰ বানপানী চাকিৰ শলিতাই শুহি থকা মিঠাতেলৰ দৰেহে হয়। (সদ্যোক্ত, পৃ.৩৭)
- * আবিয়ৈ গাভৰু হেনো বনৰ বাঘিনীৰ দৰে। (সদ্যোক্ত, পৃ.২)
- * নয়নাৰ মিহি গাটোৰ ৰং সেন্দূৰ মিহলোৱা গাখীৰৰ দৰে, তাইৰ কোমল জোন যেন মুখখনত তেতিয়া এটা গহীন হাঁহি বিৰঙিছিল। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কাব্যকল্প। পৃ.৬৮)
- * তেওঁৰ চকুহাল তৰাৰ দৰে তিৰবিৰাই থাকে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৮৭)
- * ওখ-পাখ মানুহজনী বিৰিণাৰ মাজত কঁহুৱাফুলৰ দৰে জিলিকি আছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৫৭)
- * তাইৰ চকু দুটা তৰাৰ দৰে জিলিকি উঠিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৮৮)
- * তেওঁৰ ভলুকা বাঁহৰ দৰে হাত, কলগছ যেন কলাফুল, শালগছ যেন আটিল দেহা, কপালত তেজ যেন এটা ৰঙা ফোট। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৭৫)

উৎপ্ৰেক্ষা :

- * তেওঁ ধ্যানত বহিল যেন সাইলাখ বাল্মীকি। (সদ্যোক্ত, পৃ.৪৭)
- * বানপানী নহয় যেন, উত্তাল সমুদ্ৰ। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৪৫)
- * ভাগৱত প্ৰদীপ্ত সূৰ্য্য। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে. গু.। পৃ.২৩)
- * কোনোবা শাপভ্ৰষ্ট দেৱতাইহে যেন পথাৰত পদাৰ্পণ কৰিছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫৬)
- * তেওঁৰ পেটত যেন জুইহে লাগিছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.১২৭)

- * তেওঁ যেন ময়ূৰপঙখী নাঁৱত ঘূৰি ফুৰা এক ৰূপহ কোঁৱৰ। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৬৮)
- * প্ৰকৃতি গৰ্ভধাৰিণী। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ।পূ.গ্ৰ., পৃ.১)
- * আকাশত যেন ৰাম-ৰাৱণৰহে যুঁজ চলিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫১)
- * তেওঁ বিশ্বামিত্ৰ মুনিৰ ৰূপ লৈছিল। তেওঁৰ চকুৱেদি যেন অগনিহে ওলাইছিল।
(সদ্যোক্ত, পৃ.৪৯)
- * কোনেবা অমৃত বৰষা সুৰ দিলে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫৬)
- * বলাইয়ে ঘৰখন পোহৰ কৰিলে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৪৬)
- * নৈবোৰ যেন জাল এখন হৈ মাটিত পৰি আছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.২৯)
- * তাকে জানি তেওঁৰ মনে হাজাৰ হাতীৰ বল পালে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৬২)
- * গাভৰু ছোৱালী বনৰ বাঘ। (সদ্যোক্ত, সে. গু., পৃ.৫৫)
- * ডেকাজনৰ মনত বিজুলি জিলিকিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.৭৯)
- * চাৰিওফালে পানীৰ বাট। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৪৭)
- * গয়াপানি শংকৰৰ ফান্দত পৰি ভাটো হ'ল। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৭৯)
- * সেই চাৰনিয়ে তাৰ মনটোৰ লগতে দেহাটোও বখলিয়াই পেলালে।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ., মুদ্ৰিত, পৃ.১)
- * তোমাৰ মনত ডাৱৰ দেখিলে মোৰ মনটো মৰি যায়।
(সদ্যোক্ত, পৃ.৪২)
- * গোপালৰো হয়তো কোনো ৰূপহীক দেখি মনত বিজুলী জিলিকে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৩৪)
- * ই গন্ধৰ্বৰ দেশ। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫৮)
- * কুঁহিপাতে গছ-গছনিক নতুন পোছাক পিন্ধাইছে। (সদ্যোক্ত, পৃ.৫১)
- * অনুজৰ চকুৰ কোণত কাউৰীৰ ঠেঙৰ অপসাৰী ৰেখা। (সদ্যোক্ত, পৃ.৬৫)
- * তাইতো এজনী কেঁচা গাভৰু। (সদ্যোক্ত, পৃ.১১৭)
- * তেওঁৰ হৃদয় এটা নিৰ্জন দ্বীপ। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৭৮)
- * তাইৰ চকুত তেতিয়া জুই জ্বলিছিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.২১৪)
- * তাইৰ কান্ধত সমগ্ৰ বিশ্বৰ ভৰ। (সদ্যোক্ত, পৃ.১৩৬)

অপ্রস্তুত প্রশংসা :

- * জোনবাইৰ মুখৰ পৰা ডাৱৰ আঁতৰি গ'ল। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। পৃ.গ্র., পৃ.৪৩)
- * আশাৰ বালিচৰত ৰ'দ জিলিকিছিল। (সদ্যোক্ত, পৃ.৪৬)
- * সাগৰ মথোঁতে অমৃত নোলাই যদি গৰল ওলায় বুলি তেওঁ কৃপালিনীক প্রশ্ন কৰিলে।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কাব্যকল্প, পৃ.গ্র., পৃ.১১৭)

এনেদৰে লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ দ্বাৰা ৰচিত আৰু 'গৰীয়সী'ৰ পাতত প্ৰকাশিত উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষা অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় যে অলংকাৰৰ প্ৰয়োগ সীমিত। সাদৃশ্যমূলক অলংকাৰৰ অন্তৰ্গত উপমা, উৎপ্ৰেক্ষা, অতিশয়োক্তি আদি দুই-চাৰিপদ অলংকাৰৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰয়োগহে উপন্যাসকেইখনত আছে। উপন্যাস যিহেতু গদ্যত ৰচিত কাহিনীসাহিত্য, সেয়েহে অলংকাৰৰ প্ৰয়োগ উপন্যাসত সচৰাচৰ কৰা নহয়। তাতে আকৌ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনৰ দুখন ঐতিহাসিক দুগৰাকী ধৰ্মগুৰুৰ জীৱন চৰিতক কেন্দ্ৰ কৰি আৰু এখন সম্পূৰ্ণৰূপে আধুনিক বিজ্ঞানৰ পটভূমিত নিৰ্মিত। এনেধৰণৰ বুৰঞ্জী আৰু বিজ্ঞাননিৰ্ভৰ কাহিনীত সচেতনভাৱে অলংকাৰ প্ৰয়োগ কৰাটোৱো একপ্ৰকাৰৰ দুৰূহ ব্যাপাৰ। কিয়নো সাহিত্যৰ নান্দনিকতা ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ হোৱাই-নোহোৱাই অলংকাৰ প্ৰয়োগেৰে ৰচনাক মেদবহুল কৰি তুলিলে সত্যৰ গাভীৰ্য হ্রাস পোৱাৰ ভয় থাকে। আকৌ একেবাৰে অলংকাৰবৰ্জিত নিৰাভৰণ ভাষাৰে ৰচনা কৰিলে সেইখন উপন্যাস কম আৰু পূৰাপূৰি চৰিত বা বুৰঞ্জী হোৱাৰ সম্ভাৱনাহে অধিক হৈ পৰে। এনে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশক দৃষ্টিৰ সন্মুখত ৰাখিয়েই লক্ষ্মীনন্দন বৰাই স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে আৰু স্বাভাৱিক গতিতে আলোচ্য উপন্যাস তিনিখনত পৰিমিতভাৱে অলংকাৰ প্ৰয়োগ কৰিছে।

ব্যাকৰণগত দিশ :

যিকোনো সাহিত্যৰ ভাষাৰ অধ্যয়ন বুলি ক'লে ঘাইকৈ দুটা কথাই প্ৰথমে মনলৈ আহে। এটা হ'ল ভাষাৰ শৈলী আৰু আনটো ভাষাৰ ব্যাকৰণগত দিশসমূহ। শৈলী মানে হৈছে ধৰণ। লেখকৰ ভাষা প্ৰকাশৰ পদ্ধতি, বৰ্ণনা, সংলাপ, আলংকাৰিক ব্যৱহাৰ, উপস্থাপন ৰীতি আদিয়ে শৈলীক প্ৰভাৱান্বিত কৰে। লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাত প্ৰাপ্ত শৈলী সম্পৰ্কে ইতিমধ্যে

আলোচনা কৰা হ'ল। এতিয়া আমি তেওঁৰ উপন্যাসত পৰিলক্ষিত হোৱা ভাষাৰ ব্যাকৰণগত দিশসমূহৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম। উপন্যাসৰ ভাষাত ব্যাকৰণগত দিশৰ আলোচনা বুলি ক'লে ঘাইকৈ ভাষাটোৰ বৰ্ণনাত্মক অধ্যয়নকেই বুজা যায়। বৰ্ণনাত্মক অধ্যয়ন বোলোঁতে ইয়াত ধ্বনিসজ্জা, ৰূপ নিৰ্মিতি, শব্দ গঠন, অৰ্থৰ ব্যুৎপত্তি, বাক বিন্যাস, ধ্বনিবৃত্তি আদিৰ কথাও বুজোৱা হৈছে। কোনো কোনো সাহিত্যত ভাষাৰীতিৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে একোটা ভাষাৰ ঐতিহাসিক বিকাশ সম্পৰ্কেও বহু কথা আয়ত্ব কৰিব পাৰি। লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনলৈ লক্ষ্য কৰিলেই প্ৰথম দুখনত মধ্যযুগীয় ভাষাৰ ঠাঁচ আৰু তৃতীয়খনত সম্পূৰ্ণৰূপে ঔপনিবেশিক শাসনৰ পিছৰ কালৰ অসমীয়া ভাষাটোৰ চানেকি দেখিবলৈ পোৱা যায়। ইয়ে সময়ৰ প্ৰবাহত অসমীয়া ভাষালৈ নামি অহা পৰিৱৰ্তনৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহকো পাঠকৰ সন্মুখত মূৰ্তমান কৰি তুলিব পাৰে। লেখকৰ ব্যক্তিগত ভাষাশৈলীৰ লগত ধ্বনি, ৰূপ, শব্দ আদিৰ নিৰ্মাণ, প্ৰত্যয়-কাৰক আদিৰ প্ৰয়োগ, বচন-লিঙ্গ সাধন আদি বিভিন্ন শিতানসমূহ ব্যাকৰণগত আলোচনাত পৰে। বৰাৰ উপন্যাসৰ ব্যাকৰণগত দিশৰ অন্তৰ্গত ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক প্ৰসংগলৈ চালে তলত দিয়া দিশসমূহ পোহৰলৈ আহে।

ধ্বনিতাত্ত্বিক প্ৰসংগ :

- * বৰাৰ তিনিওখন উপন্যাসতে বহুল মাত্ৰাত দ্বিস্বৰ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। কিছূমান উদাহৰণ- ঈআ (সুকীয়া), আই (আতাই), ইও (মেধিও), এও (শংকৰেও), এই (মাধৱেই), ইও (সিও) আদি।
- * 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত ভালেমান ত্ৰিস্বৰ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগো পৰিলক্ষিত হৈছে। 'কায়কল্প'তো এনে ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ আছে যদিও আগৰ দুখনৰ তুলনাত কম। উদাহৰণ- উআই (কন্দুৱাই, বহুৱাইছে, হতুৱাই), ঈআই (জীয়াই, ভটীয়াই), ইআই (তেতিয়াই), ইএই (দেখিয়েই), ইওৱা (উলিওৱা, পঠিওৱা, উনিকিওৱা), ওএই (পাইছোঁৱেই), ইউআ (সিজিউৱা), অইএ (গৈয়ে), ইএই (লাগিয়েই, দেখিয়েই, বুলিয়েই), অইও (হৈও), উওআ (খুওৱা, হেৰুওৱা), ইআও (পঠিয়াওক), উঅই (ঘাটুৱৈ) ইত্যাদি।

* দ্বিস্বৰ আৰু ত্ৰিস্বৰ ধ্বনিৰ সমান্তৰালভাৱে চতুঃস্বৰ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ আছে যদিও অতি সীমিত। এনে ধ্বনি প্ৰয়োগৰ কেইটামান উদাহৰণ- অইএই (হেয়েই, গৈয়েই, বৈয়েই) ইত্যাদি।

এটা ধ্বনিৰ ঠাইত অন্য এটা ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ বিশেষকৈ 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত লক্ষ্য কৰিব পাৰি। এনে পৰিৱৰ্তনে ধ্বনি মাধুৰ্যতা সৃষ্টি কৰাৰ লগতে ভাষিক বৈচিত্ৰতা অনাত ভূমিকা লৈছে। স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন-দুয়ো প্ৰকাৰৰ ধ্বনিতোই এনে পৰিৱৰ্তন পৰিলক্ষিত হৈছে।

এটা স্বৰৰ ঠাইত অন্য এটা স্বৰৰ প্ৰয়োগ :

আ > এ,	নাপায় > নেপায়
অ > আ,	অৰহেলা > আওহেলা
উ > ই,	জুগৰে > জিগৰে
অ > ও,	পহৰা > পোহৰা
উ > উ,	দূৰন্ত > দুৰন্ত
অ > আ,	নগা > নাগা
আ > অ,	ইটালী > ইটলী
এ > ই,	সেমেকিল > সেমিকিল
ও > উ,	ওচৰি > উচৰি

এটা ব্যঞ্জনৰ ঠাইত অন্য এটা ব্যঞ্জনৰ প্ৰয়োগ :

জ > য,	জোৱান > যোৱান
ব > প,	মজবুত > মজপুত
ছ > চ,	পিছে > পিচে
ৱ > ব,	অৱশ > অবশ
ঘ > ব,	এঘৰীয়া > এবৰীয়া
ল > খ,	আসফালন > আসফাখন

ল > ৰ,	ছাগলী > ছাগৰ
য > জ,	যা-যোগাৰ > জা-যোগাৰ
হ > ষ,	আহাৰত > আষাৰত
ষ > হ,	শেষ > শেহ
শ > ছ,	পঞ্চাশ > পঞ্চাছ
ধ > দ,	ধৰ্ম > দৰ্ম
ক্ষ > খ,	ক্ষতি > খতি

ইয়াৰোপৰি বৰাৰ জীৱনীমূলক উপন্যাস দুখনত সংযুক্ত ব্যঞ্জন ধ্বনিয়ে উচ্চাৰণৰ সৰলীকৰণৰ বাবে একক ব্যঞ্জনলৈ পৰিৱৰ্তিত ৰূপত প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। এনে কেতবোৰ উদাহৰণ-

দ্ধ > ধ,	বিবুদ্ধিত > বিবুধিত
ম্ব > ম,	কুটুম্ব > কুটুম
ন্ন > ন,	বিভিন্ন, ভিন্ন > ভিন
ন্দ > ন,	পছন্দ > পচন
ষ্য > চ,	শিষ্য > শিচ,
	মনুষ্য > মনিচ

আলোচ্য উপন্যাস তিনিখনত দেখা বিভিন্ন ধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তনলৈ চালে এনে পৰিৱৰ্তনক প্ৰধানকৈ চাৰিখকাৰত শ্ৰেণীভুক্ত কৰিব পাৰি-

- (১) উচ্চাৰণমূলক পৰিৱৰ্তন
- (২) আগমমূলক পৰিৱৰ্তন
- (৩) লোপমূলক পৰিৱৰ্তন
- (৪) বিপৰ্যাসমূলক পৰিৱৰ্তন

উচ্চাৰণমূলক পৰিৱৰ্তন :

উপন্যাস তিনিখনৰ বিশেষকৈ 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত গ্ৰাম্য

কখনভংগীত ব্যৱহৃত ভাষাত অল্পপ্ৰাণীকৰণ আৰু অঘোষীভৱনৰ বাবে এনে পৰিৱৰ্তন পৰিলক্ষিত হৈছে।

অল্পপ্ৰাণীকৰণ :

মূল শব্দৰ মহাপ্ৰাণ ধ্বনি কেতিয়াবা অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। এনে ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰণালীক অল্পপ্ৰাণীকৰণ বোলা হয়।^{১৯} বৰাৰ উপন্যাসত প্ৰাপ্ত এনে অল্পপ্ৰাণীভৱনৰ উদাহৰণ-

ঘ > ব, এঘৰীয়া > এবৰীয়া

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মে ১৯৯৫, পৃ.৫৩)

মহাপ্ৰাণীভৱন :

মূল শব্দত থকা ঘোষ ধ্বনি একোটা অঘোষ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হৈ শব্দৰূপৰ পৰিৱৰ্তন ঘটায়, এনে ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰণালীক অঘোষীভৱন বোলা হয়।^{২০} বৰাৰ উপন্যাসত প্ৰাপ্ত এনে অঘোষীভৱনৰ উদাহৰণ-

ব > প, মজবুত > মজপুত

(সদ্যোক্ত, পৃ.৫০)

আগমমূলক পৰিৱৰ্তন :

উচ্চাৰণৰ সুবিধাৰ বাবে, শুনিবলৈ শুৱলা হোৱা বা মধুৰ কৰিবলৈ কিছুমান শব্দৰ আগত একোটা ধ্বনি সংযোগ কৰা হয়, এনে প্ৰথাকে আগম বোলে।^{২১} নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনৰ মূল শব্দৰূপৰ মধ্য আৰু অন্ত্য স্থানত নতুন ধ্বনিৰ সংযোগৰ ফলত হোৱা এনে পৰিৱৰ্তন স্বৰধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত পৰিলক্ষিত হৈছে। কিছুসংখ্যক উদাহৰণ-

মধ্য স্বৰাগমযুক্ত শব্দৰ উদাহৰণ :

মধ্য স্বৰাগমক স্বৰভক্তি বা বিপ্ৰকৰ্ষ নামেৰেও জনা যায়। উচ্চাৰণৰ সহজীকৰণৰ বাবে কোনো শব্দত থকা যুক্ত ব্যঞ্জনৰ মাজত এটা স্বৰধ্বনি সুমুৱাই যুক্ত ব্যঞ্জন ধ্বনিটোক দুভাগ কৰা হয়। এনে প্ৰথাকে স্বৰভক্তি বা বিপ্ৰকৰ্ষ বোলা হয়।^{২২} উদাহৰণ-

শপ্ত > শপত

বৰ্ষণ > বৰিষণ

ভাগ্য > ভাইগ
শূন্য > শূইন
সত্য > সেইত
জ্ঞানী > গিয়ানী
অধৰ্মী > অধৰমী
শ্রাদ্ধ > শৰাধ
স্বৰ্গ > সবৰগ
বিৰক্তি > বিৰকতি
অন্য > অইন ইত্যাদি।

অন্ত্য স্বৰাগমযুক্ত শব্দৰ উদাহৰণ :

পিতা > পিতাই
দেহ > দেহা

অপিনিহিতি :

কোনো শব্দৰ অক্ষৰৰ ব্যঞ্জনধ্বনিৰ পিছত থকা ই বা উ স্বৰধ্বনি সেই ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ আগলৈ আহি উচ্চাৰিত হোৱা প্ৰথাকে অপিনিহিতি কোৱা হয়। মান্য অসমীয়া ভাষাত অপিনিহিতিৰ বেছি উদাহৰণ পোৱা নাযায়। অসমীয়া ভাষাৰ 'য়' যুক্তব্যঞ্জন অপিনিহিতিৰ কাৰণে ব্যঞ্জনৰ আগত 'ই' ৰূপে উচ্চাৰিত হয় আৰু পূৰ্বৱৰ্তী অক্ষৰৰ স্বৰৰ লগত যুক্ত হয়।^{১০} বৰাৰ উপন্যাসত প্ৰাপ্ত এনে অপিনিহিতিৰ উদাহৰণ-

সত্য > সেইত
ভাগ্য > ভাইগ
অন্য > অইন
শূন্য > শূইন
পূণ্য > পূইন

লোপমূলক পৰিৱৰ্তন :

অসমীয়া ভাষাত বিভিন্ন ঔপভাষিক বা কথ্য ৰূপৰ শব্দাৱলীত শব্দৰূপৰ আদি, মধ্য আৰু অন্ত্যস্থানত বলাঘাতৰ অভাৱত বিভিন্ন ধ্বনি লোপ পোৱা দেখা যায়। বৰাৰ আলোচ্য উপন্যাস তিনিখনতো, বিশেষকৈ 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন-দুয়োপ্ৰকাৰৰ ধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত লোপৰ বাবে ঘটা এনে পৰিৱৰ্তন পৰিলক্ষিত হয়। কেতবোৰ উদাহৰণ-

মধ্য স্বৰ লোপ :

কেইবাটাও > কেবাটাও

মানুহ > মানহ

দৰকাৰ > দৰ্কাৰ

আদি ব্যঞ্জন লোপ :

বিভিন্ন > ভিন্ন, ভিন

অন্ত্য ব্যঞ্জন লোপ :

কুটুম্ব > কুটুম

পছন্দ > পচন, পছন

মনুষ্য > মনিচ

শিষ্য > শিচ

বিপৰ্যাসমূলক পৰিৱৰ্তন :

কেতিয়াবা কোনো ভাষাৰ কিছুমান শব্দৰ বিভিন্ন স্থানত দুটা ধ্বনিৰ পাৰস্পৰিক স্থানৰ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়, বিশেষকৈ মূল শব্দটো অনুকৰণ কৰাৰ অপূৰ্ণতা বা খৰকৈ উচ্চাৰণ কৰাৰ বাবে ধ্বনিৰ বিপৰ্যয় ঘটে। এনে ধ্বনি পৰিৱৰ্তনৰ ৰীতিক ধ্বনি বিপৰ্যয় বা বৰ্ণ বিপৰ্যয় বোলা হয়।

বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনত বিশেষকৈ বিষমীভৱনৰ জৰিয়তে এনে পৰিৱৰ্তন লক্ষ্য কৰিব পাৰি যদিও সংখ্যাগত দিশৰ পৰা অতি সীমিত। এনে পৰিৱৰ্তনৰ উদাহৰণ-

আহাৰত > আযাৰত, জেঠ-আযাৰত ঘাগৰত মাছৰ উজান উঠে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, জুন ১৯৯৫, পৃ.৭১)

শেষ > শেহ, শেহত তেওঁক মাহ-চাউল বিলাবলৈকো দিয়া হৈছিল।

(সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৭০)

ৰূপতাত্ত্বিক প্ৰসংগ :

লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ নিৰ্বাচিত উপন্যাসত্ৰয়ৰ ৰূপতাত্ত্বিক প্ৰসংগলৈ চালে ভালেমান দিশত স্বকীয়তা লক্ষ্য কৰিব পাৰি। তলত এনে দিশসমূহৰ আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল -

বৰাৰ উপন্যাসসমূহত সৰ্গ প্ৰত্যয়ৰ বহুল প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

পূৰ্বসৰ্গযুক্ত শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগ :

সুশোভন, সঘনে, বিসূচিকা, সুলক্ষণীয়া, সুপ্ৰসন্ন, অনাদৃত, সুবংশজাত, সুদৃঢ়, বিতুষ্ট, সুকৃতি, কুৰুপা, সুশোভিত, প্ৰতিবিধান, সৌভাগ্য, সবিশেষ, দোভাষী, সুস্বাস্থ্য, অসুখী, চিৰযুবক, সুবৃহৎ, সুসজ্জিত, অনুভাপ, অপাত্ৰত, প্ৰচেষ্টা, বিমোহিত, সুগঢ়িত, স্বঘোষিত, স্বপ্ৰণোদিত, সগৰ্বে, সুপুৰুষ, সুখাদ্য, বদনাম, বিশৃংখল, সপৰিয়ালে, অপমান, নিৰাশ্ৰয়, প্ৰতিদিনে ইত্যাদি।

তদ্ধিত প্ৰত্যয়যুক্ত শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগ :

বননি, ধাননি, এজপীয়া, নাৰৰীয়া, তোলনীয়া, বসাল, দৈনিক, দয়ালু, খেতি, ফুলাম, কপাহী, নদীয়াল, ঘৰুৱা, মতলীয়া, বনুৱা ইত্যাদি।

অনিৰ্দিষ্টতাবাচকযুক্ত শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগ :

বৰাই উপন্যাসত অনিৰ্দিষ্টতাবাচক অৰ্থ প্ৰকাশৰ বাবে নিৰ্দিষ্টতাবাচক ৰূপৰ আগত সচৰাচৰ 'কেই' আৰু সংখ্যাবাচক শব্দৰ পিছত 'মান' প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। উদাহৰণ-

-কেই : কেইজন, বাকীকেইটা, প্ৰসংগকেইটি, পৰিয়ালকেইটা ইত্যাদি।

-মান : দুজনমান, কুৰিজনমান, বিছখনমান ইত্যাদি।

ইয়াৰোপৰি অনিৰ্দিষ্টতাবাচক সংখ্যাগত অৰ্থ প্ৰকাশৰ বাবে দুটা সংখ্যাবাচক শব্দক একেলগে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। এনে উদাহৰণ-

* গুৰুজনাই দুই-এজন ভকত লৈ ভ্ৰমণ কৰে, মানুহৰ মাজত সোমাই পৰে, সকলোৰে

সুখ-দুখৰ খবৰ লয়, বেলেগ বেলেগ ঠাইত প্ৰচলিত বাদ্যধ্বনি, নৃত্য আৰু গীত
উপভোগ কৰে আৰু লগতে ধৰ্মৰো প্ৰচাৰ কৰে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৬৯)

* সেইফালে বেপাৰীৰ নাৰো দুখন-এখনহে যায়। (সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭৪)

নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়যুক্ত শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগ :

নিৰ্বাচিত উপন্যাস তিনিখনত নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়যুক্ত ভালেমান শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগো
পৰিলক্ষিত হয়। এনে কিছুসংখ্যক উদাহৰণ-

হালোৱাটো, মাটিডোখৰ, যিকণ, জৰিগছজোপা, চুলিখিনি, নাওখন, কলথোক, চকুহাল,
জীৱটি, বছৰটোৰ, খেৰণিডবা, দহহাল, ভ্ৰুয়ুগল, এইকণ, শিল এচটা ইত্যাদি।

স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়যুক্ত শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগ :

বৰাৰ উপন্যাসত বহুল মাত্ৰাত স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয়। এনে প্ৰত্যয়ৰ
প্ৰয়োগে প্ৰসংগৰ আঁৰত থকা ভাবৰ গভীৰতা আৰু গুৰুত্ব বৃদ্ধিত ভূমিকা লৈছে। কেতবোৰ
উদাহৰণ-

* তুমি পুনৰ বিয়া কৰোৱাগৈ। (সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৭০)

* এনেকৈ নক'বাচোন, সখি মাধৱ। (সদ্যোক্ত, পৃ.৭০)

* অলক টোপনি নগ'লে কাইলৈ কামকে কৰিব নোৱাৰিব দেখোন।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ফেব্ৰুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৫)

* শান্তাই ক'লে, “বক্ষা কৰিব নোৱাৰিলোঁ। কিন্তু বস্তু জ্বলি আছে, অক্ষয় হৈছে। সৌৱা
চাওকচোন।” (সদ্যোক্ত, ফেব্ৰুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৪-৬৫)

* লাহে লাহে অনুজৰ ভিজিটিং প্ৰফেছৰ হৈ থকা কাল শেষ হ'ব হ'লহি। মাত্ৰ
দুমাহহে বাকী। (বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০১, পৃ.৭১)

ইয়াৰোপৰি উপন্যাসত প্ৰসংগৰ আঁৰৰ গভীৰতা আৰু উদ্দেশ্যৰ স্পষ্টতাৰ বাবে স্থানবিশেষে
জোৰবাচক ‘ই’ আৰু ‘-এই’ প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। উদাহৰণ-

* বৰপেটা সত্ৰত ভৰি দিয়েই মাধৱদেৱে এটা অশুভ সম্বাদহে শুনিবলৈ পালে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৭, পৃ.৬৭)

* মাধৱদেৱৰ বহু কথাই মনত পৰিল।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৭)

* মোৰ অহংভাবৰ ফলতেই এনে হ'বলৈ পালে, আপোনাৰ বৈৰী হৈ পৰিলোঁ।

(সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৭)

* এই চিনাক্ত নোহোৱা জিনটো এদিন মই চিনাক্ত কৰিমই।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০২, পৃ.৬৯)

বৰাৰ উপন্যাসত পুৰুষবাচক প্ৰত্যয়যুক্ত শব্দৰূপৰ ভালেমান প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। এইক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ তৃতীয়পুৰুষৰ লগত জড়িত 'ক' আৰু 'এক'ৰ সৰহ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া।

উদাহৰণ-

‘- ক’ৰ প্ৰয়োগ : মাক, দেউতাক

‘- এক’ৰ প্ৰয়োগ : বাপেক, ককায়েক, সখিয়েক, শহুৰেক, জীয়েক, ভনীয়েক, ভায়েক ইত্যাদি।

উপন্যাসকেইখনত একবচনাত্মক আৰু বহুবচনাত্মক -দুয়োবিধ বচনাত্মক ৰূপৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয়। বহুবচনাত্মক অৰ্থ প্ৰকাশৰ বাবে- কামবোৰ, উপৰিপুৰুষসকল, স্থানসমূহ, বিদ্ৰোহীসকলৰ, শাসকবৰ্গ, ভক্তবৃন্দ, সত্ৰসমূহ, মানুহসোপা আদি বহুবচনাত্মক প্ৰাকৃতিযুক্ত ৰূপৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। স্বাভাৱিকতে বহুবচন বুজোৱা 'অসংখ্য', 'অনেক', 'বহুত', 'অগণন' আদি শব্দৰূপৰ প্ৰয়োগৰ উপৰি দ্বিৰুক্তিবাচক শব্দৰ মাজেৰেও বহুবচন অৰ্থ প্ৰকাশ কৰা দেখা গৈছে। এনে কেতবোৰ উদাহৰণ—বিধ বিধ, হাজাৰ হাজাৰ, গাঁৱে গাঁৱে, দিনে দিনে, কথাই কথাই, প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড, পৃথক পৃথক, ঘৰে ঘৰে, সময়ে সময়ে, ধীৰে ধীৰে ইত্যাদি।

পদ প্ৰকৰণ :

ৰূপতাত্ত্বিক আলোচনাৰ আন এক উল্লেখযোগ্য প্ৰসংগ হৈছে- 'পদ প্ৰকৰণ'। পদ হৈছে বাক্যত ব্যৱহৃত বিভিন্ন ধ্বনি সমষ্টিৰ গোটবিশেষ, যিয়ে স্বকীয়ভাৱে অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিব পাৰে। বৰাৰ উপন্যাসতো বিশেষ্য, বিশেষণ, অব্যয়, ক্ৰিয়া আদি পদবোৰৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। পূৰ্বতে দি অহা উদাহৰণবোৰত ইতিমধ্যে এনে দিশ প্ৰতিফলিত হৈছে হেতুকে ইয়াত উদাহৰণ

দিয়াৰ পৰা বিৰত থকা হ'ল।

ক্ৰিয়াৰূপৰ ক্ষেত্ৰত সদৰ্থক আৰু নঞৰ্থক- দুয়োপ্ৰকাৰৰ অৰ্থ প্ৰকাশক বিভিন্ন ক্ৰিয়াৰূপৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। সদৰ্থক অৰ্থ প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত- গ'ল, হ'ল, পৰিছে, কৰিছে, ভাবিলে, আহিছে, বিচাৰিব, গৈছে, পাৰিছে, কৰিলে, ধৰিলে, কৰিব, দিলো, বাঢ়িল, পৰিল, আছিল, হৈছে, পাৰোঁ, নোৱাৰিলে, পাৰে, আনিলে, আছে, গৈছিল, বহিছিল, ওলাইছিল, লাগিছে, ওলাব, থাকিল আদি ক্ৰিয়াৰূপৰ উপৰি নঞৰ্থক অৰ্থ প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত নগ'ল, নহওঁ, নকয়, নোৱাৰে, নগৈ, নিবিচাৰিলে, নকৰিবা, নকৰো, নহৈছিল, নিদি, নহয়, নগজা, নহ'ল, নাছিল, নোৱাৰিব, নোৱাৰে, নকৰিছিল, নিদিলে, নহ'ব, নোৱাৰিলে, নিদিব, নৌহওতে, নহ'লে আদি ক্ৰিয়াৰূপৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। স্থানবিশেষে নঞৰ্থক বুজোৱা ক্ৰিয়াৰূপৰ ক্ষেত্ৰত 'আ' কাৰৰ পৰিৱৰ্তে 'এ'কাৰৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। উদাহৰণ-

* মাথৰে কামখিনি নিষ্ঠাৰে কৰিলে যদিও এই কাম কৰি সুখ নেপালে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ১৯৯৫, পৃ.৬৯)

* বৰকণাগিৰীয়ে এতিয়া আগৰ দৰে তাৰ লগত কথা নেপাতে।

(সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭০)

* কাৰণ যৌৱন বৰ অদমনীয় বস্তু; যৌৱনে নিয়ম নেমানে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ফেব্ৰুৱাৰী ২০০২, পৃ.৮০)

বৰাই উপন্যাসত ব্যৱহাৰ কৰা এনে নঞৰ্থক ৰূপৰ প্ৰয়োগৰ আঁৰত উজনিৰ ভাষাটোৰ প্ৰভাৱ আছে বুলিব পাৰি।

ভাষিক সমান্তৰালতা :

সাহিত্যিক এগৰাকীয়ে সাহিত্য ৰচনাত প্ৰয়োগ কৰা এক বিশেষ কৌশল হৈছে- ভাষিক সমান্তৰালতা। কোনো সাহিত্যিকৰ ৰচনাত কিছু বাক্যাংশ, শব্দ বা বাক্যৰ কোনো অংশ বাৰে বাৰে ব্যৱহৃত হয় অৰ্থাৎ পুনৰাবৃত্তি ঘটে। সাহিত্যৰ এই পুনৰাবৃত্তি কৌশলকে সমান্তৰালতা বা parrallelism বোলা হয়।^{১৪} সাহিত্যত প্ৰয়োগ কৰা এনে কৌশলে সাহিত্যিক এক বিশেষ মাত্ৰা দিয়াত ভূমিকা লয়। বৰাৰ উপন্যাসতো এনে ভাষিক সমান্তৰালতাৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

এনে সমান্তৰালতা ধ্বনিতাত্ত্বিক দিশৰ উপৰি শব্দতাত্ত্বিক আৰু ক্ৰিয়া পদৰ প্ৰয়োগৰ দিশতো পৰিলক্ষিত হৈছে। আলোচ্য উপন্যাস তিনিখনলৈ চালে 'সেহি গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ত ঔপন্যাসিকে সন্নিৱিষ্ট কৰা বিভিন্ন গীত-পদ, শ্লোক আদিত ব্যবহৃত বাক্যৰ মাজত ধ্বনিতাত্ত্বিক সমান্তৰালতাৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয় এনেদৰে-

* চাৰি ৰেদ শিৰোমণি মাজে

যাকৈৰি চৰণ বিকাশ।

সোহি দেৱক কয়লি কলিকো

শংকৰদেৱ পৰকাশ।।

ত্ৰিভুবন বন্দন দৈৱকী নন্দন

যো হৰি মাৰল কংস।

জগজন তাৰণ দেৱ নাৰায়ণ

শংকৰ তাহেৰি অংশ।।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৬, পৃ.৭৫)

* কেলি কৰে বিৰিন্দাবনে মোহন গোপাল।

খেলে সংগে ৰংগে চংগে ব্ৰজেৰ ছৱাল।।

বনেৰ মালা গাছিয়া পিন্ধে মাথে মৈৰা পাখি।

আনন্দে হৰিৰ সংগে ফিৰে ধেনু ৰাখি।। (সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৬, পৃ.৭৫)

* মোকে কিনো গতি দিলা গোপাল

তুমি অগতিৰ গতি

এ ভৱ ভঞ্জন তোমাৰ চৰণ

সেৱিতে নকৰোঁ ৰতি....

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ, ১৯৯৬, পৃ.৭৫)

* গগণে গৰজে ঘন কোলে লৈয়া নাৰায়ণ

চলে বসুদেৱ ধীৰে ধীৰে।

দেখিয়া সহস্ৰানন ভিজে প্ৰভু নাৰায়ণ

ফণায়ে ধৰিলা ছত্ৰ শিৰে।।

(সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৯)

ওপৰোক্ত উদাহৰণসমূহলৈ চালে দেখা যায় প্ৰথম দুটা উদাহৰণ ‘সেহি গুণনিধি’ আৰু তৃতীয়, চতুৰ্থ উদাহৰণ দুটা ‘গতি মতি ভকতি’ উপন্যাসখনৰ পৰা উদ্ধৃত কৰা হৈছে। প্ৰথম উদাহৰণত চাৰি, যাকেৰি, তাকেৰি, হৰি শব্দত ‘ৰি’ আৰু বিকাশ, পৰকাশ, অংশ শব্দত ‘শ’ ধ্বনিৰ পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগ হৈছে। তাৰোপৰি শিৰোমণি, চৰণ, তাৰণ আৰু নাৰায়ণ শব্দত ‘ৰ’, ‘ণ’ ধ্বনিৰ লগতে ত্ৰিভুৱন, বন্দন, নন্দন আৰু জগজন শব্দত ‘ন’ ধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰতো এনে প্ৰয়োগ হৈছে। দ্বিতীয় উদাহৰণত কৰে, বিবিন্দাবনে, খেলে, সংগে, বংগে, ঢংগে, পিন্ধে, মাথে, আনন্দে আৰু ফিৰে শব্দত অন্তস্থানৰ ব্যঞ্জনৰ লগত ‘এ’ ধ্বনিৰ পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগ হৈছে। তৃতীয় উদাহৰণত গতি, অগতি, বতি শব্দত ‘তি’ ধ্বনিৰ লগতে চতুৰ্থ উদাহৰণত গগণে, গৰজে, কোলে, চলে, ধীৰে, ভিজে, ফণায়ে আৰু শিৰে শব্দৰ শেষ ব্যঞ্জনৰ লগত যুক্ত ‘এ’ ধ্বনিৰ পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগ হৈছে। এনে বিভিন্ন ধ্বনিৰ পুনঃ প্ৰয়োগে এক বিশেষ সজ্জাৰ নিৰ্মিতি গঠন কৰিছে। এনে নিৰ্মিতিক বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক সমান্তৰালতা ৰূপে চিহ্নিত কৰিব পাৰি।

শাব্দিক সমান্তৰালতাৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসৰ অন্যতম ভাষিক বিশেষত্ব। ‘সেহি গুণনিধি’ আৰু ‘কায়কল্প’ উপন্যাস দুখনৰ বিভিন্ন প্ৰসংগত বাক্যত কিছুমান শব্দৰ পুনৰুক্তিৰে এনে শাব্দিক সমান্তৰালতা গঢ় দিয়া পৰিলক্ষিত হৈছে। কেইটামান উদাহৰণ-

- * তেওঁ সকলোৰে শুনাকৈ নিজক কোৱাৰ দৰে কয়- ইমান ৰূপ, ইমান গুণ, ইমান জীয়াই থকাৰ বাসনা, এইমাত্ৰ অগ্নিদন্ধ হৈ গ’ল...

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু. ১, গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৬, পৃ.৬৮)

- * ইয়াত আছে বনৌষধিৰ গছ, ভালেমান ফল-মূলৰ গছ আৰু জহকালি ছাঁ দিব পৰা কেইজোপামান আম গছ।

(সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭২)

- * প্ৰলোভন; কেৱল প্ৰলোভনক ভিত্তি কৰিয়েই বিশ্বৰ ইতিহাস ৰচিব পাৰি। সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ প্ৰলোভন, সংভোগৰ ক্ষমতাৰ প্ৰলোভন, খ্যাতিৰ প্ৰলোভন; এনেবোৰ প্ৰলোভনৰ সমষ্টিয়েই হ’ল জীৱন। ধৰ্মই মাথোন এই প্ৰলোভনক সংযত কৰিবলৈ বিচাৰিছে কাৰণেই ধৰ্মৰ ধাৰণাসমূহ চিৰন্তন সত্য।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, আগষ্ট ২০০১, পৃ.৭৩)

ওপৰৰ উদাহৰণসমূহলৈ চালে প্ৰথম উদাহৰণত 'ইমান' শব্দৰূপৰ পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগ হৈছে। তাৰোপৰি দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় উদাহৰণত ক্ৰমে বিশেষ্যবাচক ৰূপ 'গছ' আৰু বিশেষণবাচক শব্দৰূপ 'প্ৰলোভনৰ' পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগ ঘটিছে। শব্দৰ এনে পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগকেই শাব্দিক সমান্তৰালতা বুলিব পাৰি। বৰাৰ উপন্যাসত ব্যৱহাৰ হোৱা এনে কৌশলৰ প্ৰয়োগে ধ্বনি মাধুৰ্যতাৰ সৃষ্টিৰ লগতে এক বিশেষ লয়যুক্ত গদ্যৰ সৃষ্টি কৰি প্ৰসংগক আকৰ্ষণীয় কৰি তোলাত ভূমিকা লৈছে।

বৰাই উপন্যাসত চুটি চুটি বাক্যৰে প্ৰসংগক উপস্থাপন তথা অনুচ্ছেদ নিৰ্মাণত গুৰুত্ব দিয়া দেখা গ'লেও আকৌ দীঘলীয়া বৰ্ণনা সংযোজনৰ সময়ত কৰা দীঘলীয়া বাক্যৰ সংযোজনত বাক্য একাধিক ক্ৰিয়াযুক্ত হৈ পৰা দেখা গৈছে। এনে সময়ছোৱাত ক্ৰিয়া পদবোৰৰ মাজতো সমান্তৰাল প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হৈছে। উদাহৰণ-

- * তাৰবাবে আবেগ লাগে, শুদ্ধ মন এটা লাগে, বিশ্বাস লাগে, উপলব্ধি লাগে।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭৩)
- * নৰবলি দিবৰ বাবে দাখন কেনেকৈ ধৰাব লাগে, বলিটো কোব দিয়াৰ আগতে কেনেকৈ দাখন দাঙিব লাগে, বলিৰ ৰক্ত কেনেকৈ ধাতুৰ পাত্ৰত ৰাখিব লাগে, কেনেকৈ ৰক্ততিলক লগাব লাগে তাৰো পুঙখানুপুঙখ বৰ্ণনা কালিকাপুৰাণত আছে।
(সদ্যোক্ত, জুন ১৯৯৫, পৃ.৯৮)
- * এমাহ গ'ল, দুমাহ গ'ল, ছমাহ পাৰ হ'ল।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০২, পৃ.৬৬)
- * ডঃ কৃপালনি, আপুনি মোক বেয়া পাব পাৰে, মোৰ কাৰ্যত অসন্তুষ্ট হ'ব পাৰে, মোক কামৰ পৰা অব্যাহতি দিব পাৰে, কিন্তু মোক উকীলৰ দৰে জাৰা কৰিবলৈ আৰু অপমান কৰিবলৈ আপোনাৰ কোনো অধিকাৰ নাই। (সদ্যোক্ত, ছেপ্তেম্বৰ ২০০১, পৃ.৮০)

ওপৰৰ উদাহৰণকেইটালৈ চালে প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় উদাহৰণত 'লাগে' ক্ৰিয়া পদ, তৃতীয় উদাহৰণত 'গ'ল' ক্ৰিয়া পদৰ উপৰি চতুৰ্থ উদাহৰণত 'পাৰে' ক্ৰিয়া পদৰ পুনঃ পুনঃ প্ৰয়োগে এক প্ৰতিটো বাক্যতে সমান্তৰালতাৰ সৃষ্টি কৰিছে। এনে প্ৰয়োগে প্ৰসংগৰ স্পষ্টতা আৰু মাধুৰ্যতা বৃদ্ধিত ভূমিকা লৈছে। গতিকে ক'ব পাৰি যে লক্ষ্মীনন্দন বৰাই উপন্যাসত ব্যৱহাৰ কৰা এনে বিভিন্ন ভাষিক সমান্তৰালতাৰ কৌশলে বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মানসিক স্থিতি, মনোজগতৰ দ্বন্দ্ব তথা

ভাবাবেগ আদিৰ প্ৰতিফলনৰ লগতে বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ আঁৰৰ ধাৰণা পাঠকৰ সন্মুখত স্পষ্ট ৰূপত প্ৰকাশ কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে।

লেখতাত্ত্বিক প্ৰসংগ :

কোনো এগৰাকী সাহিত্যিকৰ ভাষাবীতি অধ্যয়নত গুৰুত্ব দিবলগীয়া এক বিশেষ প্ৰসংগ হৈছে- 'লেখতত্ত্ব'। কোনো ভাষাৰ লেখচিহ্নৰ প্ৰায়োগিক অধ্যয়নকে বোলা হয় লেখতত্ত্ব (graphology)।^{১৬} সাহিত্যিকগৰাকীয়ে সাহিত্য ৰচনাত প্ৰয়োগ কৰা বিবিধ কূটচিহ্নৰ প্ৰয়োগ, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অনুচ্ছেদ (চুটি, মধ্যমীয়া, দীৰ্ঘ), লেখতত্ত্ব ব্যৱধান আদিৰ উপৰি সাহিত্যিকগৰাকীয়ে সাহিত্যিক সৱলীল তথা নিখুঁত ৰূপত উপস্থাপনৰ বাবে স্বকীয়ভাৱে প্ৰয়োগ কৰা বিভিন্ন কলা-কৌশলৰ প্ৰয়োগ প্ৰসংগকো লেখতাত্ত্বিক আলোচনাৰ আওতাত সামৰি অধ্যয়ন কৰা হয়।

লেখতাত্ত্বিক প্ৰসংগত বিশেষ স্থান লাভ কৰা দিশ হৈছে- অনুচ্ছেদ। সাধাৰণ অৰ্থত অনুচ্ছেদ হৈছে একাধিক বাক্যবিশেষৰ সমষ্টি, যিয়ে একোটা স্বয়ং সম্পূৰ্ণ তথা পূৰ্ণাংগ ভাৱৰ প্ৰতিফলন ঘটাব পাৰে। বৰাৰ উপন্যাসৰ এনে অনুচ্ছেদ প্ৰয়োগলৈ চালে দেখা যায় যে চুটি, মধ্যমীয়া আৰু দীৰ্ঘ- তিনিওপ্ৰকাৰৰ অনুচ্ছেদ বৰাৰ উপন্যাসত প্ৰাপ্ত। চৰিত্ৰৰ কথোপকথন আৰু আন বৰ্ণনীয় প্ৰসংগৰ মাজত সচৰাচৰ চুটি আৰু মধ্যমীয়া অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগত উপন্যাসিকে গুৰুত্ব দিয়া পৰিলক্ষিত হৈছে। উদাহৰণ-

চুটি অনুচ্ছেদ :

- * বেলি বহাৰ সময়ত বেহাৰৰ পৰা অহা তিনিজন ভকত ছোট আতা মাধৱৰ ঘৰ পালেহি।
তেওঁলোকৰ কুশল-মংগল বাৰ্তা লোৱাৰ পিছত লাহে লাহে তেওঁলোকৰ মুখত শংকৰগুৰুৰ সবিশেষ বাৰ্তা পাই মাধৱদেৱে বৰ সন্তোষ পালে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৬, পৃ.৭৬)

- * তাৰ দুবছৰ পিছতেই তাইৰ এই চাকৰি। তাই এতিয়া থাকে 'ভাৰত গৱেষণাগাৰ'ৰ বিৰাট চৌহদত থকা এটা বাসভৱনত। জয়ন্তৰ তৃতীয় সন্তানৰ অন্ন-প্ৰাসন হৈছিল।
কামৰ অজুহাত দেখুৱাই তাই অন্ন প্ৰাসনলৈ যোৱা নাছিল।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ, ২০০১, পৃ.৮৩)

মধ্যমীয়া অনুচ্ছেদ :

- * সন্ধিয়াৰ পিছৰ পৰাই শ্ৰীকৃষ্ণৰ জন্মাষ্টমী উপলক্ষে সত্ৰত বিৰাট আয়োজন। সন্ধ্যাৰ প্ৰসংগত বহুত লোক গোট খাব। তাতে মাহ-চাউলৰ লগত পায়স আৰু পকা মিঠৈ বিলোৱা হ'ব। বেলি বহিবলৈ বেছি সময় নাই। কিন্তু তাকে অনুমানহে কৰা হৈছে। আকাশ গোমা। পশ্চিমে ডাৰৰ ক'লা হৈছে। ৰাতি গাজনি-ঢেৰেকনিৰ মুষলধাৰে বৰষুণ দিব। প্ৰতিটো বছৰেই জন্মাষ্টমীত ৰাতি বৰষুণ হৈছে। এয়া প্ৰভুৰেই লীলা। কৃষ্ণ গোসাঁই এনে বতৰতেই উপজিছিল।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৯)

- * মই কল্পনাৰ বোকোচাত উঠি দূৰণিৰ মায়া বিচাৰিছোঁ। মোৰ মন হিমালয়ৰ তুষাৰাবৃত্ত গিৰিমালা আৰু সেউজ পাদদেশলৈ উৰা মাৰিছে। নেপাল, চিকিম, হিমাচল প্ৰদেশ আৰু কাশ্মীৰ উপত্যকা চাবলৈ মোৰ বৰ ইচ্ছা হৈছে। এইবোৰ হেনো ইমান ধুনীয়া ঠাই যে প্ৰকৃতিৰ অনাবিল সৌন্দৰ্যৰ লগত মুখামুখি হ'বলৈ আমি চুইজাৰলেণ্ডলৈ যাব নেলাগে। কিন্তু মোৰেই দুৰ্ভাগ্য যে মই এইবোৰ ঠাইলৈ মুকলিমূৰীয়াকৈ যাব নোৱাৰোঁ। পৰিচয় ব্যক্ত নকৰি বা ছদ্মবেশী হৈ ফুৰিবলৈকো অসুবিধা হ'ব পাৰে। কাৰণ টি.ভি.ৰ কল্যাণত মোৰ মুখখন সৰ্বসাধাৰণৰ পৰিচিত হৈ পৰিছে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, অক্টোবৰ ২০০১, পৃ.৭১)

কেতিয়াবা আকৌ কোনো ব্যক্তি বা স্থানৰ পৰিচয়, চৰিত্ৰৰ ভাবাবেগযুক্ত পৰিস্থিতিৰ প্ৰসংগ আৰু তথ্য প্ৰতিষ্ঠাধৰ্মী বৰ্ণনাত দীৰ্ঘ অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগ কৰা পৰিলক্ষিত হৈছে। 'গতি মতি ভকতি' উপন্যাসখনত বদুলা আতাৰ জন্ম পৰিচয় সম্পৰ্কে দিয়া বৰ্ণনাত দীৰ্ঘ অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগ দেখা পাওঁ এনেদৰে-

- * বুঢ়া আতাই কাৰ কথা কৈছে তেওঁলোকে জানে। তেৱেঁই বদুলা আতা। বদুলা পদ্ম আতা নামেৰেও তেওঁ জনাজাত। তেওঁৰ জীৱন-কাহিনী যথেষ্ট সংঘাতপূৰ্ণ। নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলৰ শাওকুছিত তেওঁৰ জন্ম। নাম পদ্ম। পিতৃ তিতা চোমদাৰ। তেওঁ পিছে পদ্ম সৰু হৈ থাকোঁতেই ঢুকাল। ককায়েক শংকৰদাস আৰু বায়েক বহুৰমাৰে সৈতে মাকে পদ্মক ধলপুৰৰ নিজৰ ঘৰলৈ লৈ গ'ল। মোমায়েকৰ ঘৰতে থাকি গৰু গাই চৰাই

পদ্মই পঢ়া-শুনাও কৰিবলৈ ধৰিলে। চফল ডেকা হৈ যুঁজাৰু হ'বলৈহে তেওঁ মন মেলিলে। তেওঁ বাৰুৱতী হ'ল আৰু দফলাৰ লগত যুদ্ধও কৰিলে। কিন্তু যুদ্ধত অমানুষিকতা আৰু মৃত্যু-বিভীষিকা দেখি তেওঁ ঘৰলৈ গুচি আহিল আৰু এজন সম্পূৰ্ণ সুকীয়া মানুহ হৈ পৰিল। তেওঁৰ সাংসাৰিক জীৱনলৈ বিতৃষ্ণা হ'ল। ঈশ্বৰৰ নামগুণ গাই তেওঁ অনাই-বনাই ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। ভায়েক বৈৰাগী হ'ব বুলি ভয় কৰি শংকৰদাসে পদ্মক এজনী ধুনীয়া ছোৱালীৰ লগত বিয়া পাতি দিলে। বুদ্ধদেৱৰ দৰে পত্নী আৰু ধন-সম্পত্তি পৰিত্যাগ কৰি পদ্ম ঘৰৰ পৰা ওলাই আহিল আৰু জয় ভাৰতী নামৰ ব্ৰাহ্মণ এজনৰ ঘৰত আশ্ৰয় ল'লে। মাধৱদেৱৰ শিষ্য ভাটোকুচিয়া কেশৱচৰণ আতাই তেওঁক এঠাইত লগ পালে আৰু ভেলা-মধুপুৰত সত্ৰ পাতি থকা মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ লৈ গ'ল।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৭)

আকৌ 'কায়কল্প' উপন্যাসখনত ডঃ অনুজ কৃপালনিৰ মনোজগতত চলি থকা ত্ৰিষ্ণা-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ প্ৰসংগত দীৰ্ঘ অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগ কৰিছে এনেদৰে-

- * কিন্তু তেওঁৰ মনক পীড়া দিছে গেহলটৰ দৰে এজন অন্তৰংগ বন্ধুৰ বিশ্বাসঘাতকতাইহে। ডক্টৰ মধুৰ গেহলট এনেকুৱা হ'ব পাৰে বুলি তেওঁ সপোনতো ভবা নাছিল। তেওঁ বৰ হতাশ হৈছে। যৌৱন হেৰুৱাইছে, পত্নীক হেৰুৱাইছে, নিজ সন্তান দুটা ইমানেই আমেৰিকান হৈ পৰিছে যে সিহঁতৰ তেওঁৰ খবৰ ল'বলৈকে সময় নাই। তেওঁ তেনেহ'লে কি উদ্দেশ্য সাৰোগত কৰি জীয়াই আছে? কেৱল অৰ্থ লাভৰ বাবে তেওঁ জীয়াই আছে? অৱশ্যে তেওঁৰ কিছু আত্মসন্তুষ্টি নথকা নহয়। শস্যৰ উন্নত সঁচ আৰু প্ৰদূষণ প্ৰশমিত কৰা বেঞ্চেৰিয়াৰ (বেঞ্চেৰিয়াম অণুজিয়াম) সৃষ্টি কৰি তেওঁ দেশৰ উপকাৰ সাধিছে। কিন্তু এইকণ আত্মসন্তুষ্টিয়েই সুখেৰে জীয়াই থাকিবলৈ যথেষ্ট নহয়। তেওঁ এজন সাধাৰণ মানুহ হোৱাহেঁতেনেই ভাল আছিল। স্বাভাৱিক জীৱন-যাত্ৰা কৰা অগণন মানুহ স্বামী হিচাপে, পিতৃ হিচাপে, পিতামহ হিচাপে জীৱনৰ সকলো স্তৰতে সুখী। তেনে সৰ্বাধিক সংখ্যাৰ মানুহৰ প্ৰতি তেওঁৰ এতিয়া ঈৰ্ষাহে হৈছে। তেওঁ এতিয়া গীতা-ভাগৱতত আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ কৃষ্ণনুৰাগ আৰু

নিৰ্লিপ্ত পথৰ সন্ধান বিচাৰি হাবাথুৰি খাইছে। তেওঁ পথৰ সন্ধান পোৱা নাই;
পোৱাহেঁতেন তেওঁ ইমান অসুখী আৰু ইমান অকলশৰীয়া নহ'লহেঁতেন।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, ছেপ্তেম্বৰ ২০০১, পৃ.৮১)

বৰাৰ তিনিওখন উপন্যাসতে দীৰ্ঘ অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগ স্থানবিশেষে দেখা যায় যদিও সচৰাচৰ চুটি আৰু মধ্যমীয়া অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগতেই গুৰুত্ব দিয়া দেখা হৈছে। অত্যাধিক মাত্ৰাত দীৰ্ঘ অনুচ্ছেদৰ প্ৰয়োগে বহুসময়ত বিষয়বস্তুগত পাঠৰ বসাস্বাদনত ব্যাঘাত জন্মায় আৰু বৰ্ণনাক একঘেয়ামী কৰি তোলে। এইক্ষেত্ৰত অনুচ্ছেদ প্ৰয়োগৰ সময়ত ঔপন্যাসিক বৰাই সচেতন দৃষ্টি দিছে বুলিব পাৰি।

সাহিত্যৰ বিভিন্ন বৰ্ণনা প্ৰসংগ আৰু উদ্ধৃতিৰ সন্নিবিষ্টকৰণ আদিত কূটচিহ্নৰ সঠিক প্ৰয়োগ নহ'লে অৰ্থতথা প্ৰসংগৰ গুৰুত্ব উপস্থাপনত বাধা আহি পৰে। এইক্ষেত্ৰত বৰাৰ উপন্যাসত বিভিন্ন কূটচিহ্নৰ যথাযথ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। কমা (,), দাড়ি (।), চেমিকলন (;), প্ৰশ্নবোধক (?), উৰ্ধ কমা ('—'), ডট (.....) আদি বিভিন্ন কূটচিহ্নৰ প্ৰয়োগে বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাক বিশেষ মাত্ৰা দিয়াত ভূমিকা লৈছে। উদাহৰণ-

'কমা'যুক্ত বাক্যৰ উদাহৰণ :

* জোনৰ পোহৰত তেওঁৰ ৰিজু, লাহী, সুগঠিত যৌৱনদীপ্ত দেহাটো দেখি অনুজ বিস্মিত হ'ল।
(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০২, পৃ.৬৫)

* মাক্ৰিবোৰাৰ পৰা ৰাজধানী ঘিলা বিজয়পুৰলৈ বিস্তীৰ্ণ অঞ্চলত বামুণ, কলিতা, কোঁচ, কঁহাৰ, হালৈ, নাপিত, মেছ আদি ভিন ভিন সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰ বসতি।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ১৯৯৭, পৃ.৬৮)

* তেওঁ গায়ন, বায়ন, পাঠক, ভাগৱতী, ওজা, সূত্ৰধাৰ, নটুৱা, কীৰ্তনীয়া আদি বাব সৃষ্টি কৰি প্ৰশিক্ষণ পোৱা যোগ্য লোকক তেনে সত্ৰ-সংস্কৃতিৰ কামত নিয়োগ কৰিলে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৪)

'চেমিকলন'যুক্ত বাক্যৰ উদাহৰণ :

* চাৰি কুৰিৰ ডেওনা পাৰ হোৱা বুঢ়া ডাঙৰীয়া যেন চেহেৰাৰ মথুৰা দাস বুঢ়া আতাৰ ফেহুঁবৰণীয়া পূৰঠ মুখখন কিঞ্চিৎ বক্তিম হ'ল; তেওঁৰ বগা গৌফকোছা লৰিবলৈ

ধৰিলে।

(সদ্যোক্ত, জানুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৭)

- * এৰা, আজিকালিৰ এই কম্পিউটাৰ, জৈৱ প্ৰযুক্তিবিদ্যা, কৃত্ৰিম উপগ্ৰহ আৰু তথ্য প্ৰযুক্তিৰ যুগত ধন-সোণ আৰু সা-সম্পত্তি পুঁজি বা মূলধন নহয়; মূলধন মগজটোহে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, অক্টোবৰ ২০০১, পৃ.৬৯)

প্ৰশ্নবোধকযুক্ত বাক্যৰ উদাহৰণ :

- * মাধৱ, তুমি জানো নাও বাই ঘাগৰ ওলাবগৈ পাৰিবা? কেনি যাব লাগে জানা জানো?

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, মে' ১৯৯৫, পৃ.৫৫)

- * বাৰু কোৱাচোন মথুৰাদাস, সেইফালে সত্ৰসমূহত কাম-কাজ সুকলমে চলিছেনে?

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, ফেব্ৰুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৬)

- * তাই উচ্চস্বৰে ক'লে, “তেন্তে এই পাছপ'ৰ্ট লৈ এই ডেকা চেহেৰাটোৰে বিদেশলৈ আহিলা কেনেকৈ? চেক কৰা নাছিল? আৰু, যাবা বা কেনেকৈ?”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, মে' ২০০২, পৃ.৬১)

উৰ্ধ্বমায়ুক্ত বাক্যৰ উদাহৰণ :

- * “এতিয়া মই তেনেকৈ ভবা নাই। আচলতে তুমি আমাৰ ইয়াত থাকিলে আমাৰ ভাল লাগিব।”

(সদ্যোক্ত, নৱেম্বৰ ২০০১, পৃ.৭২)

- * “নৱদ্বীপতো শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰিলো, তীৰ্থ ভ্ৰমণো কৰিলো; কিন্তু মনৰ খুদুৱনি গুচা নাই।”

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭৪)

ভাব যতিৰ প্ৰয়োগ বৰাৰ উপন্যাসত সহজে লক্ষ্য কৰিব পাৰি। এনে ভাব যতি প্ৰকাশৰ বাবে উপন্যাসিকে ডেচ (—), ডট(.....) যুক্ত চিহ্নৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা গৈছে। এনে প্ৰয়োগক বৰাৰ উপন্যাসৰ ভাষাৰ লেখতাত্ত্বিক প্ৰসংগৰ ভাষিক বিশিষ্টতাৰূপে চিহ্নিত কৰিব পাৰি। কেতবোৰ উদাহৰণ-

- * ধূনাদানিৰ ওচৰত বহি ৰাজেন্দ্ৰ পণ্ডিতে হৃদয়ৰ সমগ্ৰ আবেগ ঢালি বিশুদ্ধ সুৰেৰে, বিশুদ্ধ উচ্চাৰণেৰে গাইছে—বাংসাসি জীৰ্গানি..... নৈনং দহতি পাবক.....

(সদ্যোক্ত, আগষ্ট ১৯৯৫, পৃ.৭৪)

- * তাৰ মনে কয়— ইয়াত নিগাজীকৈ থাকিব পাৰিব বুলি।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, জুন ২০০৩, পৃ.৭৮)

- * এইটো বৃদ্ধ গেৰিলা। ‘কায়কল্প-২৫’ খাবলৈ দিয়াৰ পিছতেই ই যোৱান হৈছে, উন্নত হৈছে, সংগী বিচাৰি চিঞৰি গৰাল ভাঙিব খুজিছে, ইয়াক বন্দী কৰি ৰখাই টান হৈ পৰিছে। এয়া চাওক, এইজনী বৃদ্ধা গেৰিলাক। তাই যোৱন পাই তেনেই অস্থিৰ হৈ পৰিছে, বনত চিঞৰাৰ দৰে সংগী বিচাৰি চিঞৰি আছে। পুনৰ বাৰ্ধক্যই কাবু কৰা এয়া সেই বস্তু দুটা।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জুলাই ২০০২, পৃ.৭১)

বিভিন্ন প্ৰসংগত বন্ধনীৰ ভিতৰত অতিৰিক্ত তথ্য বা অৰ্থৰ সন্নিৱিষ্টকৰণ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাসত পৰিলক্ষিত হয়। নিৰ্বাচিত উপন্যাসকেইখনতো এনে প্ৰভাৱ স্পষ্ট। উদাহৰণ-

- * বেহাৰৰ ভেলা-মধুপুৰ (ভেলাদুৱাৰ) বৈকুণ্ঠপুৰী যেন হৈ পৰে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে.গু.। গৰীয়সী, জুন ১৯৯৭, পৃ.৬৬)

- * তেওঁ নিশ্চিত হ’ল যে এটা ভাল ভোজনী (মান্যজনক দিয়া চাউল আদি খাদ্য-দ্রব্যৰ পাত্ৰ; সিধা) পালে বুঢ়া আতাৰ আপোনা-আপুনি নাইকিয়া হ’ব।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ.ম.ভ.। গৰীয়সী, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৫)

- * শিল আৰু কৰাল (শিল জোৰা লগাবলৈ এঠাৰ দৰে কাম কৰা গুড়ি) নোহোৱাকৈ কেৱল কাঠ-বাঁহ-খেৰেৰে তৈয়াৰ কৰা ৰংচঙীয়া ঘৰটো চাবলৈ চৌদিশৰ পৰা মানুহ আহিবলৈ ধৰিলে।

(সদ্যোক্ত, জানুৱাৰী ২০০৪, পৃ.৬৯)

- * তুমি এটা প্ৰতিজ্ঞা কৰিলেহে আমি তোমাৰ সিধা (ভোজনী) গ্ৰহণ কৰিম।

(সদ্যোক্ত, মাৰ্চ ২০০৪, পৃ.৬৫)

- * মই গেৰিলা (নেগুৰ নথকা, কম নোম থকা শক্তিশালী বান্দৰ) আৰু মাইকী গেৰিলা বান্দৰ (গেৰিলা ইংৰাজী শব্দ, মাইকী বান্দৰক বুজাবলৈ কিজানি ফিমেইল গেৰিলা বুলি দুটা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হয়) বহুত দেখিছো—বিশ্বৰ ভালেমান চিৰিয়াখানাত।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। কায়কল্প। গৰীয়সী, জানুৱাৰী ২০০২, পৃ.৭০)

এনেদৰে ‘গৰীয়সী’ৰ পাতত প্ৰকাশিত লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষা অধ্যয়ন কৰাৰ পিছত দেখা গ’ল যে উপন্যাস কেইখনৰ ভাষা সহজ-সৰল আৰু ৰক্ষণশীলতামুক্ত।

অৱশ্যে বক্ষণশীলতামুক্ত বোলোঁতে ঔপন্যাসিকে যে য'তে ত'তে যেনেকৈ তেনেকৈ মনত যি আহিছে সেই শব্দকে প্ৰয়োগ কৰি গৈছে, তেনে নহয়। অসমৰ বৈষ্ণৱ ইতিহাসত সসন্মানে অধিস্থিত দুগৰাকী গুৰুৰ জীৱনভিত্তিক উপন্যাস দুখন নিৰ্মাণ কৰোঁতে সাধাৰণভাৱে ব্যক্তিবিশেষৰ অভিজ্ঞাপনত ব্যৱহৃত শব্দ কিছুমান বহাই দিলেই নহ'ব। সেইবাবেই শব্দ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত ঔপন্যাসিক যথেষ্ট সচেত্ৰ হ'বলগীয়াত পৰিছে। তৎসম, অৰ্থতৎসম, অনুকাৰ, দ্বিৰুক্ত, সমাৰ্থবাচক, জনজাতীয় আদি বিবিধ শব্দৰে 'সেই গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি' সমৃদ্ধ হৈছে। শব্দপ্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত বৰাৰ চাতুৰ্য আছে। তথাপিও এই কথা স্বীকাৰ নকৰিলে ভুল হ'ব যে বহুসময়ত তেওঁৰ বৰ্ণনাক তৎসম শব্দই ভাৰাক্ৰান্ত কৰি তুলিছে। এছোৱা উদাহৰণলৈ চালে সেই কথা অধিক স্পষ্ট হ'ব-

ইয়াত দেৱী-মূৰ্ত্তিৰ ধাৰণা অভিনৱ। অপৰূপা দেৱীৰ শৰীৰত বহু প্ৰকাৰৰ অলংকাৰ। ইয়াত প্ৰকট হয় যৌৱনৰ সজীৱতা, যি উদিত সূৰ্যৰ দৰে দীপ্তিমান, দেৱীৰ নাভি প্ৰদেশত তিনিটা ভাজ, স্তনযুগল শিখৰসদৃশ। এই দেৱী ইষৎ সুৰাৰ বাগীৰে ৰঞ্জিত নয়নেৰে পৃথিৱীলৈ অৱলোকন কৰিছে মনোৰম ইন্দ্ৰিয়-লালসাৰে।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। সে. গু.। পূ. গ্ৰ., পৃ. ৯৩)

ওপৰৰ বৰ্ণনাছোৱাত লেখকৰ তথ্যানুসন্ধানী আৰু অধ্যয়নপুষ্ট ভাষাৰীতি স্পষ্ট। কিন্তু সাধাৰণ পাঠকৰ পক্ষে ইমান বেছি সংস্কৃতীয়া শব্দৰে ভাৰাক্ৰান্ত যুক্তিবহুল বৰ্ণনা সহজে উপলব্ধ বুলিব নোৱাৰি। 'সেই গুণনিধি' আৰু 'গতি মতি ভকতি'ৰ ভাষাৰীতিত এনে সংস্কৃতগন্ধী শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য মনকৰিবলগীয়া। এনেধৰণৰ বৰ্ণনাই উপন্যাস দুখনক অবিসম্বাদী বৌদ্ধিক গাভীৰ্য প্ৰদান কৰিছে যদিও কোনো কোনো ঠাইত পাঠকৰ বোধগম্যতাত ব্যাঘাত জন্মাইছে বুলিও আমি অনুভৱ কৰোঁ।

কথোপকথনমূলক সংলাপ আৰু প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ অতি বেছি প্ৰয়োগ উপন্যাসকেইখনত দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে-

* এইবোৰৰ কিবা অৰ্থ আছেনে? এইবোৰ কিহৰ বিচাৰ? তেনেহ'লে আমি কি কাৰণে জীয়াই আছোঁ। ভগবানক বিচাৰি ফুৰাটো সত্যনে? জাকৈয়া গাভৰুৰ লোভ লগাব পৰা হাঁহিবোৰ সত্য।

(বৰা, লক্ষ্মীনন্দন। গ. ম. ভ.। পূ. গ্ৰ., পৃ. ১১)

* এইজনেই ভক্তৰ ভগবান নেকি? এইজন ভগবানৰ বিচাৰ বুলি বস্তু এটা আছে

জানো? তেওঁ দেশৰ মানুহৰ দুখ-দুৰ্গতি নাইকীয়া কৰিছে? তেওঁ কিয় জহনী, বৰ
আই, সন্নিপাত জ্বৰ নিপাত কৰা নাই। (সদ্যোক্ত, পৃ.১২)

ওপৰৰ উল্লেখ কৰা ধৰণৰ অজস্ৰ প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ প্ৰয়োগ উপন্যাসকেইখনৰ বিভিন্ন
স্থানত পোৱা যায়। বহু ঠাইত একেলেথাৰিয়ে তিনি চাৰিটাকৈও প্ৰশ্নবোধক বাক্যৰ প্ৰয়োগ দেখা
যায়। এইধৰণৰ বাক্যৰ সঘন প্ৰয়োগ আৰু কথোপকথনধৰ্মী ভাষাৰীতিয়ে চৰিত্ৰৰ চিন্তা-ব্যক্তিত্ব
সম্পৰ্কে পাঠকক এটা বীতিবদ্ধ ধাৰণা দিবলৈ সক্ষম হৈছে যদিও বহু সময়ত এই পদ্ধতিয়ে উপন্যাসক
প্ৰগলভা দোষযুক্ত কৰি নান্দনিক সৌন্দৰ্য ব্যাহত কৰাতো সহায়ক হৈছে। উপন্যাস হ'ল এক
শিল্পকলা। আনহাতে বুৰঞ্জী, চৰিত পুথি আদি হ'ল সঁচাক ভিত্তি কৰি নিৰ্মাণ কৰা কালৰ দলিলস্বৰূপ
সাহিত্যসম্পদ। 'গতি মতি ভকতি' আৰু 'সেহি গুণনিধি'ত অতি বেছি কথোপকথনে বহু সময়ত
ইয়াক উপন্যাসৰ পৰা নমাই আনি চৰিত আৰু বুৰঞ্জী পুথিৰ সমান্তৰালধৰ্মী কৰি তুলিছে। তদুপৰি
নিৰ্দেশাত্মক বাক্য প্ৰয়োগৰ আতিশৰ্ষা আৰু অত্যাধিক বৰ্ণনাধৰ্মীতাইও ঠায়ে ঠায়ে উপন্যাসকেইখনৰ
বস গ্ৰহণত বিঘিনি ঘটাইছে। প্ৰথম অৱস্থাত ভাষাৰ লয়লাস আৰু প্ৰাচুৰ্যই উপন্যাসকেইখনক সুললিত
ৰূপ দিছিল যদিও বৈষ্ণৱ ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় বহুল বৰ্ণনাই ধীৰে ধীৰে উপন্যাস দুখনক আধুনিক অসমীয়াত
লিখা চৰিত পুথিসদৃশ ৰূপ প্ৰদান কৰিছে। ইয়াৰ ফলত উপন্যাসৰ নান্দনিক সৌন্দৰ্য ব্যাহত হৈছে।
দৰাচলতে বাহুল্যকৰণ লক্ষ্মীনন্দন বৰাৰ ভাষাৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য বা উদ্দেশ্য নহয়। কিন্তু বিষয়বস্তুৰ
প্ৰকাৰেই বহুসময়ত তেওঁৰ বৰ্ণনাক কেন্দ্ৰীভূত সংক্ষিপ্ততা প্ৰদান কৰিব পৰা নাই। উপন্যাস হ'লেও
লেখকে ইয়াত ইচ্ছা অনুসৰি কল্পনাৰ প্ৰসাৰ ঘটোৱাৰ সুযোগ পোৱা নাই। বহুসময়ত বাস্তৱভিত্তিক
ভাষাহে ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়াত পৰিছে। ইয়াৰ ফলতেই উল্লিখিত উপন্যাস দুখনৰ ভাষাই বিষয়বস্তুৰ
সৈতে বুজাবুজি (Compromise) কৰিবলগীয়াও হৈছে।

গদ্যৰীতিৰ দিশেৰে চালে উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষা মূলতঃ নিৰ্দেশাত্মক আৰু কথোপকথন
শৈলীৰে নিৰ্মিত। বৰ্ণনাত্মক শৈলীৰ প্ৰয়োগো বিস্তৰ। প্ৰকাশভংগী সাৱলীল আৰু সৰল। উপন্যাস
হ'লেও 'লয়'ৰ স্বাভাৱিক অনুৰণন বৰাৰ উপন্যাস তিনিখনত আছে। উপন্যাস হ'লেও মননশীল
ওজস্বিতাৰে ৰচিত উপন্যাস তিনিখনৰ ভাষাক আমি অভিজ্ঞতাপূৰ্ণ সন্ময়যুক্ত আৰু সংযমশীল
ভাষা বুলিব পাৰোঁ।

প্ৰসংগটোকা :

১. বৰুৱা, প্ৰদীপ কুমাৰ। আধুনিক অসমীয়া উপন্যাসৰ শিল্পৰীতি, পৃ.৫৬।
২. বৰুৱা, বিৰিঞ্চি কুমাৰ। অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, পৃ.৫৯।
৩. গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ। অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপকথা, পৃ.৭৩।
৪. Turner, G.W . *Stylistics*, P. 8
৫. গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ। অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ, পৃ.১৬৫।
৬. সদ্যোক্ত, পৃ.১২২।
৭. কোঁৱৰ, অৰ্পণা। ভাষাবিজ্ঞান উপক্ৰমণিকা, পৃ.২০২।
৮. গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ। অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ, পৃ.১৬৫।
৯. কোঁৱৰ, অৰ্পণা। সদ্যোক্ত, পৃ.২৯৮।
১০. সদ্যোক্ত, পৃ.২৯৮
১১. সদ্যোক্ত, পৃ.২৯৪
১২. সদ্যোক্ত, পৃ.২৯১
১৩. সদ্যোক্ত, পৃ.২৯৬
১৪. ভট্টাচাৰ্য, সুভাস। ভাষা আৰু শৈলী, পৃ.১৪০।
১৫. শৰ্মা, অনুৰাধা। শৈলী আৰু শৈলীবিজ্ঞান, পৃ.৮১।